

De rol van gemeenschapstuinen in Amsterdam

verkennend onderzoek binnen het veranderde
proces van voedselproductie

MSc thesis Landgebruiksplanning - LUP-80346 – 36 ECTS

Supervisor: Prof. Dr. AAJ (Arnold) van der Valk

Auteur: Robert van de Klippe,

Juli, 2015

Abstract

Dit rapport beschrijft onderzoek naar de rol van gemeenschapstuinen vanuit historisch perspectief tot aan vandaag binnen het veranderende proces van voedselproductie. Als eerste is de historie en de ontwikkeling van gemeenschapstuinen beschreven. Vervolgens is een casestudy uitgevoerd waarbij achttien gemeenschapstuinen zijn bezocht. Op elke gemeenschapstuin zijn twee semigestructureerde interviews met tuinders afgenomen. Aanvullend is een online enquête uitgezet.

Het onderzoek laat zien dat volkstuinen in Nederland zich vanaf de 19^e eeuw hebben ontwikkeld langs 3 type volkstuinen als een afspiegeling van de maatschappelijke evolutie. Tegenwoordig is de rol van gemeenschapstuinen verbreed en vergroot door de opkomst van nieuwe initiatieven als reactie op het moderne voedselsysteem in Nederland. Deze kunnen beschouwd worden als een voorbeeld van zogenaamde Alternatieve voedsel Netwerken (AFNs).

In het algemeen onderscheiden gemeenschappelijke tuinen zich ten opzichte van volkstuinen op verschillende zaken. Ten eerste zijn gemeenschappelijke tuinen in het algemeen jonger, kleiner en minder officieel georganiseerd dan volkstuinparken. Ten tweede zijn gemeenschappelijke tuinen meer gericht op het verbouwen van eetbare gewassen, terwijl volkstuinparken meer gericht zijn op ontspannende en recreatieve activiteiten. De locatie in de stad, waarbij invulling wordt gegeven aan verwaarloosde ruimte, maakt gemeenschappelijke tuinen eveneens tot een extra aanleiding om in te tuinieren. De gemeente speelt hierin eveneens een rol welke tot uiting komt in zogenaamde stedelijke voedselstrategieën.

Motivaties voor tuinieren die in dit onderzoek worden onderscheiden zijn vrijetijdsbesteding, voedsel, rust & ontspanning, sociale interactie, educatie, verfraaiing van de ruimte, gezondheid en natuurbeleving. Opvallend is dat veel vrouwen en hoogopgeleiden zich bezig lijken te houden met tuinieren.

Sleutelwoorden: Alternatieve voedsel Netwerken (AFNs), gemeenschapstuinen, stedelijke voedsel strategieën, voedselproductie, volkstuinen, gemeenschappelijke tuinen,

“The LORD God took the man and put him in the Garden of Eden to work it and take care of it.” – Moses (Genesis 2:15)

Het vroeg wat geduld, maar ook aan deze thesis en daarmee mijn studie Spatial Planning is een einde gekomen. Ik wil in het bijzonder mijn ouders bedanken die mij hebben gesteund.

Inhoudsopgave

Abstract	iii
Inhoudsopgave.....	vii
Samenvatting	ix
1. Introductie.....	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Probleemstelling	2
1.3 Onderzoeksdoel	2
1.3.1 Onderzoeksvraag.....	2
1.3.2 Deelvragen.....	2
1.4 Methodologie.....	2
1.5 Handleiding voor de lezer.....	6
2. Theoretisch kader	7
2.1 Duurzame voedselplanning.....	7
2.1.1 Problemen bij voedselproductie.....	7
2.1.2 Vernieuwende zienswijze van voedselproductie	9
2.1.3 Alternatief voedsellandschap	9
2.1.4 Proeftuin Amsterdam	11
2.1.5 Voedselvisie Amsterdam.....	11
2.2 Zelforganisatie	12
2.2.1 Stedelingen veranderen de stad	12
2.2.2 Verbinding tussen burgerinitiatieven en de overheid.....	13
2.2.3 Implicaties voor gemeenten	15
2.3 Samenvatting.....	16
3. De rol van gemeenschapstuinen in steden	19
3.1 Historie en ontwikkeling.....	19
3.1.1 Volkstuinen.....	19
3.1.2 School- en werktuinen	24
3.1.3 Tuinen van hoveniers	24
3.1.4 Samenvatting	24
3.2 Huidige situatie in Amsterdam.....	26
3.2.1 Volkstuinen	27
3.2.2 Gemeenschappelijke tuinen	30
4. Casestudie Amsterdam	31
4.1 Bezochte gemeenschapstuinen Amsterdam	31

4.1.1 Nieuwe Bijenpark.....	31
4.1.2 Social Garden.....	33
4.1.3 Wijsgerenbuurt.....	34
4.1.4 Nut en Genoegen.....	35
4.1.5 Antarctica.....	36
4.1.6 GWL-terrein.....	37
4.1.7 Kruidentuin van Tuyl 39	39
4.1.8 Almatuin.....	40
4.1.9 Zuiderkruid.....	42
4.1.10 Amstelglorie.....	43
4.1.11 Tugelahuistuin.....	44
4.1.12 Buurttuin Valentijn.....	45
4.1.13 De Vijf Slagen.....	46
4.1.14 De Vrijbuiters.....	47
4.1.15 Moestuin de Brecht.....	49
4.1.16 Buitenzorg.....	50
4.1.17 NoordOogst – De Melkweg.....	51
4.1.18 Tuin van de buurt.....	52
4.1.19 Samenvatting.....	53
4.2 Hedendaagse betekenis van gemeenschapstuinen.....	54
4.2.1 Aanleiding voor tuinieren.....	54
4.2.2 Motivatie voor tuinieren.....	56
4.2.3 Werkwijze van tuinieren.....	68
4.2.4 Demografische gegevens tuinders.....	80
4.2.5 Samenvatting.....	83
5. Discussie.....	86
6. Conclusie.....	90
Referenties.....	93
Appendix 1 – Interview vragen tuinders.....	97
Appendix 2 – Enquête.....	98
Appendix 3 – Doelen-Inspanningen-Netwerk ‘Proeftuin Amsterdam’.....	107
Appendix 4 – Inzet en agenda voedselvisie gemeente Amsterdam.....	108
Appendix 5 – Coderen.....	110

Samenvatting

Sinds enkele jaren is steeds meer bewustwording gekomen voor de problemen van het moderne voedselsysteem in Nederland. Deze problemen hebben te maken met de industrialisatie en globalisatie van de voedselvoorziening. Eén van de gevolgen hiervan is dat voedsel is losgekoppeld van zijn sociaal-culturele en fysieke context. Dit betekent dat voedsel vele kilometers aflegt voordat het terecht komt bij de (stedelijke) consument. Andere problemen die onder andere genoemd worden met betrekking tot het moderne voedselsysteem zijn het wantrouwen van consumenten in agro-industrieel voedsel, milieuvervuiling en het toenemend voorkomen van obesitas en ondervoeding.

Een reactie op de moderne voedselproductie zijn nieuwe initiatieven in de stad die voedsel zelf verbouwen in zogenoemde gemeenschapstuinen. Het verbouwen van voedsel is echter niet een geheel nieuw fenomeen. De relatie tussen stad en voedsel is al erg oud en werd voornamelijk zichtbaar in de welbekende volkstuinen. Daarnaast anticiperen ook gemeenten op de problemen van het moderne voedselprobleem door onder andere het opstellen van stedelijke voedselstrategieën.

De nieuwe initiatieven van burgers en het anticiperen van overheden op het moderne voedselsysteem in Nederland laat een vernieuwde relatie tussen steden en voedsel zien en roept de vraag op wat voor rol gemeenschapstuinen spelen in deze vernieuwde vorm van voedselproductie.

In dit onderzoek was daarom het doel inzicht te krijgen in de rol van gemeenschapstuinen vanuit historisch perspectief tot aan vandaag met betrekking tot voedselproductie. De scope van dit onderzoek is hierbij beperkt tot gemeenschapstuinen in de stad Amsterdam.

Het rapport begint met een theoretisch kader waarin de *senzitizing concepts* 'duurzame voedselplanning' en 'zelforganisatie' zijn uitgewerkt. Hiervoor zijn wetenschappelijke literatuur en bestaand beleid bestudeerd. Deze twee concepten gaven het onderzoek richting en attendeerde op relevante aspecten. Vanuit het concept duurzame voedselplanning werd duidelijk welke brede stroom van veranderingen plaatsvinden rondom voedselproductie. Dit betekent onder andere een verschuiving naar een nieuwe benadering van voedselproductie die duurzamer en gezonder is in sociaal, economische en ecologische factoren. Het uitgewerkte concept zelforganisatie liet zien dat nieuwe gemeenschapstuinen als een vorm van stadslandbouw onderdeel vormt van een brede beweging aan nieuwe burgerinitiatieven, waarmee stedelingen naar eigen inzicht invulling geven aan openbaar gebied in de stad. Vervolgens is aan de hand van literatuurstudie de historie en ontwikkeling van gemeenschapstuinen onderzocht.

Voor het onderzoeken van de hedendaagse betekenis van gemeenschapstuinen is een casestudy uitgevoerd, waarbij een selectie van achttien verschillende gemeenschapstuinen in Amsterdam in kaart zijn gebracht. Dit zijn dertien gemeenschappelijke tuinen en vijf volkstuinparken verspreid over de verschillende regio's van de hoofdstad. Per gemeenschapstuintuin zijn een tweetal semigestructureerde interviews afgenomen. Deze interviews richten zich op de aanleiding, motivatie en werkwijze van gemeenschapstuinders. Daarnaast is onder de tuinders van deze achttien gemeenschapstuinen een enquête online uitgezet.

Voor uitwerking van het onderzoeksdoel was de volgende hoofdvraag geformuleerd: Welke rol spelen gemeenschapstuinen in den brede stroom van veranderingen rondom voedselproductie?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden zijn twee deelvragen opgesteld:

1. Wat is de betekenis van gemeenschapstuinen vanuit historisch perspectief?
2. Wat is de hedendaagse betekenis van gemeenschapstuinen in Amsterdam?

De rol van gemeenschapstuinen is vanuit historisch perspectief het meest bekend als de volkstuin. Een volkstuin is een stukje grond waarop men siergewassen en/of groente mag telen en waarop men veelal ook nog een huisje mag plaatsen, waarin men dan kan overnachten in de periode van april tot oktober. Vermooten (1958) onderscheid drie type volkstuinen: 1. de weldadigheidstuin (charitatieve type), 2. de nuttigheidstuin (utilitaire type) en 3. de genoegentuin (recreatieve type).

De eerste twee type tuinen waren gericht op de arbeidersklasse en gebruikt om aardappelen en groente te verbouwen om zodoende (preventieve) armenzorg te bieden. Veel arbeiders hadden namelijk een slecht inkomen, onvoldoende woningen en beperkt voedsel.

Het utilitaire type onderscheidde zich van het eerste type doordat deze vanuit het initiatief van de burgers zelf kwam en het utilitaire type hier en daar ook fruitbomen had. Het recreatieve type was primair van belang als leefruimte en had als doel de fysieke en psychische welzijn van de burger te verhogen. Deze was meestal een siertuin met bloemen, planten vruchtbomen en een tuinhuis. Dit laatste type is ook meer een volkstuin voor het gehele volk.

Vanaf de 19^e eeuw hebben volkstuinen in Nederland zich ontwikkeld langs de hierboven genoemde drie type volkstuinen als een afspiegeling van de maatschappelijke evolutie.

Voor de omslag van het charitatieve type naar het utilitaire type aan het begin van de 20^e eeuw lag de bewustwording van de arbeidersklasse voor hun belangen hieraan ten grondslag. Men kreeg het besef dat concrete noden en sociale ellende overwonnen of uitgeschakeld konden worden.

Voor omslag naar het recreatieve type idem dito, maar daarbij kwamen ook maatschappelijke ontwikkelingen zoals de verbeterde arbeidswet uit 1919, toegenomen verstedelijking en de ontzijing van de aard van het arbeid door de specialisatie, rationalisatie en mechanisatie van de industriële revolutie. Het jaar 1921 wordt gezien als het keerpunt van de omslag van de utilitaire tuin naar de recreatieve tuin en zet zich door tot aan de Tweede Wereldoorlog. Dit betekende echter niet dat de utilitaire tuin niet meer bestond; de ontwikkeling ging heel geleidelijk.

Het belang van het voortbestaan van een volkstuin is eveneens de reden waarom de ontwikkeling van volkstuinen verschoof van utilitaire naar recreatieve tuinen. Het voortbestaan van een complex is namelijk belangrijker als het niet meer alleen gaat om de opbrengst van de eerstvolgende oogst. Een siertuin inclusief de investering van huisjes zijn bedoeld om jarenlang plezier van te hebben. Dit gaf meer reden om als tuinders zich te organiseren en 1928 is een landelijke volkstuinorganisatie opgericht, die tegenwoordig bekend staat als het Algemene Verbond van Volkstuinders in Nederland (AVVN). Vanaf het begin van de jaren '90 kwam de plaats, die volkstuinen met hulp van de AVVN in de stad had verkregen, meer onder druk te staan door planologische en ecologische ontwikkelingen. De rol van volkstuinen ten opzichte van deze maatschappelijke ontwikkeling veranderde en verbreedde hierdoor met het anticiperen van het AVVN om de tuinparken open te stellen voor overige stadsbewoners. Ook bij de overheid is het besef van de ecologische betekenis van tuinieren in de jaren '90 gegroeid.

De huidige betekenis van gemeenschapstuinen is verbreed en vergroot door de opkomst van vele nieuwe initiatieven in steden. In het algemeen verschillen deze nieuwe gemeenschapstuinen ten

opzichte van volkstuinparken door leeftijd, grootte en organisatiestructuur. Volkstuinparken zijn over het algemeen ouder, groter en officiëler georganiseerd dan gemeenschappelijke tuinen. Deze officiëlere organisatiestructuur uit zich in een officieel bestuur, tuinreglementen -al dan niet gekoppeld aan de Bond van Volkstuinders- en de verschillende (tuin)commissies. Het onderhoud van de gemeenschappelijke ruimte is op de volkstuinparken vanzelfsprekend beter geregeld dan in gemeenschappelijke tuinen. Bij deze laatste tuinen is vaak nog sprake van (informeel) overleg hoe hiermee om te gaan. Veel gemeenschappelijke tuinen hebben (financiële) organisatorische steun gehad van de gemeente Amsterdam. Vaak in samenwerking met een woningbouwcoöperatie of een maatschappelijke stichting.

De resultaten vanuit de interviews en de enquête laten zien dat vele tuinders via relaties een aanleiding vinden om te tuinieren (circa 45%). Daarnaast is een bezoek aan een gemeenschapstuin, die al dan niet in de buurt ligt een belangrijke aanleiding om te gaan tuinieren (circa 30%). De wervende en faciliterende houding van de gemeente, woningbouwverenigingen en/of maatschappelijke instellingen maar ook de locatie midden in de stad waarbij invulling wordt gegeven aan verwaarloosde ruimte, zijn voor gemeenschappelijke tuinders een extra aanleiding om in deze tuinen te tuinieren.

In totaal worden acht motivaties voor tuinieren onder tuinders onderscheiden: 1. vrijetijdsbesteding, 2. voedsel, 3. rust & ontspanning, 4. sociale interactie, 5. educatie, 6. verfraaiing van de ruimte, 7. gezondheid en 8. natuurbeleving. Vaak vormt een combinatie van deze motivaties reden voor tuinders om te tuinieren.

Vrijetijdsbesteding en rust & ontspanning zijn de meest voorkomende motivaties om te tuinieren, waarbij vrijetijdsbesteding ook het meeste voorkomt in combinatie met andere motivaties. Vervolgens is voedsel een belangrijke motivatie, waarbij echter de nadruk ligt op 'het zelf kunnen beheren van de kwaliteit van voedsel' en 'het telen van biologische gewassen' en niet op voedsel *an sich* of voedsel als aanvulling op groenten die in de supermarkt niet te verkrijgen zijn. De overige motivaties zijn meestal van secundair belang of niet belangrijk.

In het tuinieren is een opleving gaande wat vooral zichtbaar is door de toename van nieuwe buurtinitiatieven en de invloed van (sociale) media. Ook op de gemeenschapstuinen zelf is de vraag naar percelen/tuintjes toegenomen. Dit is een gevolg van belangstelling en enthousiasme van burgers voor planten, gewassen en alles wat groeit en bloeit. Ook de vraag naar lokaal geproduceerd voedsel en biologische producten speelt hierin een rol.

Volkstuinders onderscheiden zich van gemeenschappelijke tuinders doordat nieuwe tuinders zich minder bezighouden met tuinieren, maar meer met ontspannende en recreatieve activiteiten. De gemeente en politiek spelen eveneens een rol in deze opleving van tuinieren.

Het aanbod tuinen is beperkt beschikbaar door de relatief lange wachtlijsten op volkstuinparken in tegenstelling tot gemeenschappelijke tuinen waar soms percelen over zijn.

De meeste tuinders leren het tuinieren door het gewoon te doen. Daarnaast worden familie, vrienden, kennissen geraadpleegd alsook boeken, tijdschriften en/of internet. Ten derde worden cursussen en workshops over tuinieren genoemd om kennis en vaardigheden over tuinieren te verkrijgen.

De beplantingskeuze van gemeenschapstuinders richt zich hoofdzakelijk op groenten (circa 70-80%). De overige beplanting bestaat uit fruit, (sier)bloemen en/of kruiden (circa 20-30%). De

motivaties voor het kweken van soorten beplanting verschilt per type beplanting en varieert van het ideaal van gezonde voeding tot praktische redenen zoals soorten die makkelijk te kweken zijn.

Afhankelijk van de afstand wordt de gemeenschapstuin lopend, fietsend, met de auto of met het openbaar vervoer afgelegd. Fietsen is het meest favoriet, gevolgd door lopen, met de auto of het openbaar vervoer. De meeste tuinders zijn twee tot drie keer per week 1 tot 1,5 uur in de tuin. Veel voorkomende gemeenschappelijk activiteiten op een gemeenschapstuin zijn gezamenlijke onderhoudsdagen, jaarlijkse plantendag, cursussen tuinieren, ledenvergaderingen en (oogst)feesten. In het algemeen kost het de meeste leden dit zo'n 1-2 uur per maand. Een kwart van de leden doet niet mee aan gemeenschappelijke activiteiten.

Wet- en regelgeving rondom tuinieren worden door volkstuinders niet als beperkend ervaren, maar veeleer als vanzelfsprekend om het tuinieren goed met elkaar te regelen. Voor gemeenschappelijke tuinders komt wet- en regelgeving –wanneer tuinders überhaupt aangeven dat daar sprake van is- voornamelijk tot uiting in praktische ongeschreven regels die tuinders onderling met elkaar afspreken. Vanwege statuten en aangestelde commissies is de naleving van wet- en regelgeving in volkstuintuinen beter geregeld dan in gemeenschappelijke tuinen. Het niet gebruik maken van pesticiden is de meest genoemde regel door tuinders. Daarentegen wordt biologisch tuinieren juist verplicht dan wel gestimuleerd. Gemeenschappelijke tuinen onderscheiden zich in hun (informele) wet- en regelgeving door afspraken met betrekking tot (voedselproducerende) beplanting, zoals het verplichten/aanmoedigen van eetbare beplanting. Een tweede punt waarin gemeenschappelijke tuinen zich onderscheiden is de betrokkenheid van de gemeente. Dit brengt organisatorische en (eventueel) financiële steun met zich mee, zoals grondonderzoek en subsidie voor de (gedeeltelijke) aanleg van de tuin, maar ook beperkingen zoals gelimiteerde beplantingshoogte, verbod op fruitbomen en een tijdelijk gebruik van de tuin vanwege het bestemmingsplan.

1. Introductie

1.1 Aanleiding

Sinds enkele jaren is steeds meer bewustwording gekomen voor de problemen van het moderne voedselsysteem in Nederland. Deze problemen hebben te maken met de industrialisatie en globalisatie van de voedselvoorziening. Een van de gevolgen hiervan is dat voedsel is losgekoppeld van zijn sociaal-culturele en fysieke context. Dit betekent dat voedsel vele kilometers aflegt voordat het terecht komt bij de (stedelijke) consument (Steel, 2011, Wiskerke, 2009). Iets meer dan de helft van de mensen in Nederland leeft in een stedelijke agglomeratie of een stadsgewest (Leefomgeving, 2011). Vele van deze mensen hebben geen idee hoe de moderne voedselvoorziening in zijn werk gaat. Andere problemen die onder andere genoemd worden met betrekking tot het moderne voedselsysteem zijn het wantrouwen van consumenten in agro-industrieel voedsel, milieuvervuiling en het toenemend voorkomen van obesitas en ondervoeding (Wiskerke, 2009).

Als reactie op de moderne voedselproductie zijn steeds meer initiatieven gestart om voedsel zelf te verbouwen. In steden staat dit fenomeen inmiddels bekend als stadslandbouw. Stadslandbouw is kenmerkend door de verschillende doelen die ermee worden beoogd, zoals het overdragen van kennis over de herkomst van voedsel (educatie), het invullen van braakliggende terreinen, groenere uitstraling van de stad, het creëren van sociale cohesie, het verbeteren van de gezondheid van burgers etc. (Duchemin et al., 2009).

Stadslandbouw is echter niet een geheel nieuw fenomeen, omdat in steden altijd al volkstuinen hebben bestaan. Een volkstuin kan gedefinieerd worden als een stukje grond waarop men siergewassen en/of groenten mag telen en waarop men veelal ook nog een huisje mag plaatsen. In dit huisje kan men eventueel ook overnachten in de periode van april tot oktober. Het belangrijkste aspect is echter het tuinieren (Bondvanvolkstuinders, 2014). In Amsterdam en omgeving zijn op dit moment zo'n 41 volkstuinparken met 6000 tuinen (DRO, 2005). Naast volkstuinen zijn er nog verschillende andere soorten tuinen te onderscheiden, zoals schooltuinen, verschillende thematische tuinen en gemeenschappelijke tuinen. Om deze veelheid van verschillende tuinen -die niet allemaal evenveel betrekking hebben op voedselproductie- te specificeren, wordt in dit onderzoek gekozen voor de term gemeenschapstuinen.

Naast de nieuwe initiatieven van voedselproductie, zoals stadslandbouw, wordt ook door gemeenten geanticipeerd op de problemen van het moderne voedselprobleem. Dit wordt zichtbaar door de opgestelde stedelijke voedsel strategieën. Hierin spelen gemeenten en metropolitaanse gebiedsregio's een actieve rol als beleidsmakers voor voedsel. De wijze waarop verschilt van stad tot stad, maar in het algemeen is de gemeenschappelijke intentie het koppelen van en creëren van synergiën tussen verschillende publieke domeinen zoals volksgezondheid, educatie, sociale cohesie, milieubescherming, werk en de kwaliteit van het leven (Wiskerke, 2009).

De relatie tussen stad en voedsel is al erg oud en werd voornamelijk zichtbaar in de welbekende volkstuinen. De bovengenoemde reactie van burgers en overheden op het moderne voedselsysteem in Nederland laat echter een vernieuwde relatie tussen steden en voedsel zien.

Dit roept de vraag op wat voor rol gemeenschapstuinen nu spelen in deze vernieuwende vorm van voedselproductie.

1.2 Probleemstelling

Gemeenschapstuinen hebben door de opkomst van stadslandbouw en vernieuwende visies op voedselproductie een nieuwe impuls gekregen. Op dit moment is echter onduidelijk wat dit voor gevolgen heeft voor de rol van gemeenschapstuinen in Amsterdam en wat van de tuinders van deze gemeenschapstuinen geleerd kan worden.

1.3 Onderzoeksdoel

Het doel van dit onderzoek was het verkrijgen van inzicht in de rol van gemeenschapstuinen vanuit historisch perspectief tot aan vandaag met betrekking tot voedselproductie. De scope van dit onderzoek is beperkt tot gemeenschapstuinen in de stad Amsterdam. De resultaten van dit onderzoek zullen in een volgend onderzoek vergeleken worden met soortgelijk onderzoek van gemeenschapstuinen in de steden Praag (Tsjechië), Vancouver (Canada) en Warschau (Polen).

Dit rapport begint met een theoretisch kader waarin beschreven is de hedendaagse visie en beleid op voedselproductie en de veranderende rol van stedelingen. Hiervoor zijn wetenschappelijke literatuur en bestaand beleid bestudeerd. Vervolgens is de historie en ontwikkeling van gemeenschapstuinen onderzocht. Hierin staat de welbekende volkstuin centraal. Voor het onderzoeken van de hedendaagse betekenis van gemeenschapstuinen is een selectie van achttien verschillende gemeenschapstuinen in Amsterdam in kaart gebracht. Deze liggen verspreid over de verschillende regio's van de hoofdstad. Hiervoor is per gemeenschapstuin een tweetal semigestructureerde interviews afgenomen. Deze interviews richten zich op de aanleiding, motivatie en werkwijze van gemeenschapstuinders. Daarnaast is onder de tuinders van deze achttien gemeenschapstuinen een online enquête uitgezet.

1.3.1 Onderzoeksvraag

Welke rol spelen gemeenschapstuinen in de brede stroom van veranderingen rondom voedselproductie?

1.3.2 Deelvragen

- Wat is de betekenis van gemeenschapstuinen vanuit historisch perspectief?
- Wat is de hedendaagse betekenis van gemeenschapstuinen in Amsterdam?

1.4 Methodologie

Kwalitatief onderzoek

In dit onderzoek is gekozen voor een kwalitatieve onderzoek benadering. Volgens Creswell (2009) is kwalitatief onderzoek een middel om de betekenis, die individuen en groepen aan sociale en menselijke problemen toeschrijven, te verkennen en te begrijpen (Creswell, 2009). In tegenstelling tot kwantitatief onderzoek met cijfers en getallen heeft kwalitatief onderzoek een meer beschrijvend karakter met (semi-)open onderzoeksvragen in plaats van gesloten onderzoeksvragen (hypotheses). In dit onderzoek gaat het om het verkennen en begrijpen van respectievelijk gemeenschapstuinen en tuinders in het kader van de hedendaagse visie op voedselproductie.

Social Constructivist Worldview

Voor de uitvoer van het kwalitatieve onderzoek is uitgegaan van een 'Social Constructivist Worldview'. Een 'worldview', door sommige wetenschappers ook wel een paradigma genoemd, kan gezien worden als een verzameling vooronderstellingen en overtuigingen die de onderzoeker stuurt in het onderzoek. Vanuit de 'Social Constructivist Worldview' wordt aangenomen dat individuen de wereld waarin ze leven en werken probeert te begrijpen. In dit proces wordt betekenis gegeven aan eigen subjectieve ervaringen, die gerelateerd zijn aan bepaalde objecten (Creswell, 2009).

Grounded theory

Voor de uitwerking van deze kwalitatieve onderzoekbenadering is gebruik gemaakt van 'Grounded theory'. Dit is een onderzoekstrategie waarin de onderzoeker zijn algemene abstracte theorie van een proces, actie of interactie ontleent aan de opvattingen van de participanten. Dit onderzoeksproces omvat meerdere fases van het verzamelen van gegevens en de verfijning en de onderlinge samenhang van de categorieën van informatie (Creswell, 2009).

De 'Grounded Theory Approach' (GTA) is oorspronkelijk ontwikkeld door de sociologen Barney Glaser en Anselm Strauss (Glaser and Strauss, 2009). Later heeft Charmaz (2006) de theorie verder ontwikkeld vanuit een constructivistisch kentheoretisch uitgangspunt, oftewel in dit onderzoek omschreven als een 'Social Constructivist Worldview'. Vanuit dit uitgangspunt wordt het onderzoeksproces gezien als een proces waarin (gedeelde) ervaringen en interpretaties van onderzoeker, respondenten en medeonderzoekers of meelezers leiden tot een interpretatieve constructivistische theorie (de Boer, 2011). De methodologie van Charmaz (2006), die in dit onderzoek wordt gehanteerd, bestaat uit een drietal fasen en kan als volgt worden samengevat: er wordt gestart met een probleemstelling en onderzoeksvraag. Hierbij worden *sensitizing concepts* geformuleerd, die de onderzoeker richting geven in het verzamelen van data en de onderzoeker attenderen op relevante aspecten.

1. Na een eerste fase van dataverzameling start de onderzoeker met data-analyse in de vorm van *initial coding*. Voor de interpretatie van deze *initial coding* wordt het verzamelde materiaal open en nauwkeurig gelezen en wordt op detailniveau codewoorden toegekend.

2. De tweede fase vervolgt met het zogenaamde '*focused coding*' ofwel gericht coderen. De belangrijkste en vaak voorkomende codewoorden worden geselecteerd om grote databestanden door te nemen. Het doel is om de codewoorden, die het proces (of de processen) dat aan het onderwerp van het onderzoek ten grondslag ligt, het beste te kunnen weergeven. De *sensitizing concepts*, zoals aan het begin van het onderzoek geformuleerd, kunnen dan een meer adequate invulling krijgen.

- Tijdens het onderzoek wordt door de onderzoeker memo's geschreven, zoals aantekeningen van observaties en gedachten over het onderzoek. De memo's leggen de gedachtegang en besluitvorming van de onderzoeker vast. Het schrijven van deze memo's draagt bij aan het naar de oppervlakte brengen van de rationaliteit in het onderzoeksproces.

- De volgende stap is *theoretical sampling*. In deze stap wordt de nadere invulling van de *sensitizing concepts* vertaald in categorieën, waarbij misschien nieuwe categorieën worden ontdekt of aspecten van een categorie. Vanuit deze categorieën gaat de onderzoeker op zoek naar nieuwe informatie.

- De volgende stap is *theoretical coding*: de onderzoeker zoekt en selecteert theoretische codes om de relaties te kunnen duiden tussen de categorieën, die tijdens de *focused coding*-fase zijn

geselecteerd. Het doel is om op basis van de analyse tot een geïntegreerd niveau te komen, waarbij de theoretische codes bijdragen aan de precisie en helderheid van de verhaallijn.

3. In de laatste fase worden de resultaten weergegeven in de vorm van een 'actieve' constructivistische theorie, waarin het accent op handelingen en processen ligt en niet op individuen. Binnen de handelingen en processen kan de onderzoeker zich concentreren op gebeurtenissen en ervaringen en zoeken naar relaties hiertussen. De hiervoor aangegeven theoretische concepten kunnen helpen deze relaties te duiden, zoals het nagaan welke categorieën belangrijk zijn en welke minder belangrijk.

Een laatste stap is het vertalen van het analytische proces naar een geconstrueerd verhaal die voor het grote publiek toegankelijk is. Hierbij zullen de analysegegevens ook vergeleken worden met gegevens die bekend zijn vanuit de wetenschappelijke literatuur (de Boer, 2011, Charmaz, 2006).

Toepassing van Gounded theory in dit onderzoek

In dit onderzoek is gestart met een probleemstelling en onderzoeksvraag zoals hierboven beschreven. Hierbij zijn de *sensitizing concepts* 'duurzame voedselplanning' en 'zelforganisatie' geformuleerd en uitgewerkt in het theoretisch kader. Deze *sensitizing concepts* gaven het onderzoek richting in het verzamelen van de data en attendeert op relevante aspecten.

Na het verzamelen van de data (36 semigestructureerde interviews) is deze geanalyseerd in de vorm van *initial coding*. Dit betekent voor het interpreteren van de data dat het verzamelde materiaal open en nauwkeurig is gelezen en op detailniveau codewoorden zijn toegekend

De codewoorden zijn vervolgens onderscheiden in verschillende categorieën, die de structuur vormen voor de uitwerking van datagegevens en bijdragen aan de helderheid van de verhaallijn in hoofdstuk 4. De resultaten uit de enquête fungeerden hierbij als ondersteuning van deze datagegevens. Bij het uitwerken van de categorieën en codewoorden zijn wijzingen vastgelegd in een memo.

Gegevensverzameling

De gegevensverzameling bestaat onder andere uit literatuuronderzoek naar de historie en ontwikkeling van gemeenschapstuinen en literatuuronderzoek naar de hedendaagse visie en het beleid op voedselproductie in Amsterdam. De bronnen die zijn geraadpleegd bestaan uit (niet-) wetenschappelijk literatuur, beleidsdocumenten en internetsites met betrekking tot gemeenschapstuinen en voedselproductie.

Casestudy

Voor het onderzoeken van de hedendaagse betekenis van gemeenschapstuinen in Amsterdam is een casestudy uitgevoerd. Een casestudy methode wordt gebruikt om een specifiek fenomeen te onderzoeken binnen een bepaalde case. De case kan een plaats, situatie, gebeurtenis of object zijn (Kumar, 2005). In deze casestudy is het fenomeen gemeenschapstuinen onderzocht met als casusgebied de stad Amsterdam. Voor de keuze van het casusgebied zijn de volgende criteria gehanteerd:

- De stad bevat beleid en/of strategieën over gemeenschapstuinen en voedselproductie;
- De stad bevat gemeenschapstuinen in georganiseerd verband en die wettelijk zijn geregeld, zodat op eenvoudige wijze informatie hierover verkregen kan worden;

- De stad kan gebruikt worden als casusgebied voor vervolgonderzoek in vergelijkend onderzoek met buitenlandse steden.

In de beschrijving van de 18 geselecteerde gemeenschapstuinen zijn -zover dit mogelijk was te achterhalen- de volgende 7 variabelen onderzocht en in beschrijvende vorm per gemeenschapstuin in het rapport weergegeven:

- Totale oppervlakte van de geselecteerde gemeenschapstuinen en het aantal uitgegeven percelen per gemeenschapstuin;
- Datum van het ontstaan van de gemeenschapstuin;
- De wijze van bestuur van de gemeenschapstuin;
- De statuten of algemene normen en richtlijnen (indien aanwezig);
- De wijze van onderhoud en beheer van de gemeenschappelijke ruimte op de gemeenschapstuin;
- De mogelijkheid van het verkopen van producten vanaf de tuin;
- De gemiddelde huurtermijn van een lid.

Op elke gemeenschapstuin zijn twee semigestructureerde interviews met een tuinder afgenomen. De keuze voor semigestructureerde interviews heeft als voordeel dat enerzijds zo veel mogelijk informatie van de geïnterviewde is opgedaan en anderzijds het mogelijk bleef om de verschillende interviews met elkaar te vergelijken. In eerste instantie was het aantal te onderzoeken gemeenschapstuinen gepland op vijf gemeenschapstuinen per stadsdeel. Om de omvang van het onderzoek echter te verkleinen is dit aantal terug gebracht tot drie gemeenschapstuinen per stadsdeel met uitzondering van het stadsdeel centrum. De afgenomen interviews van de al bezochte gemeenschapstuinen worden echter wel meegenomen in dit onderzoek. Voor deze gemeenschapstuinen is één semigestructureerde interview afgenomen. Zie tabel 1 voor een overzicht van de bezochte gemeenschapstuinen in Amsterdam met het aantal interviews dat per gemeenschapstuin is afgenomen.

Naam	Stadsdeel	Type gemeenschapstuin	Aantal interviews
1. Nieuwe Bijenpark	Nieuw-West	Volkstuinpark	2
2. Social Garden	Nieuw-West	Gemeenschappelijke tuin	2
3. Wijsgerenbuurt	Nieuw-West	Gemeenschappelijke tuin	2
4. Nut en Genoegen	West	Volkstuinpark	2
5. Antartica	West	Gemeenschappelijke tuin	2
6. GWL-terrein	West	Gemeenschappelijke tuin	2
7. Kruidentuin van Tuyll	Zuid	Gemeenschappelijke tuin	2
8. Almatuin	Zuid	Gemeenschappelijke tuin	2
9. Zuiderkruid	Zuid	Gemeenschappelijke tuin	2
10. Amstelglorie	Oost	Volkstuinpark	2
11. Tugelahuistuin	Oost	Gemeenschappelijke tuin	2
12. Buurttuin Valentijn	Oost	Gemeenschappelijke tuin	2
13. De Vijf Slagen	Zuidoost	Volkstuinpark	2
14. De Vrijbuiters	Zuidoost	Gemeenschappelijke tuin	2
15. Moestuin de Brecht	Zuidoost	Gemeenschappelijke tuin	2
16. Buitenzorg	Noord	Volkstuinpark	2
17. NoordOogst – De Melkweg	Noord	Gemeenschappelijke tuin	2
18. Tuin van de buurt	Noord	Gemeenschappelijke tuin	2
Extra bezochte tuinen			
De Eendracht	Nieuw-West	Volkstuinpark	1
Sloterdijkmeer	West	Volkstuinpark	1
Amstelhof	Oost	Volkstuinpark	1
Frankendael	Zuidoost	Volkstuinpark	1
Soeptuin Bredius	West	Gemeenschappelijke tuin	1

Oost Indisch Groen	Oost	Gemeenschappelijke tuin	1

Tabel 1 Overzicht van bezochte gemeenschapstuinen in Amsterdam

De semigestructureerde interviewvragen zijn eveneens in een online enquête uitgezet, die door 168 respondenten (gedeeltelijk) is ingevuld. De kwantitatieve data van deze enquête fungeert in dit onderzoek als controle en ondersteuning van de kwalitatieve data uit de afgenomen interviews. Zie in appendix 1 en 2 respectievelijk de interviewvragen en de enquête.

Triangulatiemethode

De combinatie van literatuuronderzoek, case-study, semigestructureerde interviews en een online enquête is in dit onderzoek gebruikt als een triangulatiemethode om de geldigheid van het onderzoek te waarborgen.

1.5 Handleiding voor de lezer

In het hiernavolgende hoofdstuk is het theoretisch kader uitgewerkt aan de hand van de *sensitizing concepts* duurzame voedselplanning en zelforganisatie. Hiermee wordt licht geworpen op het veranderende voedselsysteem in Nederland en de zelforganiserende houding van stedelingen. Deze ontwikkelingen vormen de context waarbinnen het fenomeen gemeenschapstuinen in dit onderzoek betekenis krijgt.

Hoofdstuk 3 beschrijft de historie en ontwikkeling van gemeenschapstuinen, die van oudsher voornamelijk bekend staan als volkstuinen.

Hoofdstuk 4 geeft de resultaten weer van de afgenomen interviews onder tuinders, ondersteund door de resultaten uit de online enquête.

In hoofdstuk 5 wordt gereflecteerd op het theoretisch kader en de resultaten, waarbij gespiegeld wordt met soortgelijk onderzoek.

Het laatste hoofdstuk sluit af met de algemene conclusie waarin de conclusies uit voorgaande samenvattingen en de discussie uit het voorgaande hoofdstuk wordt meegenomen.

2. Theoretisch kader

2.1 Duurzame voedselplanning

2.1.1 Problemen bij voedselproductie

Voedselproductie in de stad Amsterdam vormt het kader in dit onderzoek waarbinnen de rol van Amsterdamse gemeenschapstuinen worden onderzocht. Kenmerkend aan dit kader is de relatie tussen voedselproductie en de stad. Tot voor kort was voedsel een vrij onbekend onderwerp in stedelijke planning, ontwikkeling en/of beleidsagenda's van planners (Wiskerke and Viljoen, 2012). Verschillende problemen met betrekking tot het huidige voedselsysteem heeft hierin echter een omkeer gebracht. Wiskerke (2009) noemt een vijftal problemen die een belangrijke rol spelen in het politieke en wetenschappelijke voedseldebate.

1. De neerwaartse druk op boerderijgezinsinkomens. Door de omslag van een aanbodgestuurde naar een vraaggestuurde voedselketen¹, waarbij de macht van de producenten verschuift naar de detailhandel, worden boeren gedwongen om mee te gaan met productieverhoging en schaalvergroting. Hiermee worden kosten bespaard op de productie per eenheid en/of kosten per arbeidseenheid.
2. Milieuvervuiling en ecologische degradatie. De intensive voedselproductie gaat ten koste van milieuvervuiling, zoals nitraatmissies in het grondwater, ammoniakmissies in de lucht, fosfaatverzadiging van bodems en pesticidenresten in de lucht, grond en oppervlakte water. Deze milieuvervuiling resulteert in een dramatische reductie van agrarische biodiversiteit. Vele verschillende gewassen zijn inmiddels verdwenen. Daarnaast is er ook verlies van niet-agrarische biodiversiteit door de vernietiging van natuurlijke leefgebieden en historisch-culturele landschappen.
3. Het verlies van organoleptische kwaliteit (wat door de zintuigen kan worden waargenomen) en de diversiteit van verse producten. Dit komt door de focus op productieve planten- en dierenrassen in combinatie met de standaardisering van voedselproductie en procestechnieken.
4. De onzekerheid en het wantrouwen van consumenten in voedsel. Dit wordt gedeeltelijk veroorzaakt door de afstand tussen producenten en consumenten; consumenten hebben geen verstand van de voorwaarden en de methodes van voedselproductie.
5. Gezondheidsproblemen. Hier worden onder andere obesitas en ondervoeding genoemd. Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie is obesitas één van de meest zorgwekkende gezondheidsproblemen in Europese landen (WHO, 2005). Tegelijkertijd is ondervoeding een ander opkomend probleem. Vooral in arme stadswijken met een gebrek aan kruidenierswinkels en supermarkten leven veel mensen met ondervoeding. Deze kruidenierswinkels en supermarkten zijn namelijk alleen aan de rand van de stad te vinden vanwege logistieke redenen (Pothukuchi and Kaufman, 1999).

In het boek "Sustainable food planning" (2012) wordt eveneens ingegaan op hierboven genoemde problemen en daarin worden deze problemen beschreven als de kosten van het geglobaliseerde voedselsysteem. Het geglobaliseerde voedselsysteem heeft betrekking op de onlosmakelijke verbondenheid van het leven en eten in steden met de geglobaliseerde keten van

¹ Met voedselketen worden de vijf stappen van voedselproductie, voedselverwerking, voedseldistributie, consumptie en afvalverwerking onderscheiden.

voedselproductie, voedselverwerking en voedseldistributie (Wiskerke and Viljoen, 2012). Dit geglobaliseerde voedselsysteem heeft vele voordelen met zich meegebracht, zoals de constante beschikbaarheid van voedsel voor relatief lage prijzen. Deze voordelen brengen echter ook bepaalde kosten met zich mee. Naast de door Wiskerke (2009) genoemde problemen worden in dit boek ook genoemd:

6. Het verlies van werk, vaardigheden, competenties en kennis met betrekking tot voedselproductie en bedrijfsprocessen gerelateerd aan voedselproductie. Door het gebrek aan interesse van de jeugd in landbouw, verdwijnen steeds meer traditionele boerderijen wat een bedreiging kan vormen voor de mondiale voedselzekerheid (Van der Ploeg, 2012).

7. Het weggooien van voedsel door stedelingen. Volgens (Lang, 2010) wordt ongeveer een derde van al het voedsel dat wordt gekocht weggegooid. In vergelijking met andere soorten afval in het voedselproductieproces is het verspillen van voedsel zelf het meest schadelijkst. Met het verspillen van voedsel verspillen mensen namelijk ook al de inspanning, arbeid, water, zonneschijn en fossiele brandstoffen die voor de productie nodig zijn (Steel, 2011).

8. De afhankelijkheid van fossiele brandstoffen die een belangrijke bijdrage leveren aan de uitstoot van broeikasgassen en derhalve aan klimaatverandering. Het blijkt dat voor het produceren van één calorie aan voedsel ongeveer tien calorieën fossiele brandstoffen worden opgebrand (Steel, 2011).

9. Klimaatverandering. Dit probleem is al decennia lang bekend en verwacht wordt dat het een grote impact zal hebben op de productie van voedsel wereldwijd. De implicaties variëren van het gebrek aan water of overstromingen tot verspreidende plagen. Andersom heeft voedselproductie ook impact op klimaatverandering. De grootste impact die het geglobaliseerde voedselsysteem bijdraagt aan de opwarming van de aarde wordt veroorzaakt door vlees en vleesproducten. Deze producten zijn goed voor vier tot twaalf procent van alle consumentenproducten (Guinée et al., 2006).

10. De drukkende vraag naar water. In het huidige voedselsysteem kost het produceren van een hamburger van ongeveer 150 gram zo'n 2400 liter water. Landbouw is met het gebruik van 70% van het beschikbare drinkwater wereldwijd de grootste gebruiker van water. Veehouderij speelt hierin een grote rol (Lang, 2010).

11. Gebruik van landbouwgrond. Door de toename van de wereldbevolking is steeds meer grond nodig voor voedselproductie. Deze landgebruikfunctie concurreert echter met andere landgebruikfuncties, zoals de uitbreiding van steden, industriële ontwikkeling, infrastructuur en de productie van biobrandstof. Daarnaast gaat het ten koste van het verlies van biodiversiteit, identiteit, hout en vezels etc. Het geglobaliseerde voedselsysteem heeft er ook toe geleid dat ontwikkelde (westerse) landen ten opzichte van ontwikkelingslanden onevenredig veel gebruik maakt van landbouwgrond om zichzelf te voeden. Een stad als London gebruikt bijvoorbeeld 48.868.000 hectare grond om zijn inwoners te voeden. Dat is omgerekend 6,63 hectare (66300 m²) per persoon. Het landgebruik van deze stad overstijgt hiermee ver zijn eigen oppervlakte. Om het landgebruik van de stad meer in balans te brengen, zou het landgebruik per persoon teruggebracht moeten worden tot 0,16 hectare (160 m²) per persoon (Lang, 2010).

12. Bodemdegradatie. Slecht onderhoud van de bodem leidt tot lage productieopbrengsten. Volgens Steel (2011) gaat er op dit moment zo'n 20 miljoen hectare landbouwgrond verloren aan verzilting en bodemerosie. Volgens de UNEP (United Nations Environment Program) leidt bijna twee miljard hectare land onder door de mens veroorzaakte bodemdegradatie.

Op basis van deze gegevens lijkt het erop dat het heersende voedselsysteem de weg baant naar een ramp. Er gloort echter hoop door de vele opkomende initiatieven, die de genoemde problemen en kosten van het heersende voedselsysteem aanpakken. Deze moeten echter niet aangepakt worden als opzichzelfstaande kwesties, maar vragen een benadering waarin deze kwesties worden gezien als een wederzijds versterkende set van uitdagingen (Wiskerke and Viljoen, 2012).

2.1.2 Vernieuwende zienswijze van voedselproductie

De grote uitdaging voor de aankomende tijd is het voeden van de groeiende stedelijke wereldpopulatie. Sinds 2007 leven er namelijk meer mensen in de stad dan op het platteland en naar verwachting zal dit aantal mensen in 2050 verdubbeld zijn. Daarnaast wordt op dit moment meer dan 75 procent van alle natuurlijke hulpbronnen door steden opgeslokt (Wiskerke and Viljoen, 2012, Steel, 2011). De gevolgen van het huidige voedselsysteem vraagt daarom een benadering die gezonder en duurzamer is in zowel sociaal, economisch en ecologische termen. Vanuit de praktijk, politiek en de theorie worden twee paradigma's onderscheiden die deze doelstelling beogen: 1) het agro-industriële paradigma en 2) het integrale en territoriale agro-voedsel paradigma.

1. Het eerste paradigma is een versnelling van het huidige voedselsysteem en heeft een sterk geloof in technologische oplossingen voor de huidige problemen bij voedselproductie. Voorbeelden hiervan zijn:

- a) het opschalen van de productie door arbeidsbesparende technologieën om de kostprijs te verlagen;
- b) voedselproductie in agrarische industrieparken. Bijvoorbeeld vleesproductie in emissievrije veestallen of visteelt en productie van fruit & groente in energieleverende kassen;
- c) het produceren van gezonde levensmiddelen in de verwerkende industrie. Dit betekent vetarm, vitaminerijk en caloriearme producten.

2. Het tweede paradigma breekt met het beleid en de principes van het huidige voedselsysteem, die gedreven worden door het principe van kosteneffectieve productie en schaalvoordelen. Daarentegen wil dit paradigma de capaciteit van het voedselsysteem versterken door herwaardering van de lokale middelen en de nabijheid van sociale relaties. Dit betekent dat voedselproductie is ingebed en gebaseerd op de specifieke kwaliteiten en onderscheiden eigenschappen van de regio. Daarnaast is de voedselproductie geïntegreerd met andere regionale activiteiten, zoals natuurbeheer, landschapsonderhoud, agri-toerisme, zorg en educatie (Wiskerke, 2009, Renting and Wiskerke, 2010).

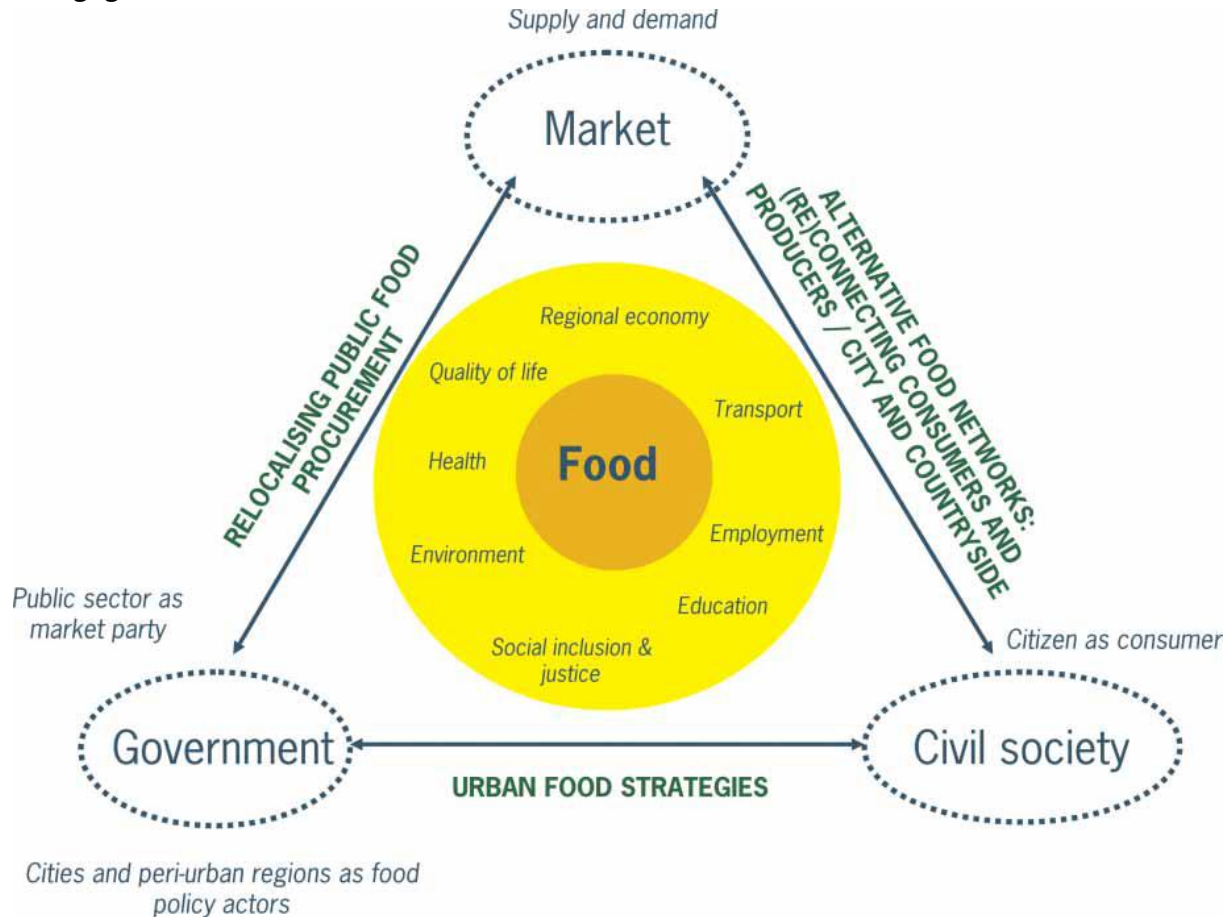
De uitwerking van bovengenoemde zienswijzen komen in de praktijk tot uitdrukking in 1) een hypermodern voedsellandschap of 2) een alternatief voedsellandschap. Een groot gedeelte van het hedendaagse voedsellandschap kan echter het beste gezien worden als een hybride voedsellandschap, waarin de elementen van beide paradigma's zijn gecombineerd (Wiskerke, 2009).

2.1.3 Alternatief voedsellandschap

De opkomst van een alternatief voedsellandschap (of collectie van alternatieve voedsellandschappen) brengt volgens (Wiskerke, 2009) verschillende wijzigingen mee in de zogenaamde bestuursdriehoek van het voedselsysteem. Deze bestuursdriehoek bestaat uit drie actoren:

- 1) de voedselmarkt;
- 2) de overheid en
- 3) de maatschappij.

In figuur 1 worden deze nieuwe verhoudingen van het alternatieve voedsellandschap weergegeven aan de hand van de verschillende dimensies.

Figuur 1 De integrale en ruimtelijk gebonden bestuurswijze van voedsel (Wiskerke, 2009)

De eerste dimensie bestaat uit de Alternatieve Voedsel Netwerken (AFNs), die representatief staan voor de ruimtelijk gebonden relaties tussen consumenten (de private sector; voornamelijk de stedelingen) en de voedselmarkt. Deze AFN koppelt voedsel weer aan zijn sociale en culture productieomgeving. Een voorbeeld hiervan is de Amsterdamse geitenboerderij Ridammerhoeve, waar geitenmelk tot diverse zuivelproducten worden verwerkt en verkocht worden via de boerderijwinkel. Daarnaast worden door verschillende activiteiten op het gebied van educatie en zorg de stadsbewoners betrokken bij het boerenwerk (Ridammerhoeve, 2014). Verder kan natuurlijk ook gedacht worden aan voedselproductie door stedelingen in gemeenschapstuinen.

De tweede dimensie is de toenemende ruimtelijk gebonden relaties tussen de publieke sector (de overheid en (semi-) overheidsinstanties zoals ziekenhuizen, scholen, gevangenissen) en de voedselmarkt. Met moralisering, vergroening en verplaatsing van de voedsel inkoop door de publieke sector kunnen gestelde doelen zoals voedselrijke maaltijden voor patiënten en schoolkinderen, verbetering van de werkgelegenheid in de voedselsector, het verkleinen van voedselkilometers en de afname van CO² uitstoot, gezonder en duurzamer worden nagestreefd

De derde dimensie betreft het opstellen van stedelijke voedselstrategieën door overheden als nieuw beleid voor voedsel. In het algemeen is de gemeenschappelijke intentie van deze overheden het koppelen en creëren van samenwerkingsvoordelen tussen verschillende publieke domeinen zoals volksgezondheid, educatie, sociale cohesie, milieu bescherming, werk en de kwaliteit van het leven (Wiskerke, 2009).

2.1.4 Proeftuin Amsterdam

Een eerste uitwerking van een stedelijke voedselstrategie met betrekking tot de onderzoekscasus is 'Proeftuin Amsterdam', die vanaf het voorjaar 2007 is gestart (Pijnenburg, 2009). Deze regionale en integrale voedselstrategie is een samenwerking tussen gemeenten Amsterdam en Zaanstad, provincie Noord-Holland en het ministerie van Landbouw Natuur en Voedsel (LNV) en beoogt gezonder en duurzamer eten in de metropoolregio Amsterdam (MRA). Het programma bevat drie ambities, te weten gezonde voeding, een regionale duurzame voedselketen en een hechte stad-plattelandsrelatie. De focus ligt op een vrijwillige gedragsverandering van alle actoren in de voedselketen, zodat keuzes worden gemaakt die beter zijn voor het milieu, landschap en/of gezondheid. Kennisoverdracht en bewustwording worden hierbij als essentiële ingrediënten gezien. De ambities zijn uitgewerkt in doelen, operationele doelen (meetbare doelen) en bijbehorende inspanningen om deze te bereiken. In appendix 3 ziet u een overzicht met de samenhang hiertussen. Het stimuleren van stadslandbouw is één van de inspanningen waaraan gewerkt is, maar de impuls vanuit Proeftuin Amsterdam is bescheiden. Het programma ondersteunt voornamelijk projecten op het gebied van onderwijs, educatie en kennisdeling en richt zich voornamelijk op kinderen en jongeren (Vermeulen, 2010).

2.1.5 Voedselvisie Amsterdam

Een recentere uitwerking van een stedelijke voedselstrategie is de uitgave 'Voedsel en Amsterdam' van 9 december 2013, door het college van Burgermeester & Wethouders (B&W) van de gemeente Amsterdam. Hierin zet de gemeente haar visie uiteen over de relatie tussen de stad en haar voedsel met een daaraan gekoppelde agenda voor de inzet van voedsel (Projectgroep Voedselvisie: ANMEC, 2013). Voedsel speelt namelijk een belangrijke rol bij het bereiken van de gemeentelijk beleidsdoelen, zoals de gezondheid van Amsterdammers, economische kracht van de stad en de regio, participatie van Amsterdammers in de samenleving en de duurzaamheid van de stad. De bijdrage van voedsel in de stad ligt niet primair in het aandeel van voedselproductie, maar in bewustwording. Deze bewustwording moet leiden tot een gezonder en duurzamer consumptie, aantrekkelijkheid van de stad en verbetering van de sociale samenhang in de stad. Voor elk beleidsdoel heeft de gemeente beschreven wat in tien jaar verbeterd en bereikt kan worden.

Als het gaat om voedsel en gezondheid zal met behulp van het programma Amsterdamse Aanpak Gezond Gewicht en Voedsel & Amsterdam de cijfers in de stad flink verbeterd zijn. Eveneens is de kennis over voedsel wijd verspreid onder vooral de jeugdige Amsterdammers door verschillende projecten, waaronder het schooltuinenproject, onder regie van ANMEC (Amsterdamse Natuur en Milieu Educatie Centrum).

Als gekeken wordt naar voedsel en economie betekent dat het lokale/regionale product over tien jaar een niet meer weg te denken aandeel in vormt in het (ecologisch) voedselaanbod. Het assortiment is eveneens gevarieerder en gezonder geworden. De Foodcenter functioneert optimaal als stedelijke voedselhub, als distributiepunt en (kennis)markt voor alles wat met

voedsel te maken heeft. Ook de ondernemingen en banen in de voedselbranche zullen gegroeid zijn.

Voedsel en duurzaamheid houdt in dat uitwisselingen tussen stad en platteland groter zullen zijn. Soms zal er zelfs sprake zijn van gesloten organische kringlopen. Een toenemend aandeel van het voedsel zal in de regio (duurzaam) geproduceerd en verwerkt worden, en efficiënt en milieuvriendelijk de stad in worden gedistribueerd. Ook zal vleesconsumptie afgenomen zijn ten gunste van plantaardige voedselproductie.

Voedsel en participatie houdt in dat door stadslandbouw de betrokkenheid op de stedelijke omgeving is toegenomen. Er zullen Food hubs ontstaan waar productie, verwerking, consumptie en educatie bij elkaar komen. Voedsel(productie) levert een bijdrage aan de integratie van Amsterdammers die buit de boot (dreigen te) (zijn ge) vallen. Op vele terreinen zijn succesvolle stadslandbouwinitiatieven permanent gemaakt en op vele Amsterdamse daken wordt voedsel verbouwd. Zie appendix 4 voor de agenda van de gemeente Amsterdam voor de inzet van voedsel.

Speerpunten in de uitvoer van de agenda zijn het Voedsel Informatie Punt (VIP), het voedseloverleg en de stimulering van educatie. Daarnaast wordt op zoek gegaan naar mogelijkheden waarin de gemeente een toegevoegde waarde kan zijn, waarbij niet meteen geld is gemoeid.

2.2 Zelforganisatie

2.2.1 Stedelingen veranderen de stad

Het zelforganiserende karakter is o.a. kenmerkend aan het fenomeen stadslandbouw, maar blijkt ook uit verschillende andere initiatieven die zich in de publieke ruimte voordoen. Sinds 2011 zijn het aantal initiatieven toegenomen waarmee stedelingen naar eigen inzicht invulling geven aan openbaar gebied in de stad. Buurtbewoners, kunstenaars en ontwerpers, activisten en andere burgers mengen zich in toenemende mate in het gebruik en in de vormgeving van hun leefomgeving. In haar boek STEDELINGEN VERANDEREN DE STAD – over nieuwe collectieven, publiek domein en transitie schrijft Mariska van den Berg over dergelijke bottom-up projecten (van de Berg, 2013). Deze projecten variëren van ruimtelijke interventies als het bouwen van een paviljoen of het aanleggen van een buurmoestuin tot programma's die de publieke ruimte aantrekkelijk maken voor gebruik en verblijf. Het doel van haar onderzoek is erachter komen wat initiatiefnemers drijft en hoe zij hun ideeën verwezenlijken. Dit leidt tot vragen als: welke vormen van gebruik stellen de stedelingen voor? Hoe organiseren zij zichzelf en hoe wordt het gefinancierd?

Vanuit de dertig cases die zijn onderzocht is de kleinschaligheid en de behoefte om de lokale situatie in de stad te verbeteren een gemeenschappelijk factor. Daarnaast gaat het altijd om de toe-eigening van openbaar gebied door lokale groepen (van de Berg, 2013). Het blijkt dat veel gemeenten, corporaties en andere institutionele spelers onvoldoende besef hebben van waar het omgaat en wat het belang is van verschillende bottom-up initiatieven. Volgens van de Berg ligt dit belang besloten in de potentiële maatschappelijke en democratische innovatie die deze bottom-up initiatieven met zich meebrengen. Veel burgers streven naar een meer democratische omgang met de stad en de publieke ruimte. De bottom-up initiatieven kanaliseren een cruciale en waardevolle maatschappelijke energie, die van belang is voor de ontwikkeling van de stad. Volgens van de Berg kan een nadere kennismaking met deze initiatieven zorgdragen voor een

beter aansluiting van deze micro-initiatieven op de macrostructuur van de stad (van de Berg, 2013).

Burgers initiatieven en zelforganisatie

De opkomende initiatieven manifesteren zich op verschillende gebieden zoals zorg, kinderopvang, energie- en pensioenvoorziening en stedenbouw. Al deze voorbeelden zijn terug te zien in tijdschriften, televisiedocumentaires, inventariserende websites en het publieke debat². De manier van handelen van deze burgerinitiatieven kenmerkt zich door hun zelf gestelde taken, samenwerking op basis van wederzijdse afhankelijkheid en het centraal stellen van de menselijke waarden en schaal. Het wantrouwen in de overheid, maatschappelijke organisaties en bedrijven is de reden waarom veel nieuwe collectieven deze partijen er niet bij betrekken (van de Berg, 2013). Opkomend burgerschap wordt vanuit verschillende onderzoeken in verband gebracht met de maatschappelijke transitie van een verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving (Huygen et al., 2013, Denters et al., 2013, Tonkens, 2011). Overheden hebben hier ook baat bij, omdat veel maatschappelijke problemen alleen met burgers op te lossen zijn en veel verschillende politieke stromingen hun eigen overwegingen hebben, die variëren van emancipatie tot zelfredzaamheid. Tegelijkertijd kan het opkomend burgerschap niet los gezien worden van de economische crisis en de bezuinigingen die worden doorgevoerd. Vooral maatschappelijke taken komen hierdoor bij de burgers te liggen.

Recent onderzoek spreekt niet meer over bewoners- en burgerinitiatieven, maar over zelforganisatie. Deze term wordt gedefinieerd als een vorm van sociaal ondernemen die drijft op intrinsieke motivatie, autonomie en creativiteit van burgers en hun samenhang met de omgeving (Huygen et al., 2013). Dit sluit aan op de behoefte aan vrijheid van handelen en zeggenschap vanuit de stedelijke initiatieven. Het toenemende belang van en aandacht voor zelforganisatie wordt door (Huygen et al., 2013) geplaatst tegen een achtergrond van twee grote ontwikkelingen.

De eerste ontwikkeling is de zojuist al genoemde maatschappelijke transitie van een verzorgingsstaat naar een participatiestaat. Veel taken die voorheen door de overheid werden uitgevoerd komen meer in de samenleving te liggen.

De tweede ontwikkeling is dat de sociale ordening zich meer en meer kenmerkt door netwerken. Een 'groot verhaal' waarin alle duidelijke taken en rollen van de overheid, burgers, markt en maatschappelijke organisaties is georganiseerd is minder aanwezig. Zekerheid en voorspelbaarheid nemen af en andere typen samenwerkingsrelaties ontstaan (Huygen et al., 2013). Deze vorm van zelforganisatie stuurt aan op een hernieuwde *civil society* waarin de overheid en andere institutionele spelers zich anders gaan opstellen ten opzichte van (eigenzinnige) plannen (van de Berg, 2013).

2.2.2 Verbinding tussen burgerinitiatieven en de overheid

In het proefschrift 'Stories becoming sticky - How civic initiatives strive for connection to governmental spatial planning agendas' schrijft van der Stoep over de wijze waarop burgerinitiatieven zich verbinden met overheidsorganisaties (van der Stoep, 2014).

² Verschillende programma's in pakhuis de Zwijger in Amsterdam; deenergiekestad.nl; *Power to the people*, Tegenlicht VPRO uitgezonden op 8 oktober 2012, thuisafgehaald.nl; *gaten in de markt*, Tegenlicht VPRO, uitgezonden op 28 januari 2013 etc.

Een top-down benadering vanuit de overheid middels interactieve besluitvorming en burgerparticipatie blijkt in de praktijk tegen te vallen. Een reactie hierop is de aandacht voor zelfsturing en zelforganiserende bewegingen. Verondersteld wordt dat dergelijke burgerinitiatieven 'een groot innovatief potentieel hebben om zelf hun leefomgeving te (her)ontwikkelen, om zelf mogelijke toekomsten te verbeelden, en ook om zelf structuren te bedenken waarmee dit aangestuurd kan worden' (van der Stoep, 2014 p. 269). De wijze waarop burgerinitiatieven steun en aandacht mobiliseren, wordt verondersteld door het construeren van verhalen die werken als attractoren. Het construeren van verhalen staat binnen de wetenschap bekend als *storytelling*. Het is een strategische vorm van *framing* waarmee percepties van problemen, oplossingen, strategieën en motivaties voor acties worden samengebracht in één interpretatief kader. Framing is het selectief articuleren van kwesties, waarbij bepaalde aspecten worden benadrukt en andere aspecten worden weggelaten (van der Stoep, 2014). De aantrekkende kracht van geconstrueerde verhalen hebben als doel beschikking te krijgen over middelen om ambities te verwezenlijken. Het is daarom van belang dat een verhaal uitnodigend, geloofwaardig, relevant, waarheidsgetrouw en emotief van aard is. De aantrekkingskracht van een verhaal wordt onder meer vergroot wanneer deze wordt verbonden aan gebeurtenissen die door de luisteraars relevant en belangrijk worden gevonden (van der Stoep, 2014).

Vanuit het onderzoek wordt als eerste duidelijk dat actie in de vorm van *storytelling* kan leiden tot het produceren, reproduceren en veranderen van structurerende krachten in ruimtelijke ontwikkeling. *Storytelling* als manier voor het mobiliseren van politieke en beleidsaandacht is niet alleen overtuigend, maar ook verbindend. Deze betekenisvolle verbinding tussen overheid en samenleving begint met het nauwgezet luisteren, inleven, delen en aaneensluiten van gesprekken. Een concreet voorbeeld waarin hierop wordt gestuurd is pakhuis de Zwijger (PDZ). Dit is een onafhankelijke culturele organisatie zonder winstoogmerk. Centraal staat het ontlocken van inspirerende discussies, creativiteit, bottom-up initiatieven en innovatie. PDZ organiseert evenementen met inspirerende sprekers rondom de creatieve industrie en stedelijke ontwikkeling³.

Ten tweede laat het onderzoek zien dat burgerinitiatieven en grote rol spelen in het bereiken van betekenisvolle verbindingen in beleidsnetwerken op soms onverwachte en onzichtbare manieren. Waarschijnlijk gaat dit nog beter dan wanneer overheidsactoren met hun zelfreferentiele blik op de sociale werkelijkheid dit zelf proberen te realiseren. Daarom wordt ook betoogd dat overheden alert moeten zijn op wat er gebeurt en aandacht behoren te hebben voor informele netwerken.

Als laatste wordt gesteld dat burgerinitiatieven -aangeduid als samenlevingsinitiatieven of grass-roots initiatieven- de kiem kunnen zijn van structurele verandering of zelfs transities (van der Stoep, 2014). Menselijke interactie op micro niveau zijn van belang om inzicht te krijgen hoe structurele en veranderende transities tot stand komen. Opeenstapelingen van kleine contextuele veranderingen kunnen een groot verschil maken. Verhalen vertellen kan hierin uitgroeien tot pakkende verhalen met grote aantrekkingskracht waar om heen mensen zichzelf organiseren. Van belang hierin zijn de factoren geduld, timing, toeval creëren, empathie, luisterend vermogen en het uitwisselen van verhalen, in relatie tot de meer structurele krachten op macro niveau (van der Stoep, 2014).

³ www.dezwijger.nl/268/nl/over-ons

2.2.3 Implicaties voor gemeenten

De ruimte van zelforganisatie in de samenleving impliceert niet dat planning vanuit de overheid overbodig is geworden. Een ruimtelijk planner blijft nodig. Niet om controle uit te oefenen, maar om condities te scheppen waarin burgers gezamenlijk oplossingen kunnen ontwikkelen, die bijdragen aan duurzame ontwikkeling van de fysieke ruimte. Dit kan de sleutel zijn voor een planningspraktijk die kan omgaan met complexiteit en onvoorspelbaarheid (van der Stoep, 2014). Deze veranderende rol van de overheid blijkt in de praktijk echter nog niet zo eenvoudig. De aansluiting van bottom-up initiatiefnemers op bestuurlijke structuren laat vaak te wensen over. Het is niet zo eenvoudig om met de juiste ambtenaar aan tafel te zitten en wanneer eenmaal contact is met politici of gemeentelijke diensten heerst willekeur. Er is geen duidelijke richtlijn en een helder afwegingskader, waardoor het veel uitmaakt wie de initiatiefnemers tegenover zich hebben (van de Berg, 2013). De reden hiervoor ligt in de cultuur van de institutionele spelers, die van oudsher gericht zijn op eigen beleid met een eigen logica. Dit beleid is risicomijdend en sterk gericht op beheersing en controle. Ook initiatieven die geen volledig open einde hebben of tot stand komen in een totaal onvoorspelbaar proces, zoals het opstarten van gemeenschappelijke tuinen, hebben geen uitgetekende uitkomst en zijn onderhevig aan verandering in hun ontwikkeling. In vergelijking met de stapsgewijze realisatie van een vooropgesteld plan laat zich dat lastig managen, beheersen of controleren. Daar komt nog bij dat niet alle initiatieven standhouden; sommigen bloeien, maar andere sterven een stille dood. En dat laatste strookt niet met meerjarenplannen, structuren en randvoorwaarden van beleidsmakers, die gewend zijn vast te houden aan lange termijn afspraken en controlemechanismen (van de Berg, 2013).

Ambtenaren die wel oog hebben voor zelforganisatie vallen vaak in de valkuil door te denken dat gemeenten verantwoordelijk zijn om zelforganisatie te stimuleren. Zelforganisatie laat zich echter niet stimuleren, maar kenmerkt zich door een ontstaanswijze die volledig los staat van de gemeente. De oorsprong van zelforganisatie ontspringt aan het verlangen of het idee van de initiatiefnemer(s) zelf. Later kan de gemeente er eventueel bij betrokken worden. Het Verwey-Jonker instituut deed onderzoek naar de implicaties van (meer) zelforganisatie voor de beleidspraktijk van gemeenten (Huygen et al., 2013). De implicaties worden in dit onderzoek omschreven aan de hand van drie thema's.

Het eerste thema heet: *descente*: afdalen naar de leefwereld. Dit is lastig vanwege het sectorale denken binnen de gemeentelijke bestuursorganisatie, terwijl een burger zijn leefsituatie als geheel ervaart en niet in afzonderlijk denken.

Het tweede thema heet: *Principes* in plaats van regels en procedures. Het toepassen van regels en procedures is namelijk doorgeslagen waardoor het zicht op wat eigenlijk dient te gebeuren is vertroebeld. Voorbeelden van principes zijn wederkerigheid, aandacht, openheid en gelijkwaardigheid. Deze principes zijn eveneens kenmerkend bij de burgerinitiatieven zelf, zoals in het begin al is genoemd.

Het derde thema heet: *ruimte geven* in plaats van loslaten. Concreet betekent dit het aanbieden van experimenteeruimte voor initiatiefnemers van zelforganisatie. Loslaten impliceert namelijk dat de gemeente ergens niet meer over gaat en betrokkenen 'verweesd' achter laat. Dit aanbieden van ruimte kan ook door bepaalde regels niet van toepassing te verklaren voor een bepaald initiatief.

Dat laatste betekent ook een veranderende rol voor de beleidsmaker. Wanneer bestaand beleid niet aansluit op een burgerinitiatief zoekt de beleidswerker ruimte, zodat een bepaalde vorm van

zelforganisatie tot groei kan komen. Voor het zoeken naar ruimte zijn hiervoor vijf uitgangspunten geformuleerd:

1. Expliciteer rol en verwachtingen; dit betekent duidelijk zijn in de rol die je als ambtenaar van een gemeente hebt en je verwachtingen uitspreken. Dit resulteert in rolvastheid: het weten van wie wat doet.
2. Erken kleine initiatieven en koers op aanwezige energie; geen omvattend plan, maar laat kleine initiatieven tot bloei komen.
3. Wees present; aandacht hebben voor wat burgers bezig houdt en afdalen naar hun leefwereld.
4. Wees responsief; dit betekent reageren op wat aandient, ook als soms een nee gegeven moet worden. Dit kost tijd, maar betaalt zich later terug.
5. Draag een nieuw type denken uit; dit kan bijvoorbeeld via trainingen onder de aandacht te brengen van alle ambtenaren. Hier zit ook een belangrijke gedragscomponent in.

Deze genoemde punten vragen verder een zekere professionaliseringslag. Dit houdt in dat ambtenaren niet alleen werken volgens een bepaalde werkwijze, maar ook begrijpen waarom deze werkwijze is gekozen en de kennis hierover overdragen aan anderen. Dit maakt het nieuwe functioneren van de gemeente in het sociale domein meer succesvol (Huygen et al., 2013).

2.3 Samenvatting

In het uitgewerkte *sensitizing concept* 'duurzame voedselplanning' wordt duidelijk welke brede stroom van veranderingen plaatsvinden rondom voedselproductie. Het huidige (geglobaliseerde) voedselsysteem heeft met uiteenlopende problemen en kosten te maken en vraagt om een nieuwe benadering, die duurzamer en gezonder is in sociale, economische en ecologische termen. Deze nieuwe zienswijze wordt in de praktijk, politiek en theorie onderscheiden in twee verschillende paradigma's: het agro-industriële paradigma en het integrale, territoriale agro-voedsel paradigma.

Het eerste paradigma heeft een sterk geloof in technologische oplossingen en leidt tot een hypermodern voedsellandschap, terwijl het tweede paradigma juist breekt met beleid en principes van het huidige voedselsysteem en leidt tot een alternatief voedsellandschap. De huidige praktijk kan het beste gezien worden als een hybride tussen beide voedsellandschappen.

Wanneer gezocht wordt naar een antwoord op de vraag welke rol gemeenschapstuinen spelen in de brede stroom van veranderingen rondom voedselproductie kan geconcludeerd worden dat in het agro-industriële paradigma gemeenschapstuinen geen rol spelen. Gemeenschapstuinen passen namelijk niet in genoemde voorbeelden als het opschalen van productie door arbeidsbesparende technologieën, agrarische industrieparken, emissievrije stallen etc.

Binnen het integrale, territoriale agro-voedsel paradigma spelen gemeenschapstuinen echter wel een rol, omdat vanuit deze zienswijze gestreefd wordt de capaciteit van het voedselsysteem te versterken door herwaardering van de lokale middelen en de nabijheid van sociale relaties. Dit betekent dat voedselproductie is ingebed en gebaseerd op de specifieke kwaliteiten en onderscheiden eigenschappen van de regio.

De uitwerking van het laatst genoemde paradigma in het zogenaamde alternatieve voedsellandschap brengt wijzigingen in de bestuursdriehoek van het voedselsysteem, die bestaat uit 1) de voedselmarkt, 2) de overheid en 3) de maatschappij. Voor de relatie tussen de overheid en de maatschappij wordt dit zichtbaar in nieuw beleid voor voedsel in stedelijke voedselstrategieën. Een voorbeeld hiervan was Proeftuin Amsterdam en een meer recenter uitwerking hiervan is de stedelijke voedselstrategie 'Voedsel en Amsterdam' van de gemeente

Amsterdam. In deze voedselstrategie zet de gemeente haar visie uiteen over de relatie tussen de stad en haar voedsel met daaraan gekoppeld een agenda voor de inzet van voedsel. De bijdrage van voedsel hierin ligt niet primair in voedselproductie maar in bewustwording, die moet leiden tot een gezonder en duurzamer consumptie, aantrekkelijkheid van de stad en verbetering van de sociale samenhang in de stad. Vanuit deze voedselstrategie wordt hiermee ook duidelijk dat de gemeente Amsterdam met tuinieren in gemeenschapstuinen niet uitsluitend voedselproductie beoogt, maar daarmee wil aansturen op een veel bredere bijdrage aan de samenleving.

Het uitgewerkte *sensitizing concept* zelforganisatie laat zien dat nieuwe gemeenschapstuinen als een vorm van stadslandbouw onderdeel vormt van een brede beweging aan nieuwe burgerinitiatieven, waarmee stedelingen naar eigen inzicht invulling geven aan openbaar gebied in de stad. Deze initiatieven hebben als gemeenschappelijke factor kleinschaligheid en de behoefte om de lokale situatie in de stad te verbeteren. Daarnaast gaat het altijd om de toe-eigening van openbaar gebied door lokale groepen.

Het belang van deze initiatieven –die institutionele spelers (bijvoorbeeld gemeenten) nog te weinig onderkennen- ligt volgens van de Berg (2013) in de potentiële maatschappelijke en democratische innovatie. Een nadere kennismaking met deze initiatieven kan zorg dragen voor een betere aansluiting van deze micro-initiatieven op de macrostructuur van de stad.

De opkomst van nieuwe initiatieven wordt vanuit verschillende onderzoeken in verband gebracht met de transitie van een verzorgingsmaatschappij naar een participatiesamenleving en de bezuinigingen als gevolg van de economische crisis. Een tweede ontwikkeling die tegen de achtergrond van zelforganisatie meespeelt, is de sociale ordening die zich meer en meer kenmerkt door netwerken. Een ‘groot verhaal’ waarin alle duidelijke taken en rollen van de overheid, burgers, markt en maatschappelijke organisaties is georganiseerd, is minder aanwezig. Zekerheid en voorspelbaarheid nemen af en andere typen samenwerkingsrelaties ontstaan.

Zelfsturing en zelforganiserende bewegingen; ofwel nieuwe burgerinitiatieven zijn ook een reactie op de top-down benadering van de overheid, die in de praktijk blijken tegen te vallen.

De wijze waarop deze nieuwe initiatieven aandacht en steun mobiliseren staat binnen de wetenschap bekend als *storytelling*. Deze *storytelling* kan leiden tot het produceren, reproduceren en veranderen van structurerende krachten in ruimtelijke ontwikkeling. Een concreet voorbeeld waarin hierop wordt gestuurd is pakhuis de Zwijger (PDZ).

Ten tweede spelen deze nieuwe initiatieven een grote rol in het bereiken van verbindingen in beleidsnetwerken op soms onverwachte en onzichtbare manieren. Als laatste wordt ook gesteld dat burgerinitiatieven -ook wel aangeduid als samenlevingsinitiatieven of grassroots initiatieven- de kiem kunnen zijn van structurele verandering of zelfs transities.

Zelforganisatie betekent niet dat planning vanuit de overheid overbodig is geworden, maar vraagt wel een andere rol. Dit betekent dat de overheid condities schept waarin burgers gezamenlijke oplossingen kunnen ontwikkelen, die bijdragen aan duurzame ontwikkeling en de fysieke ruimte. De complexiteit en onvoorspelbaarheid maakt dit in de praktijk niet makkelijk. Hierin ligt voor ambtenaren nog een grote uitdaging. Vijf uitgangspunten die kunnen helpen wanneer bestaand beleid niet aansluit op een burgerinitiatief zijn:

1. Expliciteer rol en verwachtingen als ambtenaar; dit resulteert in rolvastheid: het weten van wie wat doet.
2. Erken kleine initiatieven en koers op aanwezige energie; geen omvattend plan, maar laat kleine initiatieven tot bloei komen.

3. Wees present; aandacht hebben voor wat burgers bezig houdt en afdalen naar hun leefwereld.
4. Wees responsief; dit betekent reageren op wat aandient, ook als soms een nee gegeven moet worden. Dit kost tijd, maar betaalt zich later terug.
5. Draag een nieuw type denken uit; dit kan bijvoorbeeld door trainingen onder de aandacht te brengen van alle ambtenaren. Hier zit ook een belangrijke gedragscomponent in.

3. De rol van gemeenschapstuinen in steden

3.1 Historie en ontwikkeling

3.1.1 Volkstuinen

De geschiedenis van gemeenschapstuinen waarin de productie van voedsel een rol speelt is in Nederland het meest bekend als de volkstuin. Een volkstuin is 'een perceel grond, eventueel met bijbehorende kleine opstallen, dat geen economisch geheel vormt met een voor blijvende bewoning bestemd gebouw en waarop door de volkstuinder voor eigen gebruik of genoegten gewassen worden geteeld' (LVV, 1958).

Wanneer de site van de bond van volkstuinders wordt geraadpleegd is een volkstuin op de volgende wijze omschreven: 'Een volkstuin is een stukje grond waarop men siergewassen en/of groente mag telen en waarop men veelal ook nog een huisje mag plaatsen, waarin men dan kan overnachten in de periode van april tot oktober. Het belangrijkste aspect van een volkstuin is echter "het tuinieren". Tuinieren op een volkstuinpark is een actieve recreatie waarbij de werkzaamheden zich niet alleen beperken tot de eigen tuin, maar uitstrekken tot het terrein van het gehele tuinpark' (Bondvanvolkstuinders, 2014).

De volkstuinen zijn ontstaan doordat burgers in het verleden hun eigen gewassen begonnen te verbouwen. Al in de 14^e eeuw wordt het telen van groente door bevolkingsgroepen buiten de geestelijkheid en de adel beoefend in de zogenaamde 'coelghaerden' of 'coeltune' (kooltuin). Deze groente bestond hoofdzakelijk uit uien, knoflook, en kool. De tuinen werden verpacht door stadsbesturen aan burgers voor zelfvoorziening van het materiële tekort aan tuingewassen (Zantkuijl, 1974). In de 17^e eeuw bestonden in Rotterdam ook 'laan-organisaties'. Dit waren particulieren die buiten de stad tuinen in eigendom hadden en op een complex langs een laan waren gesitueerd. De tuinen van een 'laan-organisatie' waren niet alleen bestemd voor het verbouwen van groente, maar ook siergewassen werden erop geteeld. In Leiderdorp en Zoeterwoude bestonden tuinen waarin het siertuinkarakter nog veel duidelijker werd en ook gebruikt werden voor recreatie. Deze tuintjes waren hoogstwaarschijnlijk ook uitgerust met kleine tuinhuisjes en worden ook wel beschouwd als de voorlopers van de speeltuin en de luthof (Zantkuijl, 1974). In de ontwikkeling van volkstuinen in West-Europa wordt door Vermooten drie typen volkstuinen onderscheiden (Vermooten et al., 1958):

1. de weldadigheidstuin of het charitatieve type;
2. de nuttigheidstuin of het utilitaire type; en
3. de genoegentuin of het recreatieve type.

De tuin van het charitatieve type was gericht op (preventieve) armenzorg en was daarom bestemd voor de arbeidersklasse. Het doel van het beschikbaar stellen van tuinen was om 'van de bedelaar een arbeidzaam mens te maken en van de vagebond allengs een eigenaar' (Vermooten et al., 1958).

De tuin van het utilitaire type was evenals de charitatieve type tuin voornamelijk gericht op het verbouwen van groente en aardappelen. Het ontstaan van deze tuinen komt voort uit het initiatief van de burgers zelf waarmee dit type tuin zich onderscheidt van de charitatieve type tuin, die kosteloos ter beschikking werd gesteld. Daarnaast hadden tuinen van het utilitaire type hier en daar ook fruitbomen, omdat deze tuinen meer zekerheid hadden over de verlenging van de pacht. Een kenmerk van de tuin van het utilitaire type was dat met de verdiensten aan de oogst minimaal aan de pachtkosten kon worden voldaan (Zantkuijl, 1974).

De tuin van het recreatieve type was primair van belang als leefruimte en had als doel de fysieke en psychische welzijn van de burger te verhogen. De tuin was meestal een siertuin met bloemen, planten, vruchtbomen en een tuinhuis, waarin de vrijetijdsbesteding van het gezin plaats vond (Vermooten et al., 1958, Zantkuijl, 1974).

In het algemeen kan gezegd worden dat de rol van de volkstuin en de tuinder vanaf het begin van de 19^e eeuw zich ontwikkeld heeft langs de hierboven respectievelijk genoemde type volkstuinten als een afspiegeling van de maatschappelijke evolutie. Al is dit met een nadruk op algemeen omdat, zoals al beschreven in de tijd daarvoor, ook al verschillende soorten bloemen, fruit en groenten werden geteeld op stukjes grond buiten de stadspoorten (Vermooten et al., 1958).

De eerste volkstuintjes in Nederland werden in 1838 verhuurd door de Nutsspaarbank te Franeker, die in het leven was geroepen door de Maatschappij tot Nut van het Algemeen (Het Nut). Een instelling die voor het culturele leven in Nederland veel betekenis had en nog steeds bestaat (Jansen, 1967). Later begonnen departementen van Het Nut zelf met de verhuur van tuingronden in respectievelijk Uithuizen (1847), Oude Pekela (1854), Loppersum (1862) en Wildervank (1872). Samen met de Volksbond tegen drankmisbruik wordt Het Nut gezien als de initiatiefnemer voor de volkstuinten in Nederland. Ondanks hun verschillende doelstelling beoogden beide organisaties de verheffing van de moraal en het materieel van de arbeidersklasse (GemeenteUtrecht, 1977). Aangezien in de niet-verstedelijkte gebieden als eerste grond beschikbaar was wordt aangenomen dat de bakermat van de volkstuinten zich vindt in het rurale gebied. Het begon dus met de landarbeiders en niet met het stedelijk proletariaat. De volkstuinten van de verarmde industriearbeiders kwamen later op als reactie op de gevolgen van de industriële revolutie (Zantkuijl, 1974). In de literatuur worden de eerste volkstuintjes -naast liefdadigheid en weldadigheidstuin- ook wel aangeduid als arbeiderstuinen, omdat de gebruikers van de gronden uitsluitend uit de arbeidersklasse kwamen. Deze arbeiders hadden een lage levensstandaard door een slecht inkomen, onvoldoende woningen en voedsel dat beperkt was tot brood en aardappelen. De arbeiderstuinen boden voor deze arbeidersklasse een goede uitwijkmogelijkheid, met name in tijden van werkloosheid en armoede (Zantkuijl, 1974).

Aan het begin van 20^e eeuw, nog voor de Eerste Wereldoorlog is volgens Vermooten een omslag te zien van het type charitatieve tuin naar het type van de utilitaire tuin. Deze omslag is volgens hem te wijten aan de bewustwording van de arbeidersklasse voor de eigen belangen. Men kreeg het besef dat concrete noden en sociale ellende overwonnen of uitgeschakeld konden worden (Vermooten et al., 1958). Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden door gemeenten stukken grond verhuurd om voedseltekort tegen te gaan, die aanvankelijk alleen door particulieren en verenigingen (de hogere klasse) werden verhuurd. Dit proces versterkte eveneens de veranderde verhoudingen tussen huurders en verhuurders. De huurders van de gemeentelijke gronden begonnen zich te verenigen om zodoende beter op te kunnen komen voor de eigen belangen. Was dit voor de Eerste Wereldoorlog nog informeel, in 1917 werd in Amsterdam een eerste officiële vereniging van volkstuinters opgericht: de Bond van Huurders van Volkstuinten (later de bond van Volkstuinters). De belangen van de vereniging waren eerst praktisch van aard, zoals de begaanbaarheid van paden verbeteren en de samenwerking in vervoer van materiaal tussen volkstuintcomplexen. Later werden deze belangen verruimd met de doelstelling van stabiliteit en continuïteit en, indien mogelijk, de uitbreiding van de volkstuinten (Wildschut, 2012, Zantkuijl, 1974).

De recreatieve tuin is evenals de utilitaire tuin te wijten aan de emancipatiedrang van de arbeidersklasse. Daarnaast zijn echter ook andere gebeurtenissen te noemen die in deze

ontwikkeling hebben bijgedragen, zoals de verbeterde Arbeidswet vanuit 1919 die zorgde voor een acht uur durende werkdag. Ook de sterk toegenomen verstedelijking en grote wijzigingen in de aard van de arbeid. In 1849 woonde 14% van de bevolking in steden van boven de 100.000 inwoners terwijl in 1899 dit gold voor een percentage van 22% van de bevolking. Daarnaast was de arbeid -dat voor de industriële revolutie als een ambacht werd gezien, een innerlijk gehalte had en derhalve als een verlengde van vrijetijdsbesteding kon worden gezien- ontzield door de specialisatie, rationalisatie en mechanisatie van de industriële revolutie (Vermooten et al., 1958). Het gevolg was dat bij vele arbeiders de verveling toesloeg en de waarde van het leven meer gezocht werd in de vrije tijd dan in het beroep. Aangezien passieve vrijetijdsbesteding geen recreatie verschaft was de behoefte aan bezigheid -niet zoals in de beroepsarbeid- sterk toegenomen. De volkstuin van het recreatieve type was een manier waarin deze recreatieve bezigheid uitstekend geïmplementeerd kon worden. Het jaar 1921 wordt gezien als het keerpunt van de omslag van de utilitaire tuin naar de recreatieve tuin. De gemeente Amsterdam gaf in dat jaar het sein om naast de groente en aardappelen, die in de oorlog zo hard nodig waren, nu ook andere gewassen te verbouwen, zoals sierplanten en fruit. Daarnaast werd ook toestemming verleent om in de tuin een huisje te bouwen dat zowel tot bergplaats als tot verpozing zou kunnen dienen (Jansen, 1967). Ook werd in dit jaar door de Bond van volkstuinders de voormalige hofstede 'Klein Dantzig' als eerste complex waar tot nu toe geen volkstuinen waren, geheel ingericht. Een gedeelte hiervan werd verhuurd aan de Amsterdamsche Vereeniging voor Schoolwerktuinen (Zantkuijl, 1974, Jansen, 1967).

De ontwikkeling van de utilitaire tuin naar de recreatieve tuin zette zich voort tot de Tweede Wereldoorlog. Dit betekende echter niet dat de utilitaire tuin niet meer bestond. De ontwikkeling ging dan ook heel geleidelijk. Met name in het rurale gebied bleef de utilitaire tuin langer en ontstonden ook minder volkstuinverenigingen. Verder begonnen ook andere beroepsgroepen naast de arbeidersklasse te tuinieren zodat tuinieren steeds meer een bezigheid werd voor het gehele volk (Bosch, 1996). Een ander gevolg van de ontwikkeling naar de recreatieve tuin was het toegenomen belang dat een complex niet zomaar opgeheven werd. Het voortbestaan van een complex is namelijk belangrijker als het niet meer alleen gaat om de opbrengst van de eerstvolgende oogst. Een siertuin inclusief de investering van huisjes zijn bedoeld om jarenlang plezier van te hebben. Dit gaf meer reden om als tuinders zich te organiseren (Wildschut, 2012). In 1928 is een landelijke volkstuinorganisatie opgericht door afgevaardigden vanuit Utrecht, Amsterdam, Schiedam, Delft, Den Haag, Zaandam en Gouda om onder andere voor deze hierboven genoemde belangen op te komen. Deze volkstuinorganisatie is tegenwoordig bekend als het Algemene Verbond van Volkstuinders in Nederland (AVVN). De doelstellingen van de organisatie werden als volgt geformuleerd:

1. het verkrijgen van wettelijke bescherming van de volkstuin;
2. de cultuur te verbeteren en daardoor de volkstuinen op een hoger plan te brengen;
3. het verkrijgen van definitieve plaatsen voor volkstuinen;
4. het bijbrengen van kennis op tuinbouwgebied van haar leden;
5. andere wettige middelen, die voor het volkstuinwezen bevorderlijk kunnen zijn;
6. het uitgeven van een orgaan (De Volkstuin, jaargang 12 nr. 6 (Amsterdam 1929) naar gerefereerd in Wildschut, 2012).

De jaren '30 was de periode van de zogenaamde crisis jaren, die eveneens zijn weerslag deed gelden op volkstuinen. De grote werkloosheid trof ook veel volkstuinders wat moeilijkheden meebracht voor de huurbetaling. De rol van de volkstuin in die tijd staat echter niet het meest

bekend om de voedsel die werd geteeld als bijdrage in het levensonderhoud, maar vooral ook vanwege de afleiding die het de werklozen gaf (Jansen, 1967).

De Tweede Wereldoorlog zorgde tijdelijk voor een sterke toename van volkstuinten in Nederland. Dit werd ook zichtbaar door de aanzienlijke stijging van het ledenaantal van het Algemene Verbond van Volkstuinders in Nederland (AVVN). In 1940 telde de AVVN 5.840 leden terwijl in 1944 deze was opgelopen tot 41.000 leden. Het verbond bestond toen uit 143 verenigingen en 68 oorlogscapaciteiten, zodat iets minder dan de helft van het totaal aantal tuinen bestond uit oorlogstuinen. Na de oorlog liep dit ledenaantal echter weer terug tot 17.000 in 1947 (Zantkuijl, 1974). De bond telde in 1972 22.000 leden en groeide tot 26.000 leden in 1972 (Zantkuijl, 1974). Inmiddels telt de AVVN sinds 2011 zo'n 27.500 leden (Wildschut, 2012).

In de periode van de wederopbouw blijft een gedeelte van de leden, die voor de oorlog geen lid waren hun lidmaatschap aanhouden. De AVVN had ook de hoop en verwachting dat veel 'tuinders uit de nood' na de bevrijding 'zooveel liefhebberij in het tuinieren hebben gekregen, dat zij thans gaarne hun oorlogstuin willen omzetten in een volkstuin' (De Volkstuin, jaargang 28, nr. 1 (Amsterdam 1945) 8. geciteerd in Wildschut, 2012). De communicatie door middel van het landelijk orgaan *De Volkstuin* was erop gericht om tuinders bewust te maken van de ontspanning die tuinieren met zich meebrengt en om de volkstuin weer tot een prettige verblijfsplek te maken voor het hele gezin. De bevolking die gebruik maakte van een volkstuin zou ook 'de zoo nodige rust kunnen vinden, om het werk voor den wederopbouw met volle energie te kunnen uitvoeren' (De Volkstuin, jaargang 28, nr. 1 (Amsterdam 1945) geciteerd in Wildschut, 2012). Verder was niet alleen oog voor de fysieke gezondheid van de volkstuinders, maar ging het ook om de geestelijke waarde die bloemen, planten, heesters en struiken voor een tuinder hebben. Een goed aangelegde tuin geeft mensen namelijk levensgeluk en stelt hen beter in staat om hun taak in de wederopbouw te verrichten. De 'verwilderde jeugd' in de oorlog was de belangrijkste doelgroep waar de aandacht voor geestelijke gezondheid op gericht was. De AVVN wilde de jongeren weer binden aan het volkstuinwerk en de liefde voor de natuur bijbrengen. De inzet van de AVVN na de Tweede Wereldoorlog leidde ertoe dat de volkstuin meer voor recreatie werd gebruikt en een nettere aanblik kreeg, maar ook dat vele definitieve plaatsen voor volkstuinparken werd verkregen.

Na de korte periode van de wederopbouw verschuift de samenleving in Nederland met de opbouw van uitkeringen en voorzieningen naar een vorm wat nu beschouwd wordt als de verzorgingsstaat. Dit betekende voor de volkstuinders meer welvaart en de economische motieven voor tuinieren leken hiermee volledig verdwenen. Vanaf de jaren '70 zijn mede daarom ook verschillende sociologische studies gedaan om het belang van volkstuinten aan te tonen nu dit economische aspect was verdwenen (van der Kroef, 1971, Zantkuijl, 1974, Gemeente Utrecht, 1977, IpsoFacto, 1989) Uit de studie van Zantkuijl (1974) blijkt dat geënquêteerde tuinders 'hobby, vrijetijdsbesteding, recreatie' als belangrijkste reden aangaven voor de vraag naar een volkstuin (30%), terwijl het nut van aardappelen en groente (slechts 2,3%) bijna geen rol meer speelde (Zantkuijl, 1974).

Vanaf het begin van de jaren '90 kwam de plaats, die volkstuinten met hulp van de AVVN in de stad had verkregen, meer onder druk te staan door nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen. Deze maatschappelijke ontwikkelingen waren enerzijds planologisch en anderzijds ecologisch van aard. Allereerst verwisselde het Rijk zijn deconcentratiebeleid van groeikernen 'in het groen' naar beleid dat erop gericht was de ruimte in de stad intensiever te gebruiken. Dit staat binnen de ruimtelijke ordening bekend als de Compacte Stad. De rol van volkstuinten ten opzichte van deze

maatschappelijke ontwikkeling veranderde hierdoor met het anticiperen van het AVVN om de tuinparken open te stellen voor overige stadsbewoners. Niet alle volkstuinders stonden hier positief tegenover, maar het was noodzakelijk om het tuinieren in de stad te behouden. 'Exclusief grondgebruik voor recreatieve functies zal in de toekomst steeds vaker naar het buitengebied worden verplaatst. Dit kan betekenen, dat tuinders straks kunnen kiezen tussen het delen van hun complex met andere recreanten, of verhuizen naar het buitengebied, ver van de woning en vaak slecht bereikbaar. Met ander woorden, kiezen of delen.' (Vroklage, 1995).

In het 1997 is een *Ideeën bundel voor recreatief medegebruik van tuinparken* uitgegeven door het Platform Amateurs tuinieren (Platform Amateurs tuinieren, 1997). Dit platform bestond uit een achttal sector organisaties die allemaal het belang van tuinieren op het oog hebben. Gemeenten en volkstuinverenigingen kregen hiermee een handreiking voor een betere integratie van tuinparken in de bebouwde omgeving. De bundel bevat uiteenlopende ideeën om de gebruikswaarde van tuinparken te intensiveren. Natuurlijk medegebruik is één van manieren die genoemd worden om de positie van tuinparken te versterken. Volgens het platform zijn natuurlijke elementen essentieel om de leefbaarheid te behouden of te vergroten. Daarnaast biedt het voor omwonenden en wijkbewoners de gelegenheid om kennis te maken met de levende natuur. Dit kan concreet worden ingevuld door de realisatie van schooltuinen en verschillende thematische tuinen, zoals een heemtuin, vogeltuin, vlindertuin of kruidentuin. Het contact met dieren kan bereikt worden door een kinderboerderij, stadsboerderij, vogelopvangcentrum of een trainingsweide voor honden. Een andere manier is het recreatief medegebruik van tuinparken door het toepassen van openluchtvoorzieningen, zoals gazon, banken, picknickset, theehuis of een barbecueset. Daarnaast worden sport- en spelvoorzieningen beschreven, zoals een speelweide met klimtoestellen of hobbyvoorzieningen, zoals een knutselwerkplaats, bijen houden, de verkoop van ambachtelijke producten en kerststukjes. Ook wordt gedacht aan culturele voorzieningen, tentoonstellingen en het toepassen van beeldende kunst, muziek en dans in tuinparken.

Een tweede maatschappelijke ontwikkeling, die vanaf de jaren '90 zijn intrede deed, was de aandacht voor het milieu. Misstanden zoals verontreinigde grond plaatste tuinieren in volkstuinen in een negatief daglicht. Naast de media werd ook vanuit de wetenschap deze zorg over grondverontreiniging geuit. In het rapport *Locaties voor volkstuinen: een toetsingkader*, wordt geschreven over de gezondheidsrisico's van volkstuinders voor het verbouwen op verontreinigde grond (Wegener Sleeswijk and Kleijn, 1993). Bij een lichte verontreiniging van de grond kunnen volkstuinders namelijk al gezondheidsschade oplopen. Dit kan via direct contact met verontreinigde bodemdeeltjes of via de consumptie van de gekweekte groenten en aardappelen. In de samenvatting van het onderzoek is dan ook een heel protocol geschreven voor het bepalen van de geschiktheid van een locatie voor de vestiging van een volkstuincomplex. Deze ontwikkelingen hebben er ook toe geleid dat de overheid een clause heeft toegevoegd aan de toenmalige Wet op openluchtrecreatie, die regelde dat er geen volkstuinen gevestigd konden worden op verontreinigde grond. Hierin werd ook bepaald dat bij de vestiging van een volkstuinencomplex eerst een 'gif-vrij' verklaring afgegeven moest worden door Burgermeester en Wethouders en voor het verkrijgen van deze verklaring een grondonderzoek moest worden uitgevoerd (Wildschut, 2012).

Milieuvriendelijk tuinieren was het opkomende adagium in deze jaren, waarin de AVVN een belangrijke voortrekkersrol vervulde om deze gedragsverandering onder de volkstuinders teweeg te brengen. Het Nationaal Keurmerk Natuurlijk Tuinieren en het daarmee samenhangende

begeleidingsproject is een gevolg van deze inspanningen. Dit houdt in dat een volkstuinvereniging een advies- en begeleidingscommissie op bezoek krijgt die het volkstuincomplex inventariseert en concrete voorstellen doet voor aanpassingen. Na twee jaar en zes tussentijdse bezoeken wordt beoordeeld of de volkstuinvereniging voldoet om het keurmerk Natuurlijk Tuinieren te dragen. Op dit moment dragen 5 van de 37 volkstuincomplexen in Amsterdam het 'lieveheersbeestje' als Nationaal keurmerk voor het Natuurlijk Tuinieren (AVVN, 2015).

Bij de overheid is het besef van de ecologische betekenis van volkstuinen vanaf de jaren '90 gegroeid. In 2009 is namelijk besloten tot een eenmalig stimuleringsfonds van vier miljoen euro voor uitbreiding en modernisering van volkstuinparken. Hiermee konden volkstuinparken investeren in natuurlijk tuinieren en recreatief medegebruik. Deze subsidiering was eveneens een vervolg op de richtingwijzer uit de Nota Ruimte (2005) waarin aangegeven wordt volkstuinen zoveel mogelijk te ontzien in de stadsuitbreiding (Wildschut, 2012, Vroklage, 1995).

3.1.2 School- en werktuinen

Naast de volkstuinen was de maatschappij tot Nut van 't Algemeen tijdens de Eerste Wereldoorlog eveneens de initiatiefnemer tot het stichten van school- en werktuinen in de stad Utrecht. Deze school- en werktuinen lagen in of nabij de stad en werden beheerd door de daarvoor opgerichte Stichting school- en werktuinen. De terreinen hadden een grootte van een halve hectare en voor elk terrein werd door de gemeente f 500,- subsidie toegekend voor bestrijding van de kosten zoals toezicht, aanschaf van gereedschap, opslag, distributie van zaaizaden, pootaardappelen etc. Het doel van de raad van College met deze school- en werkerreinen was om 'zoveel mogelijk tot eene harmonische ontwikkeling van lichaam en geest beide te geraken.' (GemeenteUtrecht, 1977). Het College van Burgemeester en Wethouders vond het ook een goed alternatief om in de buitenlucht, naast sport ook op deze wijze verpozing te bevorderen als tegenwicht tegen uitsluitend verstandelijke vorming en formuleerde het in haar voordracht daarom als volgt: 'de jeugd – naast de verstandelijke vorming – ook lichamelijk te ontwikkelen en daardoor tevens geestelijk frisch te houden' (GemeenteUtrecht, 1977).

3.1.3 Tuinen van hoveniers

Een ander soort tuin die in de literatuur is terug te vinden betreft de tuinen van hoveniers ten tijde van de eerste wereldoorlog. Het is de vraag of deze tuin valt te categoriseren onder de algemene noemer gemeenschapstuin. Het is in ieder geval verwant aan de volkstuin doordat beide zich op kleine schaal bezig houden met het bewerken van grond. Daarnaast hadden beide tuinders dezelfde mentale instelling van hard werken, lange werkdagen en liefde voor het vak. Deze zelfde mentaliteit was niet vreemd, omdat veel volkstuinders afkomstig waren uit hovenierskringen. Het verschil met de volkstuinen was dat tuinen van hoveniers enkel een winstoogmerk hadden. De vrouw van de hovenier ging daarom met een kruiwagen erop uit om de groenten langs de deuren te verkopen. Later werd dit een hondenkar en nog weer later deden paard en wagen hun intree. Door stadsuitbreiding stopten echter steeds meer hoveniers en in 1965 verdwenen de laatste twee hoveniers uit het Utrechtse straatbeeld (GemeenteUtrecht, 1977).

3.1.4 Samenvatting

De rol van gemeenschapstuinen is vanuit historisch perspectief het meest bekend als de volkstuin. Een volkstuin is een stukje grond waarop men siergewassen en/of groente mag telen

en waarop men veelal ook nog een huisje mag plaatsen, waarin men dan kan overnachten in de periode van april tot oktober.' (Volkstuinders, 2014).

Vermooten (1958) onderscheid drie type volkstuinen: 1. de weldadigheidstuin (charitatieve type), 2. de nuttigheidstuin (utilitaire type) en 3. de genoegentuin (recreatieve type). De eerste twee type tuinen waren gericht op de arbeidersklasse en gebruikt om aardappelen en groente te verbouwen om zodoende (preventieve) armenzorg te bieden. Veel arbeiders hadden namelijk een slecht inkomen, onvoldoende woningen en beperkt voedsel.

Het utilitaire type onderscheidde zich van het eerste type doordat deze vanuit het initiatief van de burgers zelf kwam en het utilitaire type hier en daar ook fruitbomen had. Het recreatieve type was primair van belang als leefruimte en had als doel de fysieke en psychische welzijn van de burger te verhogen. Deze was meestal een siertuin met bloemen, planten vruchtbomen en een tuinhuis. Dit laatste type is ook meer een volkstuin voor het gehele volk.

Vanaf de 19^e eeuw hebben volkstuinen in Nederland zich ontwikkeld langs de hiervoor genoemde drie typen volkstuinen als een afspiegeling van de maatschappelijke evolutie.

Voor de omslag van het charitatieve type naar het utilitaire type aan het begin van de 20^e eeuw lag de bewustwording van de arbeidersklasse voor hun belangen hieraan ten grondslag. Men kreeg het besef dat concrete noden en sociale ellende overwonnen of uitgeschakeld konden worden.

Voor omslag naar het recreatieve type idem dito, maar daarbij kwamen ook maatschappelijke ontwikkelingen zoals de verbeterde arbeidswet uit 1919, toegenomen verstedelijking en de ontzijing van de aard van het arbeid door de specialisatie, rationalisatie en mechanisatie van de industriële revolutie. Het jaar 1921 wordt gezien als het keerpunt van de omslag van de utilitaire tuin naar de recreatieve tuin, omdat de gemeente Amsterdam toestemming gaf om naast groente en aardappelen ook andere groente te verbouwen en een huisje in de tuin te plaatsen. Daarnaast werd in dat jaar door de Bond van volkstuinders het volkstuincomplex 'Klein Dantzig' geheel ingericht.

Deze laatste type omslag zet zich door tot aan de Tweede Wereldoorlog. Dit betekende echter niet dat de utilitaire tuin niet meer bestond. De ontwikkeling ging heel geleidelijk. Met name in het rurale gebied bleef de utilitaire tuin langer en ontstonden ook minder volkstuinverenigingen. Verder begonnen ook andere beroepsgroepen naast de arbeidersklasse te tuinieren zodat tuinieren steeds meer een bezigheid werd voor het gehele volk.

Het belang van het voortbestaan van een volkstuin is eveneens de reden waarom de ontwikkeling van volkstuinen verschoof van utilitaire naar recreatieve tuinen. Het voortbestaan van een complex is namelijk belangrijker als het niet meer alleen gaat om de opbrengst van de eerstvolgende oogst. Een siertuin inclusief de investering van huisjes zijn bedoeld om jarenlang plezier van te hebben. Dit gaf meer reden om als tuinders zich te organiseren en 1928 is een landelijke volkstuinorganisatie opgericht, die tegenwoordig bekend staat als het Algemene Verbond van Volkstuinders in Nederland (AVVN).

De jaren '30 en de Tweede Wereldoorlog waren tijdelijke perioden waarin, naast een sterke toename van volkstuinen, de betekenis van volkstuinen verschoof naar voedselproductie. In jaren '30 was dit naast het voedsel echter ook vooral als afleiding voor werklozen.

Door toenemende welvaart na de korte periode van wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog verschuift de samenleving van uitkeringen en voorzieningen naar een vorm wat nu beschouwd wordt als de verzorgingsstaat. De betekenis van tuinieren op grond van economische motieven leek hiermee ook volledig verdwenen.

Vanaf het begin van de jaren '90 kwam de plaats, die volkstuinten met hulp van de AVVN in de stad had verkregen, meer onder druk te staan door nieuwe planologische en ecologische ontwikkelingen. Vanuit planologisch perspectief werd besloten de stad intensiever te gebruiken (de Compacte Stad). De rol van volkstuinten ten opzichte van deze maatschappelijke ontwikkeling veranderde en verbreedde hierdoor met het anticiperen van het AVVN om de tuinparken open te stellen voor overige stadsbewoners.

Vanuit ecologisch perspectief kwam meer aandacht voor het milieu. Misstanden zoals verontreinigde grond plaatste tuinieren in volkstuinten in een negatief daglicht. Milieuvriendelijk tuinieren was een opkomend adagium in deze jaren, waarin de AVVN ook een belangrijke voortrekkersrol vervulde om deze gedragsverandering onder de volkstuinters teweeg te brengen.

Ook bij de overheid is het besef van de ecologische betekenis van tuinieren van de jaren '90 gegroeid. In 2009 is namelijk besloten tot een eenmalig stimuleringsfonds van vier miljoen euro voor uitbreiding en modernisering van volkstuintparks. Hiermee konden volkstuintparks investeren in natuurlijk tuinieren en recreatief medegebruik. Deze subsidiering was eveneens een vervolg op de richtingwijzer uit de Nota Ruimte (2005) waarin aangegeven wordt volkstuinten zoveel mogelijk te ontzien in de stadsuitbreiding

Naast de primaire betekenis van volkstuinten, die zich langs de genoemde type volkstuinten verschoof als een afspiegeling van de maatschappelijke evolutie, onderscheid Vermooten (1958) nog een vijftal nevengevolgen van volkstuinten in Nederland.

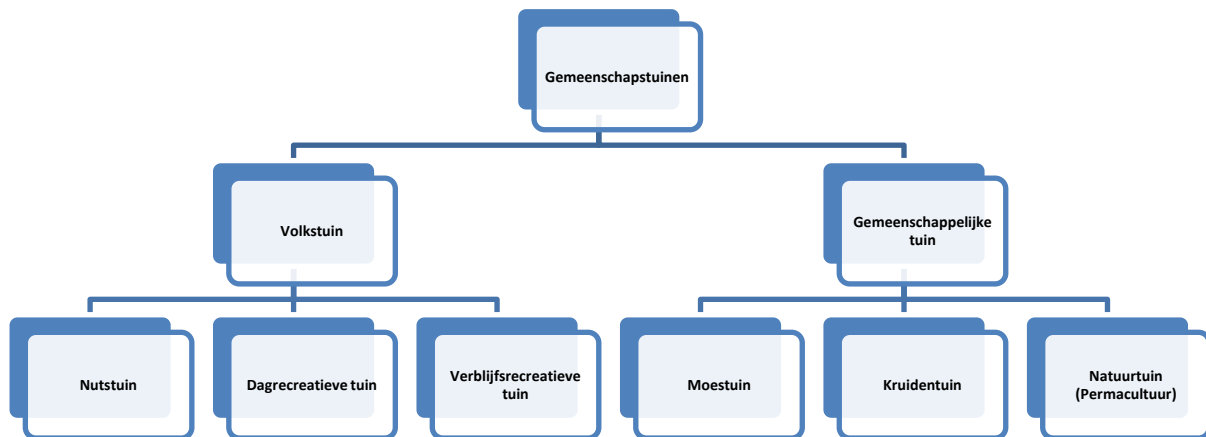
1. Versterking van de gezinsband. In het begin van de twintigste eeuw waren namelijk allerlei oorzaken die de gezinsband verzwakte en was er verschillende interesses in vrijetijdsbesteding. De volkstuint biedt daarentegen recreatie voor het hele gezin.
2. Betere opvoeding van de stadsjeugd. De volkstuint biedt de mogelijkheid om gedeeltelijk op te groeien in de vrije natuur. Kinderen leren de aarde/natuur kennen (educatie) door zelf in de tuin te werken.
3. Versterking sociale cohesie (gemeenschapszin). Op de volkstuint ontstaan contacten met medetuinters en men leert omgaan met mensen van andere beroepen, andere maatschappelijke klassen, andere politieke richtingen, andere godsdiensten en levensovertuigingen.
4. Het uitleven van de scheppingsdrang (eigen mogelijkheden leren kennen en ontplooien) en leren verantwoordelijkheid te dragen.
5. Vergroting van passieve recreatie (kijkgroen).

3.2 Huidige situatie in Amsterdam

Met verschillende soorten gemeenschapstuinten die tot nu toe zijn genoemd is hoofdzakelijk de historie en ontwikkeling van de *volkstuint* in Nederland beschreven. Overige tuinten die zijn genoemd zijn: *school- en werktuinten*, *oorlogstuinten*, *tuinten van hoveniers* en *thematische tuinten*. Onder deze laatstgenoemde tuinten zijn in de gelezen literatuur de volgende type tuinten gevonden: *heemtuin*, *vogeltuin*, *vlindertuin* en *kruidtuin*. Gedurende de uitvoer van de case-study in dit onderzoek zijn echter nog meer soorten tuinten gevonden, zoals: *bijtuin*, *(buurt)moestuint*, *natuurtuin (permacultuur)*, *geveltuin*, *watertuin* en *drijvende tuint*. Wellicht zijn de hiervoor genoemde tuinten nog uit te breiden met meerdere soorten tuinten.

Sommige van de hierboven genoemde tuinten bestaan inmiddels niet meer, zoals *werktuinten*, *oorlogstuinten* en de *tuinten van hoveniers*. Andere genoemde tuinten hebben niet in de eerste plaats betrekking op voedselproductie, zoals de *heemtuin*, *vogeltuin*, *vlindertuin*, *bijtuin*,

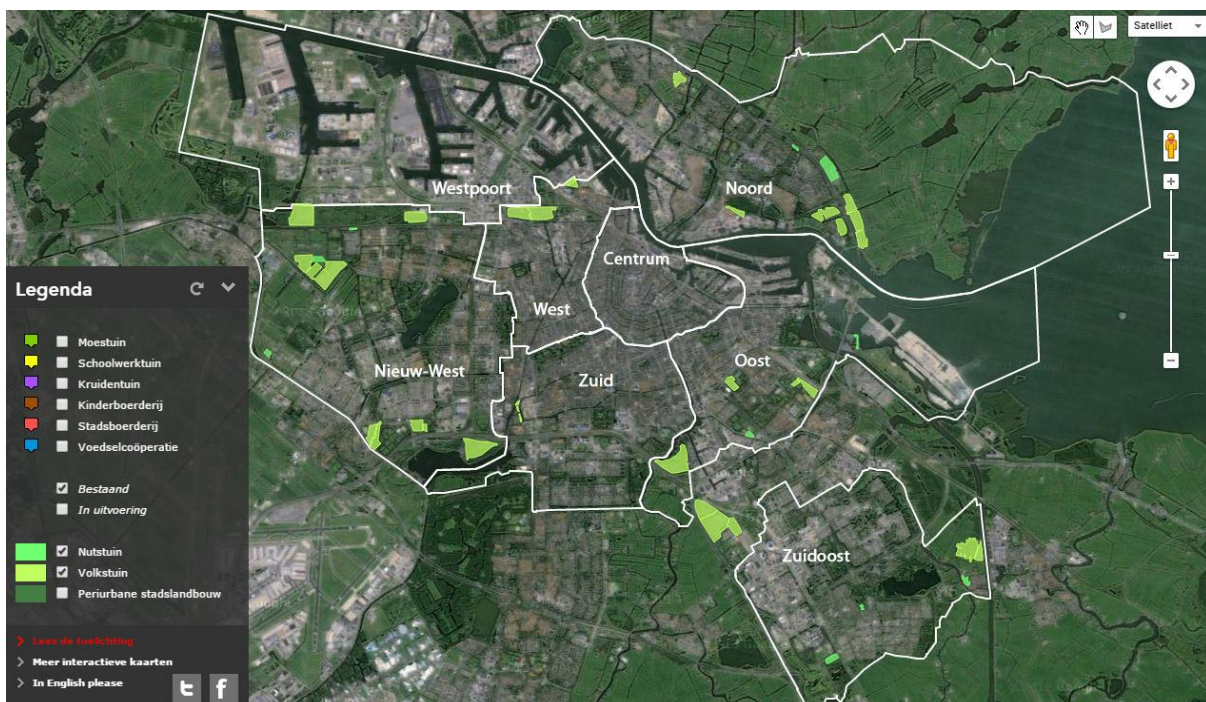
geveltuin, watertuin en drijvende tuin. Deze tuinen worden daarom in verder in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. De schooltuin heeft wel betrekking op voedselproductie, maar wordt in dit onderzoek eveneens niet meegenomen. Schooltuinen zijn namelijk niet toegankelijk voor zelforganiserende burgers maar specifiek gericht op het onderwijs van (basisschool)kinderen. De persoonlijke motivatie voor tuinieren en inrichting van de tuin is hiermee te veel onderworpen aan de educatieve doelstelling. Figuur 2 laat zien welke gemeenschapstuinen met betrekking tot voedselproductie in dit onderzoek onderscheiden worden.

Figuur 2 Weergave van de gemeenschapstuinen onderhavig in dit onderzoek

3.2.1 Volkstuinen

Amsterdam telt binnen haar gemeentegrenzen op dit moment zo'n 6000 volkstuinen verdeeld over 37 volkstuinparken. In totaal circa zo'n 300 hectare. 24 volkstuinparken hiervan zijn aangesloten bij de Bond van Volkstuinders (Bondvanvolkstuinders, 2014).

Figuur 3 Overzicht volkstuinparken Amsterdam

De volkstuintuinen worden in drie verschillende typen onderscheiden: een nutstuintuin (8), dagrecreatieve (3) en verblijfsrecreatieve (23) volkstuintuin. De verblijfsrecreatieve volkstuintuinen komen ook gecombineerd voor met nutstuintuinen, hoewel de nadruk dan ligt op de verblijfsrecreatieve volkstuintuin (3). Verder wordt op de Amsterdamse volkstuintuinen steeds meer geëxperimenteerd met thematische tuinen en het principe van ecologisch tuinieren (DRO, 2005)

	Omschrijving	Bebouwing	Opp. percelen
Nutstuintuin	veelal kleine moestuinen met of zonder een schuurtje of kas	alleen schuurtjes, maximumoppervlak 6 m ² of broeikassen van maximaal 12 m ²	50 - 200 m ²
Dagrecreatieve volkstuintuin	sier- en/of moestuinen met of zonder huisje, schuurtje of kas. Op deze tuinen mag niet overnacht worden	oppervlak dagverblijven maximaal 16 m ²	± 200 m ²
Verblijfsrecreatieve volkstuintuin	als dagrecreatieve tuinen, maar met mogelijkheid tot overnachting van 1 april tot 1 oktober	oppervlak huisjes maximaal 28 m ²	± 300 m ²

Tabel 2 Typen volkstuintuinen in Amsterdam (DRO, 2005)

Betekenis van volkstuintuinen in Amsterdam

In 2004 is door Alterra onderzoek verricht naar de sociaal-culturele aspecten van de volkstuintuinen in Amsterdam. In dat onderzoek wordt onder andere geschreven over het belang van volkstuintuinen en geeft daarmee inzicht in de betekenis van volkstuintuinen voor de volkstuintuinder en de sociale omgeving (de Vries and Schöne, 2004).

Voor de volkstuintuinder betekent het tuinieren voornamelijk *‘een vorm van actieve recreatie, waarbij het tuinieren als hobby meer of minder serieus van aard kan zijn. (..) Maar ook rust is een belangrijk motief. (..) Het hebben van een eigen plek waar men relatief vrij is in zijn/haar doen en laten is een toegevoegde waarde.’ (..) Daarnaast gebeurt dit ook in een groter sociaal verband dan het eigen gezin. Er zijn ook aanwijzingen dat volkstuintuinen goed is voor de gezondheid.’* (de Vries and Schöne, 2004 pag. 28).

Voor de sociale omgeving komt in het onderzoek naar voren dat een volkstuintuin *‘het wonen in de stad dragelijk maakt’* (de Vries and Schöne, 2004 pag. 28), zonder dat burgers daadwerkelijk gebruik maken van een tuinpark. Voor gezinnen biedt een tuinpark ook een veilige plek om buiten te spelen. Het ontbreken van een volkstuintuinpark leidt ertoe dat men eerder geneigd is om te verhuizen. Volkstuintuinen dragen daarom bij aan een *‘gevarieerde samenstelling van de stedelijke bevolking’* (de Vries and Schöne, 2004 pag. 28). De volkstuintuin heeft ook *‘een socialiserende en integrerende werking’* (de Vries and Schöne, 2004 pag. 28) omdat bijvoorbeeld alleen al vanwege verplichte werkbeurten en het onderhouden van gemeenschappelijke delen en voorzieningen, stadsbewoners op een positieve manier met elkaar in contact komen (de Vries and Schöne, 2004).

Wezenlijke kenmerken van Volkstuintuinen

Vanuit de interviews met bestuursleden en tuinders van elf tuinparken in Amsterdam zijn een tiental wezenlijke kenmerken van de volkstuintuincomplexen op een rij gezet:

- *biedt de mogelijkheid om actief bezig te zijn met de ‘natuur’;*
- *biedt de tuinders rust en de mogelijkheid ‘om de kop schoon’ te krijgen;*
- *biedt vrijheid, dat wil zeggen de mogelijkheid om zelf te kunnen beslissen over je tuintje en huisje, je*

- eigen plek in plaats van afhankelijk zijn van;*
- geeft de uitdaging om wat met je handen te doen;
- liggen op korte afstand van de woning zodat je er ook 's avonds voor een paar uurtjes naar toe kunt;
- zijn relatief goedkoop zodat ze in principe voor iedereen die wil tuinieren betaalbaar zijn;
- er zijn door iedere tuinder geaccepteerde sancties op 'a-sociaal gedrag';
- het gezamenlijk organiseren en beheren van de openbare ruimte en voorzieningen op het park;
- steunt op vrijwilligers;
- biedt veilige speelplekken voor kinderen die niet vergeven zijn van de honden- en kattendrollen' (de Vries and Schöne, 2004 pag. 37/38).

Organisatievorm

De organisatiestructuur van de volkstuinparken in Amsterdam is in het algemeen eenduidig. Een bestuur is verantwoordelijk en wordt ondersteund door verschillende commissies, zoals de bouwcommissie, de tuincommissie, de kantinecommissie, de commissie voor jeugd en ontspanning etc. Hoe groter een volkstuinpark hoe professioneler alles is georganiseerd.

Het voortbestaan van een volkstuinpark is afhankelijk van vrijwilligers, zoals onder andere het plaatsnemen in het bestuur of de commissies. Vanuit de bond van Volkstuinders wordt ondersteuning verleent bij het signaleren van ontwikkelingen en het professioneel omgaan met de steeds veeleisender problemen waar parken mee te maken hebben (de Vries and Schöne, 2004 pag. 45).

Alle tuinders zijn verplicht om een aantal verplichte werkzaamheden per jaar uit te voeren. Hiermee wordt het onderhoud van het complex gewaarborgd en de sociale integratie (van allochtonen) en sociale cohesie bevorderd. Naast de vele volkstuinverenigingen in Amsterdam zijn er ook volkstuinparken verenigt in een stichting. Een voordeel van een stichting is dat een bestuurslid niet verplicht een tuin op het volkstuinpark moet hebben. Het vinden van een deskundig persoon voor het bestuur wordt hiermee vergroot (de Vries and Schöne, 2004 pag. 46).

Kenmerken tuinders

De analyse van het ledenbestand van Amsterdamse bond van volkstuinders vertelt meer over de volkstuinders zelf. Hieronder een samenvattende beschrijving hiervan, waarbij in het onderzoek gebruik gemaakt is van de CBS Wijk- en buurtregister van 1997.

De gemiddelde leeftijd van de volkstuinder is 55 jaar. De leeftijdsverdeling is niet erg afwijkend. De meest voorkomende leeftijd is 56 jaar. 29% van de tuinders is 45 jaar of jonger. 36% is ouder dan 45 jaar, maar niet ouder dan 60 jaar. 35% is ouder dan 60 jaar. Voor de jongste categorie geldt nog echter dat slechts 2% onder 30 jaar voorkomt. De gemiddelde leeftijd is voor alle drie de type volkstuinen ongeveer hetzelfde (de Vries and Schöne, 2004 pag. 13).

De gemiddelde leeftijd voor het starten met tuinieren op een volkstuinpark is 44 jaar. Voor de verschillende type tuinparks worden wel duidelijke verschillen gevonden. De gemiddelde leeftijd voor het starten met een nutstuin is 49 jaar, een dagrecreatieve tuin 46 jaar en voor een verblijfsrecreatieve tuin 43 jaar. Voor het onderhouden van een nutstuin begint men dus gemiddeld met een hogere leeftijd (de Vries and Schöne, 2004 pag. 15).

Voor de herkomst van de tuinders wordt geconcludeerd dat buurten met een hoge stedelijkheidsgraad/bevolkingsdichtheid, een niet te hoge welstand en een gering aantal allochtonen een groter aandeel volkstuinders kennen (de Vries and Schöne, 2004 pag. 23).

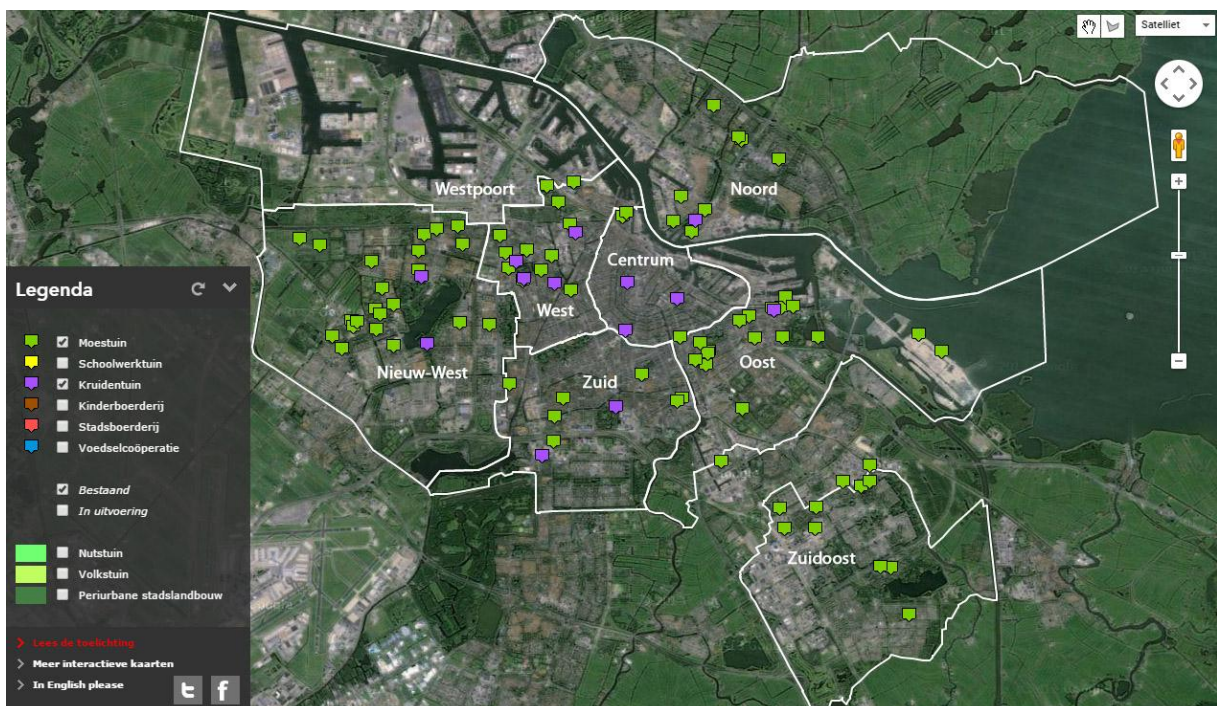
De gemiddelde afstand van de tuinder naar zijn tuinpark per Amsterdamse buurt is 4,8 kilometer. De minimale afstand voor een buurt is 1,5 kilometer en de maximale afstand 8,5 kilometer. Verder blijkt ook dat hoe groter de gemiddelde afstand naar een volkstuinpark in een buurt is, hoe lager het aantal volkstuinders onder de bevolking (de Vries and Schöne, 2004 pag. 23/24).

De huidige betekenis van volkstuinen wordt in het volgende hoofdstuk verder beschreven op basis van de uitgevoerde casestudy in Amsterdam.

3.2.2 Gemeenschappelijke tuinen

Het aantal gemeenschappelijke tuinen in Amsterdam is lastig te bepalen vanwege het tijdelijke bestaan van de tuinen. Op basis van de digitale kaart stadslandbouw van de gemeente Amsterdam zijn op dit moment zo'n 93 bestaande gemeenschappelijke tuinen, waarvan 13 kruidentuinen en 80 moestuinen (GemeenteAmsterdam, 2015). Met het bezoeken van de tuinen is echter gebleken dat niet alle tuinen daadwerkelijk nog bestaan. Tegelijkertijd zouden er ook nieuwe tuinen bijgekomen kunnen zijn die niet op de digitale kaart zijn weergegeven.

Door het bezoeken van de tuinen is naast de moestuin en de kruidentuin ook de natuurtuin onderscheiden. Deze gemeenschappelijke tuin kenmerkt zich door de toepassing van permacultuur. Permacultuur is een samengesteld begrip van Permanent Agriculture en Permanent culture. 'Het doel van permacultuur is een samenwerking tussen mens en haar omliggende natuur gericht op een lange termijn overleving van beide. Met permacultuur ontwerp je een functioneel systeem om de mens heen met de sterkte en veerkracht van een ecosysteem. Permacultuur is ontwerpen met de natuur' (Beerda and Beerda, 2005). De moestuin wordt gezien als een groentetuin en richt zich in de eerste plaats op het verbouwen van groente, eventueel aangevuld met fruit. De kruidentuin is een tuin waarin keukenkruiden, geneeskruiden, verkruiden en sierkruiden worden gekweekt.

Figuur 4 Overzicht gemeenschappelijke tuinen Amsterdam

4. Casestudie Amsterdam

In deze casestudy wordt gestart met de beschrijving van de achttien bezochte gemeenschapstuinen aan de hand van zeven onderzochte variabelen. Zie figuur 5 met een overzicht van deze bezochte gemeenschapstuinen. Voor de beschrijving van de gemeenschapstuinen is gebruik gemaakt van internetbronnen en de eerste zeven interviewvragen, zoals terug te vinden in appendix 1.

In paragraaf 4.2 worden de overige vragen die betrekking hebben op de motivatie voor en werkwijze van tuinieren, door de tuinders verder uitgewerkt. Deze resultaten worden indien mogelijk aangevuld met de resultaten van de gehouden enquête.

Figuur 5 Overzicht van bezochte gemeenschapstuinen in Amsterdam

4.1 Bezochte gemeenschapstuinen Amsterdam

4.1.1 Nieuwe Bijenpark

Aan de Baron Schimmelpenninck van der Ouweweg 4 in Amsterdam Nieuw-West ligt het Nieuwe Bijenpark. Het park bestaat uit 80 siertuinen en 21 imkertuinen. De perceelgroottes van de siertuinen varieert van circa 300m² tot 650m². Het Bijenpark is geopend in 1965, nadat een gedeelte van het oude Bijenpark werd onteigend voor de aanleg van Rijksweg A4. De tuinparken worden beheert door de Stichting Bijenpark Amsterdam (SBA), die opgericht is in 1953. Huurders op de parken moeten

daarnaast echter ook lid van zijn van de Amsterdamse Vereniging tot bevordering van de Bijenteelt (AVBB). Deze vereniging stelt zich ten doel het imkeren in en om de hoofdstad in stand te houden en te bevorderen. Het park is ook een erkend vogelreservaat, bevat een imkermuseum en lestuinen voor beginnende imkers.

Naast het bestuur heeft het Bijenpark een taxatiecommissie, een Commissie voor Algemene zaken en een Groencommissie. Op de site van de Bijenparken is een tuinreglement terug te vinden

met alle bepalingen van de SBA (BijenparkAmsterdam, 2015). In dit

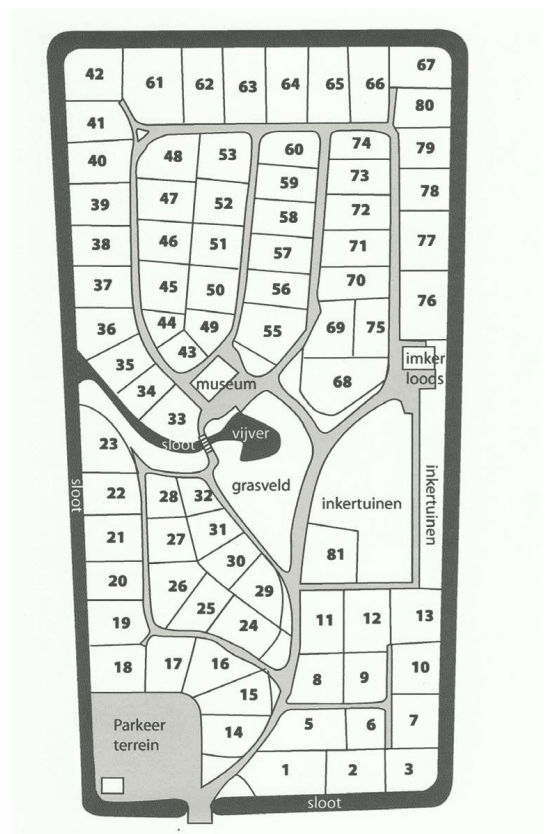
tuinreglement staan onder andere de verplichtingen van de huurders (artikel 12 verplichtingen huurders). In punt 12.10 wordt gesteld dat 'het venten, collecteren, te koop aanbieden, uitreiken van drukwerken, aanbrengen van plakkaats, vlaggen of reclames op de parken is verboden. Het bestuur is bevoegd onder de door haar te stellen voorwaarden ontheffing van deze verbodsbepaling te verlenen.' Verder wordt in punt 12.13 gesteld dat 'het is verboden: groenten/aardappelen te telen - lawaai en/of muziek te maken - een barbecue te gebruiken - open vuur aan te leggen - een motormaaier of andere geluidsoverlast veroorzakende gereedschappen te gebruiken - (party) tenten te plaatsen - elektrische tuinverlichting aan te leggen - een (schotel) antenne te plaatsen..'. Verkoop van producten vanaf de tuin is daarom verboden, maar ook het verbouwen van groente en aardappelen. Het onderhoud van gemeenschappelijke ruimte is uitbesteed aan een hovenier. De kosten hiervoor worden betaald van de huuropbrengst van de tuinders op het park. Het contact verloopt via de secretaris van de stichting.

Figuur 6 Nieuwe Bijenpark

Figuur 8 Perceel Nieuwe Bijenpark

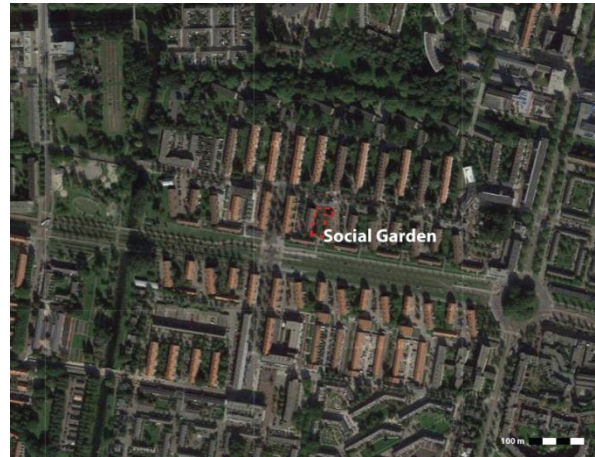
4.1.2 Social Garden

Social Garden is een moestuin in Nieuw-West en ligt in het binnenterrein van een volksbuurt. Dit binnenterrein diende voorheen als kijktuin, maar wordt nu door omwonenden gebruikt om hun groente te verbouwen. Op dit moment bestaat de moestuin uit ongeveer tien percelen van 2m².

De tuin is in 2009 gepresenteerd onder de naam 'De kok, de kweker zijn vrouw en hun buurman' als een project op het snijvlak van beeldende kunst en (sociale architectuur) door de sloveense kunstenaar Marjetica Potrc en Wilde Westen,

een groep jonge ontwerpers, architecten en beeldend kunstenaars. In dat project stond het hergebruik van het stedelijk groen door actieve participatie van de bewoners centraal. 'Het was een experiment dat stadslandbouw als culturele vernieuwing onderzoekt, de actieve betrokkenheid van bewoners en hun omgeving wil vergroten en creativiteit, ondernemerschap en ecologisch bewustzijn in de wijk wil stimuleren'(Potrc, 2009).

Achter de gemeenschapstuin staat op nummer 61 aan de Lodewijk van Deyssestraat een wijkgebouw met een buurtkeuken. Voor het symbolische bedrag van één euro kan een tuinder een stukje grond huren, waarbij 50% van de oogst dient voor de buurtkeuken en 50% voor eigen gebruik. Eén keer in de veertien dagen wordt er officieel voor de buurt gekookt. Het beheer van de moestuin wordt gecoördineerd door een opbouwwerker van Eigenwijks en ligt verder in handen van twee beheerders uit de buurt. Eigenwijks is een bewonersorganisatie en wordt door de gemeente Amsterdam gefinancierd om een bijdrage te leveren aan goed leefbare en sociale buurten (Eigenwijks, 2015). Het onderhoud van de gemeenschappelijke ruimte ligt nagenoeg geheel in handen van de twee beheerders uit de buurt, die ook de relaties met de tuinders onderhouden. Dit gebeurt op informele wijze. Vanwege afname van geïnteresseerden zijn nog verschillende percelen vrij voor het tuinieren. De naam van de tuin is inmiddels veranderd naar Social Garden.

Figuur 9 Luchtfoto Social Garden (Google.nl/maps)

Figuur 10 Moestuin Social Garden en het wijkgebouw van Social Garden

4.1.3 Wijsgerenbuurt

Wijsgerenbuurt is een buurmoestuin aan de Parmenidesstraat in stadsdeel Nieuw-West en bestaat uit twaalf tuinpercelen van ongeveer zo'n 12m². De moestuin is in april 2009 gerealiseerd in samenwerking met BuitenKans participatieve Groenprojecten,

woningbouwcoöperatie Ymere en Amsterdam Steunpunt Wonen (ASW). Het bestuur van de tuin bestaat uit een voorzitter en een secretaris. Dit bestuur houdt toezicht op de tuinen, beheert de wachtlijst en houdt contact met woningbouwcoöperatie Ymere. Ieder tuinder behoort een gebruikersovereenkomst te ondertekenen. Een gedeelte van de oogst wordt verdeeld onder de omwonenden om de betrokkenheid en de sociale controle in de buurt te vergroten. Producten worden daarom niet vanaf de tuin verkocht. Er is weinig sprake van vandalisme en kenmerkend aan de buurtmoestuin is het multiculturele karakter. De wachtlijst geeft aan dat veel interesse is in de moestuintjes. Het succes van de moestuin heeft dan ook veel publiciteit opgeleverd in de media (Movisie, 2008).

Figuur 11 Luchtfoto Wijsgerenbuurt (Google.nl/maps)

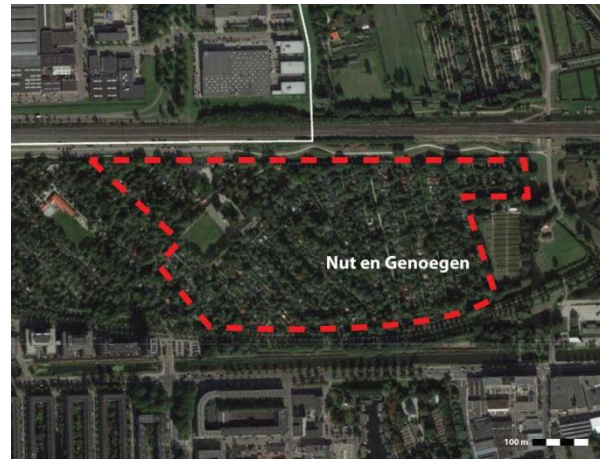
Figuur 12 Percelen op buurttuin Wijsgerenbuurt

Figuur 12 Buurtmoestuin Wijsgerenbuurt (Google.nl/maps)

4.1.4 Nut en Genoegen

Volkstuinpark Nut en Genoegen is gelegen in stadsdeel West naast Sloterdijkermeer. Oorspronkelijk was het tuinieren gericht op nutstuinen, maar na de Tweede Wereldoorlog is deze belangstelling verschoven naar het kweken van bloemen en planten als ontspanning. Het tuinpark telt 374 tuinen en is opgericht in 1920. De grootte van de tuinen varieert van 200 tot 600m² met een gemiddelde perceelgrootte van 250m². Op de percelen is bebouwing toegestaan, waaronder een tuinhuis, schuur en kweekkas (maximaal 28m²).

Figuur 13 Luchtfoto Nut en Genoegen (Google.nl/maps)

Overnachting mogelijk vanaf 1 april tot 30 september. De jaarlijkse tuinlasten voor een tuinder bedraagt ongeveer € 475,-

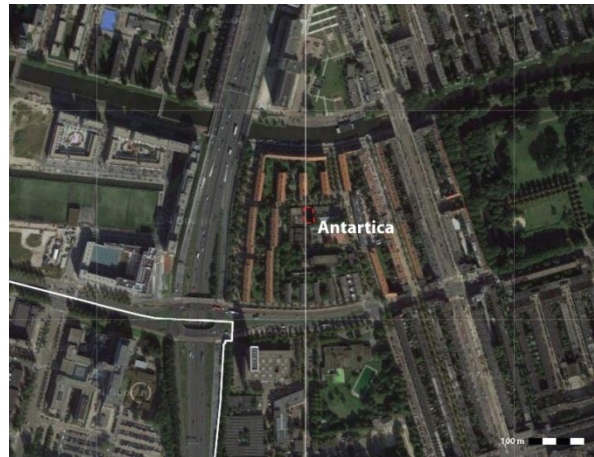
De organisatie heeft een bestuur, bestaande uit een voorzitter, twee secretarissen, twee penningmeesters en drie commissarissen. Daarnaast zijn er verschillende commissies, zoals Inkoopcommissie, Bewoningscommissie, Bouw & Taxatiecommissie, Redactiecommissie, Jeugdcommissie, EHBO-commissie en commissie complexverbetering. Op de site zijn verschillende documenten te vinden met het reglement van de Bond van Volkstuinders, waar dit tuinpark bij is aangesloten. Verder een eigen huishoudelijk reglement, document met bouwvoorschriften en overige formulieren. De gemeenschappelijke ruimte wordt onderhouden door de tuinders zelf door middel van zogenoemde werkuren, die gecoördineerd worden door de commissie complexverbetering. Het is niet gewoon producten vanaf de tuin te verkopen (Bondvanvolkstuinders, 2014, NutenGenoegen, 2015)

Figuur 14 Entree en perceel op volkstuinpark Nut en Genoegen

4.1.5 Antarctica

Antarctica was sinds 2010 een door Amsterdamse jongeren gekraakt buurtcentrum in stadsdeel West. Het pand aan de Amundsenweg 1 werd gebruikt als huisvesting vanwege het tekort aan studentenwoningen, als sociaal centrum voor verschillende activiteiten en als weggeefwinkel. Eén van de activiteiten was de volkskeuken, zodat de buurt met elkaar konden eten. Vanaf de lente in 2013 is naast het gebouw een buurtproeftuin voor veertien vrouwen uit de buurt gerealiseerd met een oppervlakte van zo'n 100m² (Antarctica, 2014). De etnische diversiteit van de tuinders varieert van Surinaamse, Turkse, Nederlandse tot aan Marokkaanse vrouwen.

Figuur 15 Luchtfoto Antarctica (Google.nl/maps)

Iedere tuinder had daar een tuintje van gemiddeld 2 tot 3 m². De organisatie verliep informeel via één van de tuinders, een actieve moeder uit de buurt. Regels waren mondeling afgesproken, zoals een verbod voor onbevoegden met kinderen. Van een gemeenschappelijk ruimte is geen sprake, omdat alle ruimte werd benut voor de kleine tuintjes. In het najaar van 2014 is de tuin gesloten vanwege nieuwe bouwplannen op het terrein van het voormalige schoolgebouw.

Figuur 16 Ingang en moestuin van het gekraakte buurtcentrum Antarctica

4.1.6 GWL-terrein

Het GWL-terrein is een voormalig terrein van Gemeente Waterleidingen in stadsdeel West en in 1997 verrees hier de eerste Nederlandse duurzame wijk. Het terrein heeft een oppervlakte van zes hectare, autovrij en gebouwd volgens duurzame principes (GWL-terrein, 2015).

De zeven nutstuinen zijn onderdeel van de beheervereniging nutstuinen GWL-terrein. Deze beheervereniging bestaat sinds 1998 en beheert 84 nutstuinen, die verdeeld zijn over zeven locaties op het terrein. Op elke locatie zijn een verschillend aantal percelen geclusterd.

De nutstuinen worden gebruikt voor het kweken van groeten, bloemen en andere kleine planten. De totale oppervlakte van de tuinen is circa 1500 m² met een gemiddelde oppervlakte van 13m² per tuintje. De tuintjes zijn alleen bedoeld voor de bewoners van het GWL-terrein. De openbare ruimte wordt onderhouden door de gemeente, maar gebeurt in overleg met de (betrokken) bewoners via het zogenoemde leefbaarheidsoverleg. Producten zijn voor eigen gebruik en er wordt niet vanaf de tuin verkocht.

Figuur 17 Luchtfoto GWL-terrein (Google.nl/maps)

Figuur 18 Geclusterde nutstuinen op het GWL-terrein

De leden die in aanmerking komen voor een tuintje ondertekenen een gebruikersovereenkomst, waarbij onder andere de volgende punten in voorkomen:

- Gebruiker behoort lid te zijn van de vereniging;
- Huurovereenkomst wordt aangegaan voor de duur van een jaar en wordt elk jaar stilzwijgend verlengd. (Contributie 30 euro per jaar, te voldoen op de eerste dag van de maand december);
- Opzegging kan tegen het eind van het jaar met een opzegtermijn van vier weken;
- Nutstuin mag uitsluitend gebruikt worden als moes- en siertuin, zonder dat derden daar hinder van ondervinden. Er mag geen afval achtergelaten worden;
- Men behoort biologisch te tuinieren (geen chemische bestrijdingsmiddelen en kunstmest);
- Het is niet toegestaan beplanting of bonenstaken hoger dan 1,40 meter uit te laten komen;
- Risico en schade voor eigen rekening;
- Handhaving van de bestaande bomen in de nutstuin. Kappen kan alleen middels kapvergunning.

Op de semi-openbare ruimtes van het GWL-terrein staan in totaal zo'n 70 hoogstamfruitbomen. Deze worden door vijftien vrijwillige bewoners onderhouden door de fruitbomen te snoeien en het fruit te plukken. Van het geplukte fruit worden één keer per jaar op een zaterdag appeltaarten gebakken voor GWL-bewoners.

Figuur 19 Plattegrond GWL-terrein

Figuur 20 Semi-openbaar terrein met fruitbomen en een eigen perceel met bankje in één van de nutstuinen op het GWL-terrein

4.1.7 Kruidentuin van Tuyll

Aan de Van Tuyll van Serooskerkenplein in stadsdeel Zuid ligt sinds 2004 Kruidentuin van Tuyll. De kruidentuin bestaat uit 31 tuintjes met verschillende groottes, die variëren van 1 tot 12m².

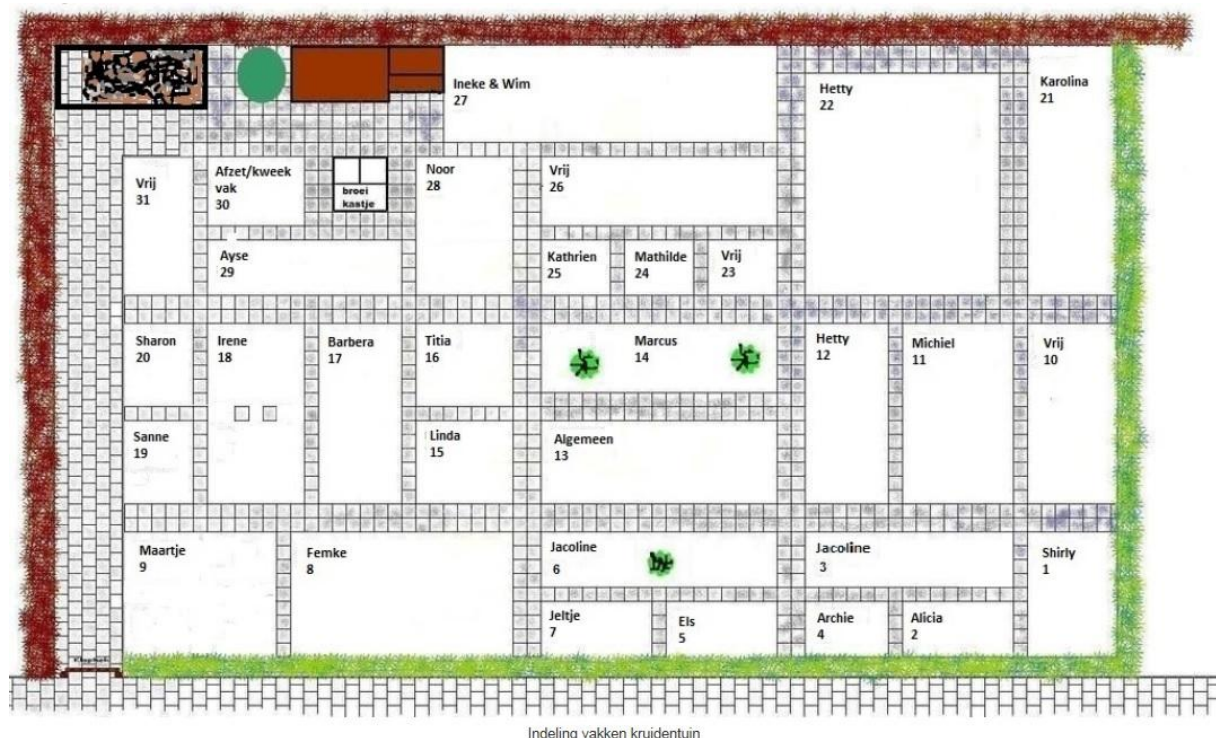
Het beheer wordt gecoördineerd door een opbouwwerker van SOOZ - Sociaal Ondernemend Opbouw Zuid. Deze organisatie ontwikkelt en realiseert projecten voor verbetering van de leef- en woonomgeving. In de praktijk echter zijn twee vrijwilligers vanuit de tuinders die de kruidentuin beheren. Vanuit SOOZ wordt per jaar ook zes gezamenlijke werkdagen georganiseerd. Dan is er eveneens

Figuur 21 Luchtfoto Kruidentuin van Tuyll (Google.nl/maps)

een groendeskundige aanwezig voor tips en adviezen. Eveneens is een gereedschapskist in de tuin aanwezig voor gezamenlijk gebruik. Eén van beheerders heeft hiervoor de sleutel.

Zoals de naam van de tuin al aangeeft worden uitsluitend kruiden gekweekt. Dit houdt in: keukenkruiden, medicinale kruiden, kruidachtige planten (die niet in zeer geringe mate verhouten) en eetbare bloemen. Vanaf de tuin worden geen producten verkocht (vanTuyll, 2015).

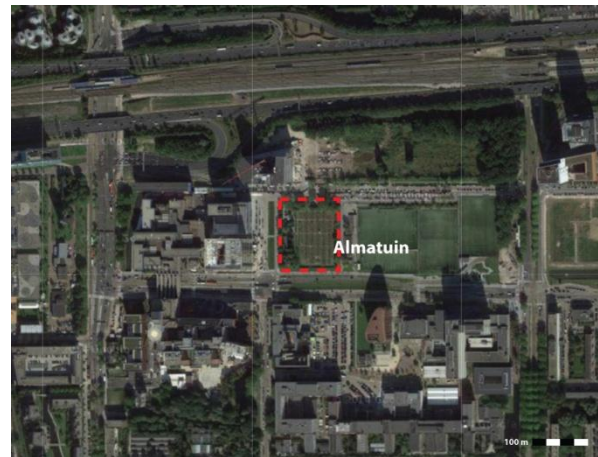
Figuur 22 Plattegrond Kruidentuin van Tuyll

Figuur 23 Kruidentuintjes van Tuyll

4.1.8 Almatuin

Nadat eind 2013 de schooltuin op het terrein tussen de Vrije Universiteit (VU), VUmc en ACTA was verhuisd is vanaf november 2013 de Almatuin gerealiseerd. Deze heeft een kort jaar bestaan tot 1 oktober 2014. Een voormalige schooltuinmeester met twee oud-collega's had de leiding over de tuin. Op het terrein werden circa 130 schoffeltuintjes van 17m² verhuurd aan mensen die in de buurt wonen en werken, zodat eigen groente, kruiden en bloemen gekweekt konden worden. Huurprijs voor een perceel was 60 euro per seizoen. Eventueel konden nieuwe tuinders een tweedaagse moestuincursus volgen.

Figuur 24 Almatuin

Naast de schoffeltuintjes kon het terrein gehuurd worden voor het houden van een lunch, borrel, receptie, (kinder)feest(en/jes), vergaderingen en trainingen. Een oud klaslokaal diende als onderkomen. Ook was het mogelijk om (kook)workshops te volgen. Voor de verkoop van consumpties werd zoveel mogelijk gebruik gemaakt van lokale producten. Informatieverstrekking volgde via de digitale nieuwsbrief, de site van de Almatuin en informeel via de beheerders op de tuin zelf (Almatuin, 2014).

Een gedeelte van het terrein - zo'n 1200m² - werd door de drie beheerders gebruikt als kwekerij en bevatte een kas. De producten die hier werden verbouwd werden gebruikt voor etentjes en lunchen. Een klein gedeelte werd verkocht vanaf de tuin via de houten bar. Aan deze bar werd ook eten (pizza en taart) drinken, plantjes en zaden verkocht. Volgens de beheerder waren halverwege het seizoen zo'n vijf tuinders gestopt en was een wachtlijst van twintig mensen.

Vanaf 1 januari is de VU de nieuwe eigenaar van het terrein. Een gedeelte van het terrein is gebruikt voor de realisatie van parkeervakken voor zo'n 100 tot 150 auto's. Het overgebleven gedeelte is inmiddels in gebruik voor een doorstart van de schoffeltuintjes onder de naam Boeletuin (Almatuin, 2014, Boeletuin, 2015).

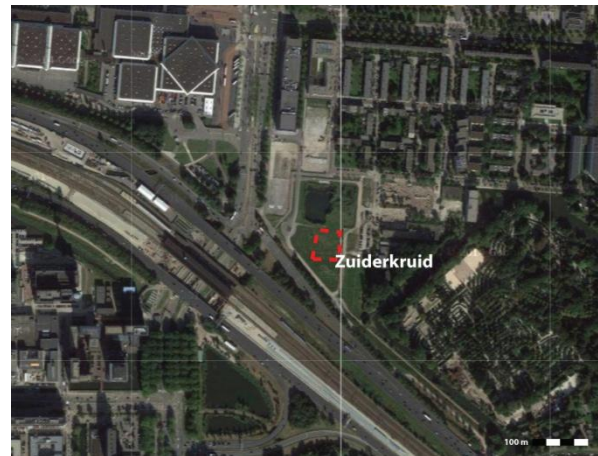
Op een ander gedeelte van het terrein - zo'n 4000m² - werd gemeenschappelijk getuind door vrijwilligers en gebruikers van de voedselbank op basis van permacultuur. Dit werd gecoördineerd door SOOZ – Stichting Ondernemend Opbouwwerk Zuid en stond onder leiding van twee vrijwillige beheerders.

Figuur 25 De houten bar, kwekerij met kas en schoffeltuintjes op de Almatuin

4.1.9 Zuiderkruid

Op de kop van Zuidas aan de Gaasterlandstraat ligt een moestuin van de vereniging Zuiderkruid. Deze tuin bestaat uit ongeveer zeventig percelen voor bewoners die in of rondom de Zuidas wonen. In april 2014 is de tuin gestart, hoewel de vereniging al bestaat sinds 2012. Kop Zuidas is inmiddels al de derde locatie waar wordt getuinierd. Op de vorige locaties moest de tuin verdwijnen door de komst van kantoor- of woningbouw en steeds opnieuw is een locatie gevonden. De vereniging beschouwd zichzelf dan niet voor niets als een moestuinnomade. Naast de bestaande leden van de vereniging hebben nu ook bewoners van de Rivierenbuurt zich bij de vereniging aangesloten.

Figuur 26 Luchtfoto Zuiderkruid (Google.nl/maps)

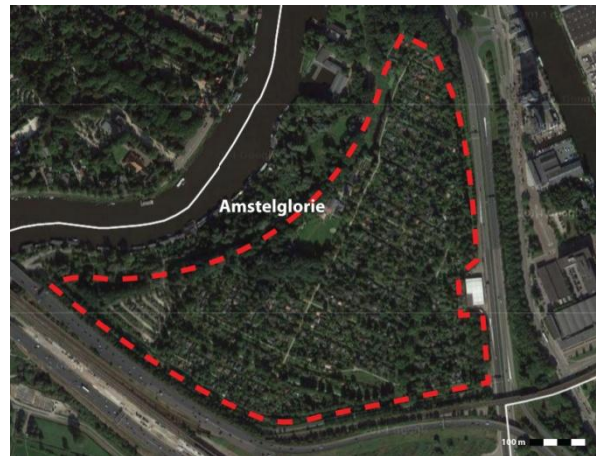
Het bestuur van de vereniging bestaat uit twee mensen en wordt ondersteund vanuit Dienst Zuidas, het Natuur&Milieuteam Zuid en stadsdeel Zuid. Veel regels en richtlijnen zijn nog niet definitief vastgelegd en het beheer heeft dan ook informeel karakter. Informatie wordt gedeeld via de site of je facebookpagina van de vereniging. Vanaf de tuin worden geen producten verkocht. De meeste mensen van die een tuin hebben waren al vanaf het begin erbij betrokken. In april van het jaar 2014 was er nog maar één tuinder weggegaan (Natuur&Milieuteam, 2014, Zuiderkruid, 2012).

Figuur 27 Percelen op Zuiderkruid

4.1.10 Amstelglorie

Amstelglorie is een verblijfsrecreatieve volkstuinpark gelegen aan de Jan Vroegopsingel in stadsdeel Oost. Het tuinpark is opgericht in 1953 en lid van de bond van volkstuinders. Het complex bestaat uit 438 tuinen met een gemiddelde grootte van 280m² per tuin. Op de percelen is bebouwing toegestaan, waaronder een tuinhuis, schuur en kweekkas (maximaal 28m²). Overnachting is mogelijk vanaf 1 april tot en met 31 oktober. De jaarlijkse tuinlasten voor een tuinder bedraagt ongeveer € 560,-

Figuur 28 Luchtfoto Amstelglorie (Google.nl/maps)

De organisatie heeft een dagelijks bestuur, bestaande uit een voorzitter, twee secretarissen en een penningmeester. Daarnaast zijn er verschillende commissies, zoals werk- en beplantingscommissie, Bouw & Taxatiecommissie, commissie infrastructuur/materieel, gascontroleploeg, ontspanningscommissie/barcommissie, administratieve commissie, waterleidingcommissie, ARBO en inkoopcommissie. Op de site zijn verschillende documenten te vinden, zoals het reglement van de bond van Volkstuinders, huishoudelijk reglement, bouwreglement, beleid voor verwaarlozing tuinen, hoe te handelen met inbraak en andere informatieve documenten.

De gemeenschappelijke ruimte wordt onderhouden door de tuinders zelf door middel van zogenoemde werkbeurten. Elke tuinder heeft negen werkbeurten per jaar, die verdeeld zijn over drie periodes. Deze werkbeurten zijn op zaterdagochtend van 10.00 tot 12.00 uur. Het is niet gewoon producten vanaf de tuin te verkopen (Amstelglorie, 2015).

Figuur 29 Hoofdpad en percelen met bebouwing op volkstuinpark Amstelglorie

4.1.11 Tugelahuistuin

De tugelahuistuin is een biologische moes, bloemen en kindertuin naast het Tugelahuis op de groenstrook van de Tugelaweg in stadsdeel Oost. Het Tugelahuis in combinatie met de buurttuin is een initiatief van Ymere⁴ en de gemeente Amsterdam om de buurt leefbaar te houden tijdens de sloop- en renovatiewerkzaamheden, die in de Transvaalbuurt plaatsvinden.

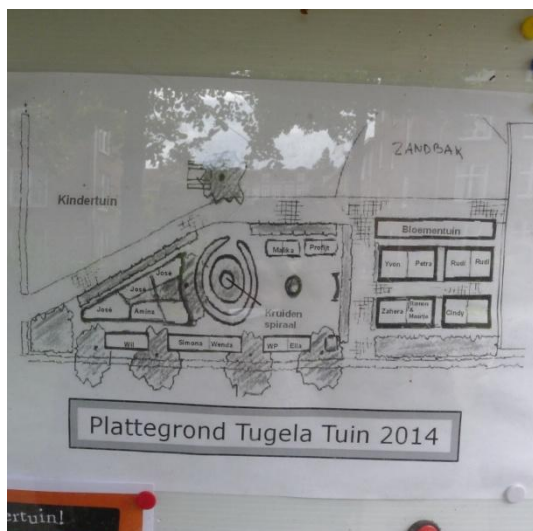
De Tugelahuistuin bestaat sinds 2012 en wordt onderhouden door zo'n vijftien bewoners uit de buurt. Dit tuinieren gebeurt in tuinbakken van circa 1,5m² of op een stukje grond van gemiddeld 6m² en geldt voor een periode van vijf jaar. Het is een openbare tuin, waar iedereen mag kijken.

Per jaar zijn zo'n twee tot vier gezamenlijke werkdagen, die aangestuurd worden door een vrijwilliger. Daarnaast worden om de zoveel tijd workshops georganiseerd. Na twee jaar tuinieren was ongeveer de helft van de tuinders afgehaakt, maar nieuwe tuinders hebben deze tuintjes weer overgenomen. De oogst wordt niet verkocht maar is voor eigen gebruik.

Sinds 2013 is de buurttuin uitgebreid met een kindertuin waar kinderen hun eigen groente kunnen kweken. Basisschool de Kaap heeft een plekje in de tuin en ook kinderen van Dynamo Amsterdam kunnen onder begeleiding leren tuinieren. Voor 5 euro per jaar kan een kind met volwassen begeleider (vader, moeder etc.) 1 m² tuin huren, samen met een biologisch zaadjes startpakket.

Figuur 30 Luchtfoto Tugelahuistuin (Google.nl/maps)

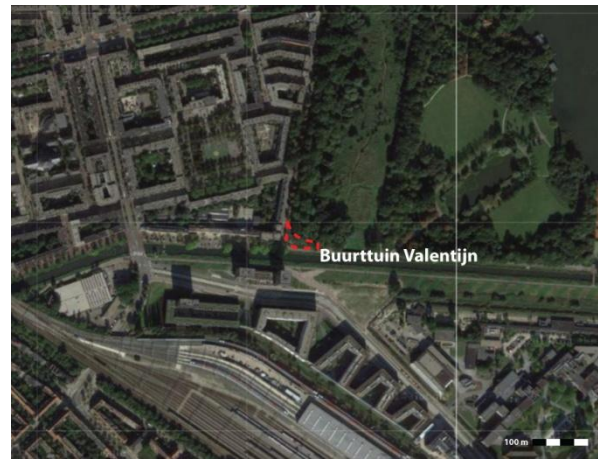

Figuur 31 Plattegrond Tugelahuistuin

⁴ Ymere is een maatschappelijke ondernemer die (maatschappelijk) vastgoed ontwikkelt en vanuit deze verdiensten te investeren in volkshuisvesting en maatschappelijke projecten (www.ymere.nl).

4.1.12 Buurttuin Valentijn

Op de hoek van de Kramatweg en de Valentijnkade ligt buurttuin Valentijn. Deze buurttuin is in 2012 tot stand gekomen door een paar actieve buurtbewoners in samenwerking met de stichting postzegelparken⁵ en stadsdeel Oost. De buurttuin bestaat uit 21 tuintjes met perceelgroottes van 6 tot 10m², een miniboomgaard, een kruidentuin en een vlindertuin. De vlindertuin was twee jaar daarvoor in 2010 al gerealiseerd door actieve buurtbewoners, met als doel de plek een groener en meer educatief karakter te geven.

Figuur 32 Luchtfoto buurttuin Valentijn (Google.nl/maps)

Het beheer wordt gecoördineerd door één van de betrokken buurbewoners, die de betrokken tuinders op hoogte houdt via de e-mail. Verder is een facebookpagina van de tuin. Vanuit de subsidie die wordt gekregen worden workshops gegeven aan de tuinders. Een aantal zaterdagen per jaar wordt gezamenlijk in de tuin gewerkt door de buurtbewoners die een moestuintje hebben. De huur van een perceel is gratis op voorwaarde dat meegeholpen wordt aan het algemeen belang. Elke tuinder heeft een contract ondertekent waarin naast de bovengenoemde voorwaarde nog enkele afspraken zijn vastgelegd. Vanaf de tuin worden geen producten verkocht. Voor de buurtbewoners die een tuintje willen is een wachtlijst opgesteld.

Figuur 33 Buurttuin Valentijn

⁵ Stichting postzegelparken adviseert en ondersteunt bij het ontwikkelen, aanleggen en beheren van postzegelparken in Nederland. Een postzegel is een klein, aantrekkelijk onderdeel van de openbare ruimte in de buurt of wijk. Door inrichting en voorzieningen nodigt het uit tot ontmoeten en activiteiten: een openlucht huis- of hobbykamer-van-de-buurt (www.postzegelparken.nl).

4.1.13 De Vijf Slagen

Langs de tafelbergweg in stadsdeel Zuid-Oost ligt het volkstuinpark De Vijf Slagen. De tuindersvereniging is opgericht in 1990 en lid van De Bond van Volkstuinders. De tuin zelf bestaat al zo'n 25 jaar. Het volkstuinpark heeft 155 tuinen op het park met een gemiddelde oppervlakte van 150m² per tuin. De huurprijs per tuin bedraagt 200 tot 250 euro per jaar.

In de tuinen wordt voornamelijk groente en fruit verbouwd. Ook zijn er enkele natuurtuinen. Op veel tuinen worden tegenwoordig ook bloemen en planten gekweekt.

Figuur 34 Luchtfoto De Vijf Slagen (Google.nl/maps)

De organisatie van het park kent een bestuur bestaande uit een voorzitter, vicevoorzitter, penningmeester, secretaris en drie extra bestuursleden. Eén van de bestuursleden stuurt de commissies aan, zoals de tuincommissie, werkbeurtencommissie, Bouw & Taxatiecommissie, activiteitencommissie en kascommissie. Op de site van het park is het reglement terug te vinden voor haar leden.

Per jaar zijn tuinders verplicht om vijf keer een ochtend mee te helpen aan het algemene onderhoud van het park. Het park beoogt geen winst te maken door verkoop van producten en vanaf de tuin worden daarom ook geen producten verkocht (DeVijfSlagen, 2015).

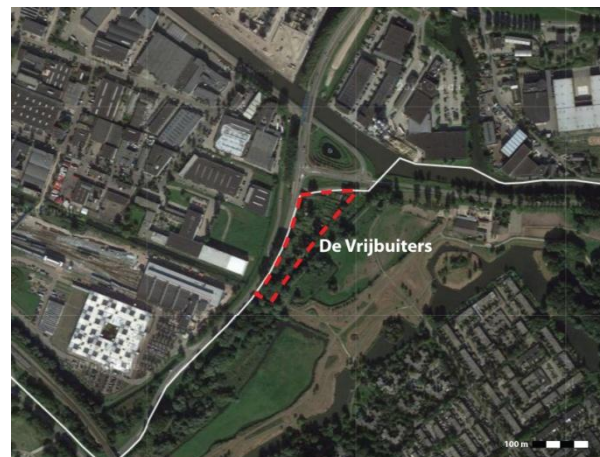
Figuur 35 Plattegrond De Vijf Slagen

Figuur 36 Percelen met bebouwing op volkstuinpark De Vijf Slagen

4.1.14 De Vrijbuiters

In de buurt Bijlmer-Oost van stadsdeel Zuid-Oost ligt de gemeenschappelijke tuin de Vrijbuiters. Deze gemeenschappelijk tuin heeft zo'n 30 tot 35 tuinpercelen met een oppervlakte van 80 tot 100 m². De tuin is meer dan 25 jaar oud en wordt bestuurd door een stichting. De tuin heeft geen eigen site, zodat geïnteresseerden in een tuin contact dienen op te nemen met de voorzitter, de secretaris of de penningmeester. Iedereen op de tuin kan je naar een van de leden van het bestuur doorverwijzen.

Figuur 37 Luchtfoto De Vrijbuiters (Google.nl/maps)

Voor het lid worden van de stichting om een perceel te onderhouden behoort de tuinder een reglement te ondertekenen. In dit reglement staan de enkele afspraken en voorwaarden van de stichting met betrekking tot het tuinieren op de tuin. Een tuinder behoort bijvoorbeeld in de buurt te wonen en mensen uit de Bijlmer hebben voorrang op andere mensen. In 2014 heeft een bestuurswissel plaatsgevonden en de plannen zijn om in de toekomst alle tuinders te betrekken bij het algemene onderhoud. Tot voor kort werd het algemene onderhoud door het bestuur gedaan en vrijwillige tuinders. De tuin wordt niet gebruikt voor commerciële doeleinden en daarom worden ook geen producten vanaf de tuin verkocht. De huurtermijn van een lid is niet aan te geven, want er zijn mensen die al meer dan 25 jaar een perceel hebben en mensen, die slechts nog maar een jaar tuinieren. Het blijkt wel dat wanneer mensen eenmaal een tuintje hebben, ze niet snel vertrekken.

Figuur 38 Ingang en percelen op gemeenschappelijke tuin de Vrijbuiters

4.1.15 Moestuïn de Brecht

Op het binnenterrein van een woonblok in Bijlmer-Centrum ligt sinds het najaar van 2013 buurtmoestuïn De Brecht. De buurtmoestuïn is mogelijk gemaakt door subsidies van het Skanfonds⁶ en Stadsdeel Zuidoost. Daarnaast door de inzet van Stichting Postzegelparken, buurtgenoten en bewoners van de Brecht. De Brecht is een woonvoorziening van de volksbond⁷ waar zo'n 35 mensen met een verstandelijke beperking begeleid worden.

De buurtmoestuïn is circa 64 m² groot en is opgedeeld in 12 perceeltjes van ieder zo'n 4 m² groot. De bewoners van de Brecht onderhouden gezamenlijk met de

activiteitenbegeleiders vier tuintjes. De bedoeling is om elke woensdagochtend met elkaar te oogsten en gerechten te maken. Wat tekort komt vanuit de oogst wordt aangevuld met boodschappen. De overige tuintjes worden door overige buurtbewoners onderhouden. Een keer per jaar wordt door de bewoners van de Brecht een oogstfeest georganiseerd waarbij de hele buurt is uitgenodigd. Vanaf de tuin worden geen producten verkocht. Voor het verkrijgen van een perceeltje zijn geen kosten verbonden (Volksbond, 2015).

Figuur 39 Luchtfoto Moestuïn de Brecht (Google.nl/maps)

Figuur 40 Buurtmoestuïn De Brecht

⁶ Skanfonds schept kansen voor mensen in kwetsbare situaties. Ze helpen initiatieven op weg die hen krachtiger maken en die ervoor helpen zorgen dat ze erbij horen en een hoopvol perspectief hebben. Die initiatieven steun Skanfonds met geld en haar expertise (www.skanfonds.nl).

⁷ Stichting Volksbond Amsterdam versterkt de positie en regie van (voormalig) dak- en thuisloze en sociaal kwetsbare cliënten. Dit wordt nagestreefd met behulp van vijf woonlocaties, ambulante begeleiding, twee (inloop)voorzieningen voor dagbesteding, dagbestedingsprojecten op de locaties en de inzet van 155 medewerkers en steeds meer vrijwilligers (www.volksbond.nl).

4.1.16 Buitenzorg

Gelegen aan de Zamenhofstraat 41 in stadsdeel Noord ligt het dagrecreatieve volkstuinpark Buitenzorg. Buitenzorg is het oudste tuinpark van Amsterdam en opgericht in 1917. Het complex heeft 99 tuinen met een gemiddelde oppervlakte van 200m². Bebouwing voor een tuinhuis (maximaal 28 m²), schuur of kweekkas is toegestaan. Officieel mag niet overnacht worden op het park. De jaarlijkse tuinlasten zijn ongeveer 550 euro per tuinder.

De organisatie bestaat uit een bestuur, bestaande uit een voorzitter, vice-voorzitter, drie secretarissen en drie penningmeesters.

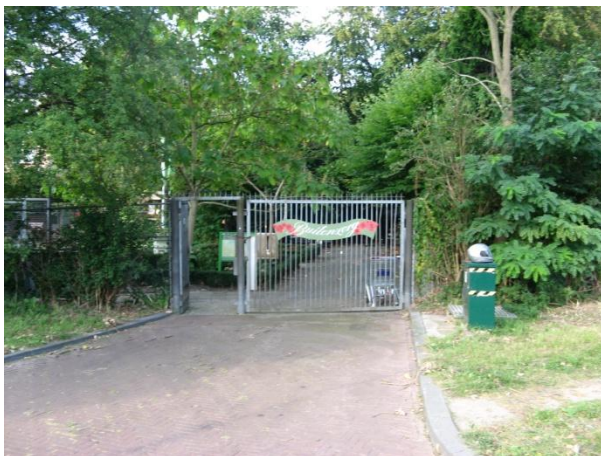
Daarnaast zijn er verschillende commissies, zoals de kascontrolecommissie, ontspanningscommissie, buffetcommissie, EHBO, bouw- tuin en taxatiecommissie, redactie, winterwerkploeg, de winkel, het toiletgebouw, watercommissie, website, bomencommissie en de coördinatie algemeen werk.

Op de site van het volkstuincomplex is een samenvatting te vinden met afgesproken regels. Het officiële reglement van Buitenzorg is in de kantine op het complex verkrijgbaar.

Het algemene onderhoud wordt gedaan door de tuinders (met uitzondering van 70-plussers en commissieleden). Hiervoor zijn werkgroepen gemaakt die werken elk jaar vijf zaterdagochtenden van 09.00 uur tot 12.30 uur in het tuinseizoen (vijfien uur per jaar). Vanaf de tuin worden geen producten verkocht (Buitenzorg, 2015).

Figuur 41 Luchtfoto Buitenzorg (Google.nl/maps)

Figuur 42 Ingang en percelen op volkstuinpark Buitenzorg

4.1.17 NoordOogst – De Melkweg

Op het voormalige sportpark Melkweg aan de Meteorenweg 272 in Amsterdam-Noord ligt moestuin de Melkweg. De moestuin is ontstaan in 2014 door een initiatief vanuit Het Groene huis⁸, de groene afdeling binnen stichting Cultuurhuis Noord.

Het moestuinproject is onderdeel van het stadslandbouwproject NoordOogst. Deze stichting heeft als doel om een economische, ecologische, educatieve, recreatieve en maatschappelijke meerwaarde te creëren op het voormalige sportpark. Dit wordt uitgewerkt in het ontwikkelen van ‘een bruisende groene plek waar je kunt werken, leren, genieten en

Figuur 43 Luchtfoto NoordOogst - De Melkweg (Google.nl/maps)

elkaar kunt ontmoeten binnen alle delen van de duurzame voedselketen’ (NoordOogst, 2015).

De moestuin bestaat uit dertig tuintjes van ieder 25 m² groot. Daarnaast is er ook nog een gemeenschappelijke tuin, die elke tweede dinsdag van de maand wordt onderhouden door vrijwilligers. De organisatie van de tuinen wordt aangestuurd door een viertallig bestuur van het Groene Huis. Dit bestuur houdt ook contact met de gemeente, via het bestuur van NoordOogst.

Voor het onderhouden van een perceel wordt een kleine vergoeding gevraagd, omdat het tuinproject geen subsidie krijgt en door de tuinders wel een gebouwtje met water en elektriciteit wordt gehuurd. Producten worden niet vanaf de tuin verkocht, maar inmiddels wordt wel nagedacht op welke wijze men omgaat met het overschot aan groente. In het najaar van 2014 stonden zo’n vijftien mensen op de wachtlijst. Vanuit de gemeente is het voormalig sportpark voor tien jaar vrijgegeven, zodat de tuintjes voorlopig kunnen blijven bestaan.

Figuur 44 Sfeerimpressie voor de ontwikkeling van NoordOogst

⁸ Het Groene Huis is als onderdeel van Het Cultuurhuis Noord, opgezet om van Tuindorp Oostzaan weer een echt tuindorp te maken. Doel is samen met andere bewoners - uitgaande van het positieve en uitgaande van de tuincultuur - de mensen weer dichterbij elkaar te brengen, samenhang te creëren, de buurt te verlevendigen en de leefbaarheid te vergroten (www.groendichterbij.nl/groenehuis).

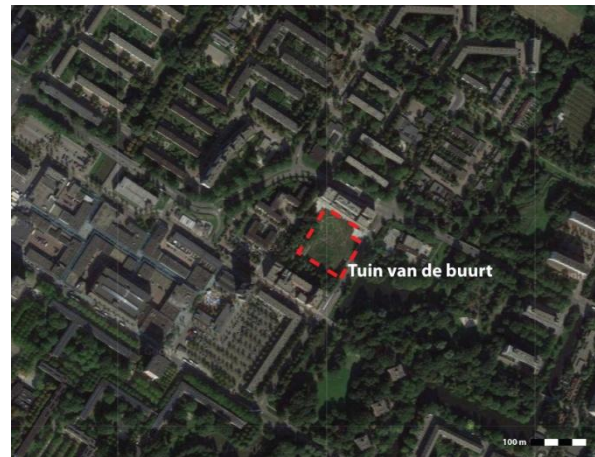

Figuur 45 Moestuin de Melkweg

4.1.18 Tuin van de buurt

Gelegen aan de Zuidgorsstraat naast verzorgingstehuis 't Schouw ligt sinds april 2013 Tuin van de Buurt van stichting Wortelen in de buurt. De gemeenschapstuin met een totale oppervlakte van circa 7000 m² bestaat uit een groentetuin op basis van permacultuur, een bijentuin, een strook met heemplanten, fruitbomen en bollenplanten voor bejaarden. Verder bevat de tuin ook drie particuliere perceeltjes van iedere ongeveer 20 m². Een gedeelte van het terrein wat niet is aangeplant bestaat uit natuurlijke elzenopslag.

Figuur 46 Tuin van de buurt

Het doel van de tuin is meer maatschappelijke betrokkenheid van buurtbewoners vergroten. Eveneens maakt het mensen bewuster hoe we omgaan met de natuur en onze eetgewoonten (StichtingWorteleninjebuurt, 2015). In totaal zijn zo'n twaalf tuinders bij de tuin betrokken. Het bestuur bestaat uit een democratische groep waarin iedereen inspraak heeft. Soms zijn er vergaderingen. Uitgewerkte normen en richtlijnen zijn nog niet opgesteld, hoewel het idee is deze in de toekomst wel op te stellen. Het terrein is beschikbaar tot eind 2016 met de mogelijkheid het te verlengen als er nog niet wordt gebouwd. De Tuin in de buurt is dus een tijdelijk initiatief. Vanaf de tuin zijn nog geen producten verkocht, want de oogst is grotendeels opgegeten door de slakken. De perenbomen worden vaak ook al leeggeplukt, voordat er geoogst kan worden.

Figuur 48 Overzichtfoto van Tuin van de buurt.

4.1.19 Samenvatting

In de hierboven beschreven paragraaf zijn achttien bezochte gemeenschapstuinen beschreven, waarvan dertien gemeenschappelijke tuinen en vijf volkstuinparken verspreid over de verschillende stadsdelen. De toegevoegde kaartjes van schaal 1:100 geven een beeld van de verschillende groottes. Wat opvalt is de datering, grootte en organisatiestructuur van volkstuinparken ten opzichte van gemeenschapstuinen. Volkstuinparken zijn over het algemeen ouder, groter en officiëler georganiseerd dan gemeenschapstuinen. Deze officiëlere organisatiestructuur uit zich in een officieel bestuur, tuinreglementen -al dan niet gekoppeld aan de Bond van Volkstuinders- en de verschillende (tuin)commissies. Het onderhoud van de gemeenschappelijke ruimte is op de volkstuinparken daarom vanzelfsprekend beter geregeld dan in de gemeenschappelijke tuinen. Bij deze laatste tuinen is vaak nog sprake van (informeel) overleg hoe hiermee om te gaan.

Een opvallende gemeenschapstuin is het volkstuinpark Nieuwe Bijenpark waar geen groente of aardappelen verbouwt mogen worden en daarom vanuit het perspectief voedselproductie niet of weinig van betekenis is.

Van de dertien gemeenschappelijke tuinen hebben negen tuinen (financiële) organisatorische steun gehad van de gemeente Amsterdam. Vaak in samenwerking met een woningbouworganisatie (Ymere / Stichting volksbond Amsterdam) of een maatschappelijke stichting (Stichting postzegelparken / Skanfonds / Combiwell⁹). Bij vier tuinen was de gemeente in eerste instantie niet betrokken. Antarctica was een gekraakt terrein en zodoende door de gemeente een tijdelijk gedoogd initiatief. Tuin van de buurt is geïnitieerd alleen in samenwerking met een woningbouwvereniging. NoordOogst is vanuit het Groene Huis ontstaan, maar werkt wel samen met de gemeente. De Almatuin was -zover bekend- een eigen initiatief en in tegenstelling tot alle andere gemeenschapstuinen de enige gemeenschapstuin met een commerciële insteek. De verkoop van producten kwam ook alleen op deze tuin voor, zij het in geringe mate.

⁹ Combiwel is een maatschappelijke organisatie met een breed scala aan diensten. Vanuit talloze locaties worden mensen met uiteenlopende sociaal-economische achtergronden ondersteund bij het bouwen en onderhouden van netwerken in hun wijk zodat zij actief aan de samenleving kunnen en willen deelnemen.

4.2 Hedendaagse betekenis van gemeenschapstuinen

Volgens de beschreven methodiek is met data-analyse codewoorden toegekend aan de resultaten van de afgenomen semigestructureerde interviews. In appendix 5 Coderen is een overzicht weergegeven van alle toegekende codewoorden. Op basis van deze verschillende codewoorden zijn verschillende categorieën onderscheiden. Deze categorieën vormen globaal de structuur voor de uitwerking van dit hoofdstuk. In de uitwerking van de verzamelde data wordt zover dat mogelijk en relevant is, onderscheid gemaakt tussen volkstuinders en gemeenschappelijke tuinders. Aanvullend worden ook steeds de resultaten vanuit de enquête gebruikt. Ter afsluiting worden de demografische gegevens van de geënquêteerden weergegeven.

4.2.1 Aanleiding voor tuinieren

De eerste categorie die wordt onderscheiden, is de aanleiding voor tuinders om te tuinieren. Deze categorie bestaat uit zeven verschillende codewoorden (zie appendix 5 - Coderen).

Een nadere beschouwing van de citaten onder deze zeven codewoorden laten zien dat *volkstuinders* via verschillende soorten van relaties die een tuin hebben, het idee kregen of aangemoedigd werden om te tuinieren. Deze relaties lopen uiteen van familie, (anti-kraak)vrienden, kennissen tot aan burens. Daarnaast is een bezoek aan een volkstuin, al dan niet aangemoedigd via een relatie, eveneens een aanleiding voor mensen om te tuinieren.

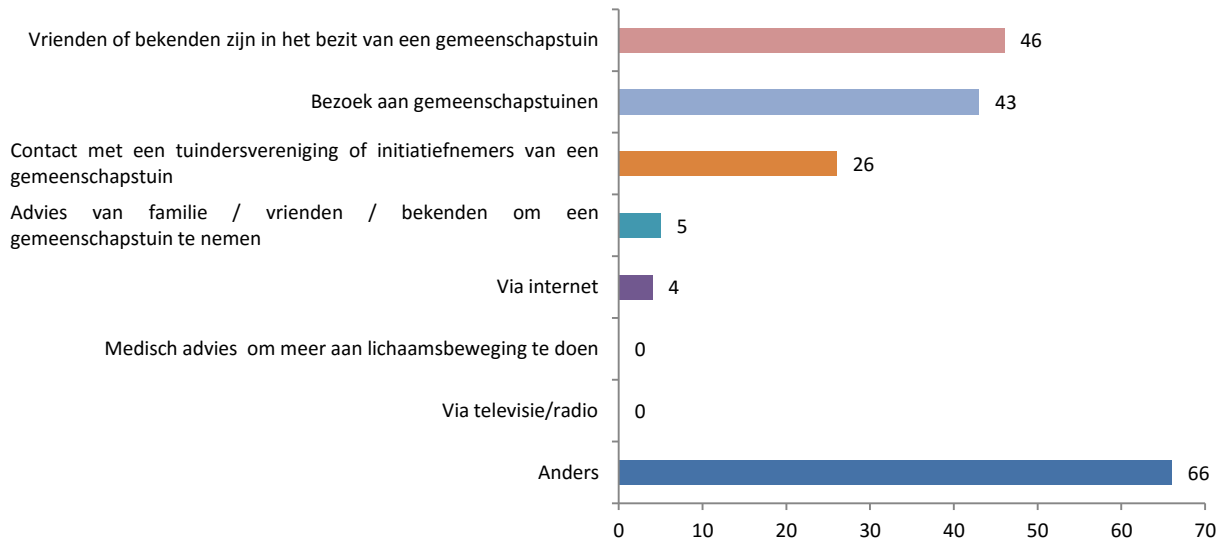
De *gemeenschappelijke tuinders* komen via dezelfde soorten relaties op het idee of worden via door deze relaties aangemoedigd om te tuinieren. Aanvullend hierop zijn echter de wervende initiatieven van de gemeente (Stadsdeel Zuid) en de faciliterende houding van de gemeente (Stadsdeel Zuid-Oost). Overige aanleidingen om te tuinieren zijn de initiatieven vanuit woningbouwvereniging Ymere of eigen opgestarte initiatieven zoals nutstuinvereniging GWL-terrein, Moestuin De Brecht en tuinproject De Melkweg. Deze laatste twee initiatieven hebben ook tuinders benaderd door middel van flyers. De ligging van gemeenschappelijke tuinen midden in de stad leidt er toe dat mensen ook spontaan het idee krijgen om te tuinieren. Verder is ook een verwaarloosde openbare ruimte, al dan niet met een slecht imago, een aanleiding voor gemeenschappelijke tuinders om te tuinieren.

In het algemeen zijn ouders of grootouders, naast alle andere genoemde relaties, de meest voorkomende aanleiding voor tuinders om te tuinieren. Een derde van de tuinders heeft ouders of grootouders gehad, die zich ook met één of andere vorm van tuinieren heeft bezig gehouden. Voor een gedeelte van de tuinders was deze aanleiding gecombineerd met een andere aanleiding om te tuinieren.

Enquête

De enquête laat een uitgebreider spectrum van aanleidingen zien waarom tuinders zijn begonnen met tuinieren. Grafiek 1 laat de antwoorden zien van 168 respondenten op de meerkeuzevraag: 'Op welke manier bent u in contact gekomen met tuinieren in gemeenschapstuinen?'

In totaal zijn 190 antwoorden gegeven wat betekent dat 22 respondenten meer dan één aanleiding hebben genoemd om te tuinieren. 66 respondenten heeft een eigen geformuleerde aanleiding genoemd.

Grafiek 1 Aanleidingen om te tuinieren

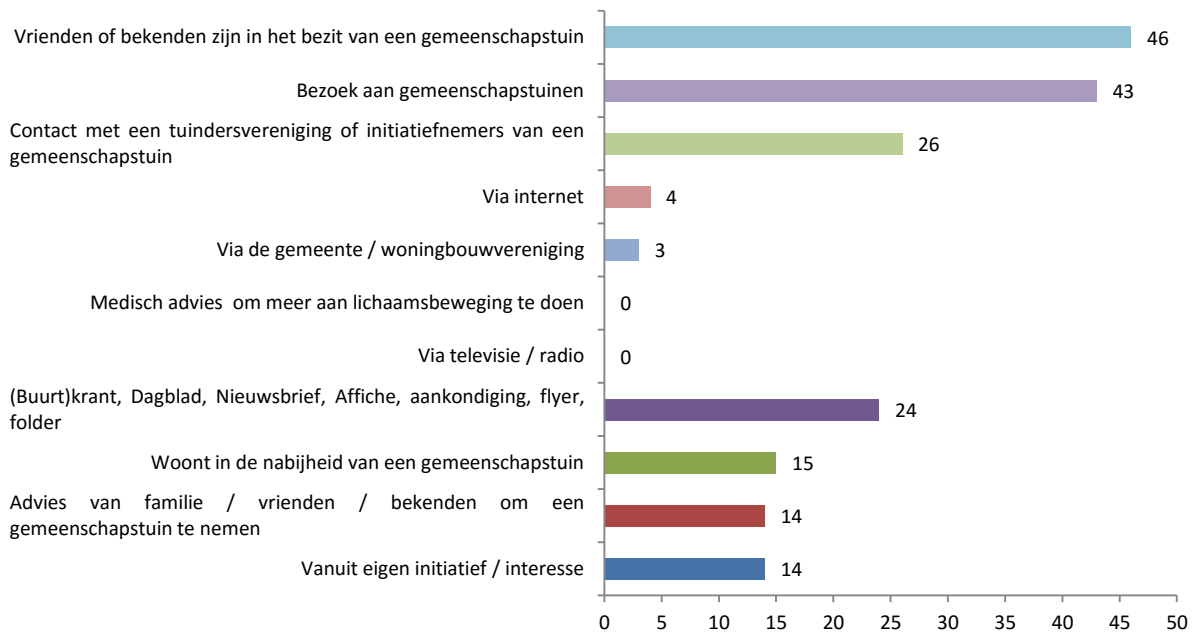
Een kwalitatieve analyse van deze 66 zelfgenoemde aanleidingen, waarbij de antwoorden zijn gecodeerd, geeft het volgende weer:

Toegekende codes	Respondenten
(Buurt)krant, Dagblad, Nieuwsbrief, Affiche, aankondiging, flyer, folder	24
Vanuit eigen initiatief / interesse	13
Woont nabij een (nuts)tuin (GWL-terrein / Almatuin)	10
Gezien / Tegen aan gelopen	5
Vrienden	4
Collega / werk	3
Via de woningbouw (Ymere)	2
Familie	2
Hebben al een eigen gemeenschappelijke tuin	1
Kan ik niet meer herinneren	1
Via de gemeente (SOOZ)	1
TOTAAL	66

Tabel 3 Coderingstabel voor de aanleiding tuinieren

In de hierna volgende grafiek worden de hierboven beschreven codes vereenvoudigd en aan de vorige grafiek toegevoegd, zodat een nieuw overzicht wordt gegeven met vier extra aanleidingen om te tuinieren.

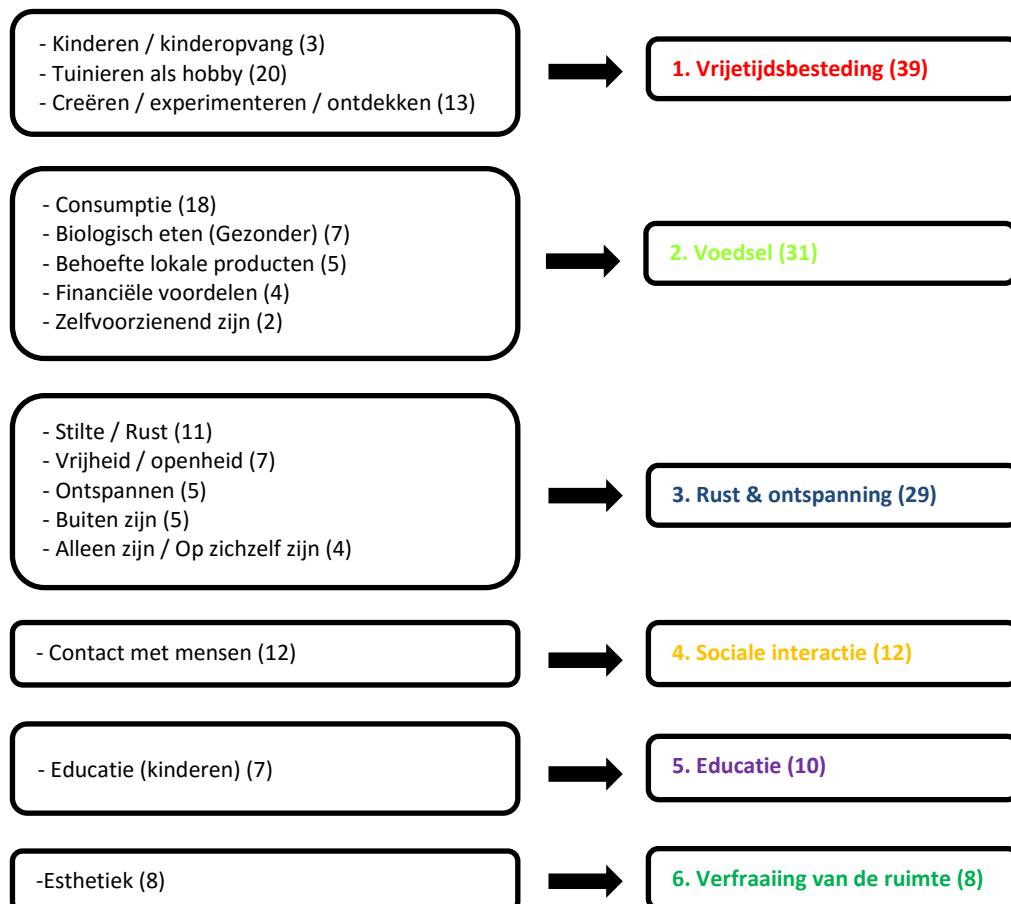
Deze aanvullende resultaten vanuit de enquête laten zien dat relaties, die al dan niet een gemeenschappelijke tuin hebben of verenigt zijn, een veel voorkomende aanleiding is voor tuinders om te tuinieren. In totaal vonden circa 45% van de tuinders hun aanleiding om te tuinieren via relaties (familie, vrienden, bekenden, tuindersvereniging en/of initiatiefnemers van een gemeenschapstuin). Het bezoeken van een gemeenschapstuin, die al dan niet in de buurt ligt, is eveneens grote aanleiding om te gaan tuinieren: circa 30% van de tuinders.

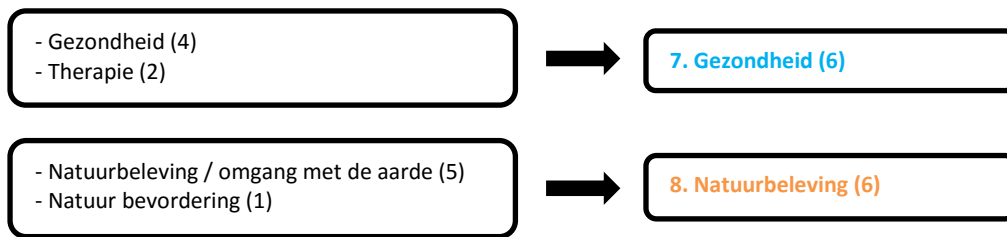

Grafiek 2 Aanleidingen om te tuinieren

4.2.2 Motivatie voor tuinieren

De tweede categorie die wordt onderscheiden is de motivatie van tuinders om een gemeenschapstuin te hebben. Deze categorie bevat 21 verschillende codewoorden. Deze 21 codewoorden zijn geordend naar acht verschillende motivaties om te tuinieren. Zie hieronder een overzicht van acht verschillende motivaties, gerangschikt naar de hoeveelheid citaten die onder een bepaalde motivatie zijn gelabeld.

Figuur 50 Overzicht van codes van de semigestructureerde interviews met gemeenschapstuinders

1. Vrijtijdsbesteding

De meest voorkomende motivatie die genoemd wordt voor het hebben van een gemeenschapstuin is vrijtijdsbesteding. Dit betekent hoofdzakelijk dat tuinders aangeven het leuk te vinden **en voldoening ervaren in** het tuinieren, **waarbij** sommigen expliciet aangeven dit als hobby te zien. Kenmerkend aan deze motivatie is het (zelf) lekker bezig zijn met planten en/of groente, (eigen) dingen doen en experimenteren.

“Geïnterviewde: Nou ik vind het wel heel leuk dat verbouwen van die groente dingen en die plantjes. En ik vind het heel zonde dat mensen in Amsterdam een tuin hebben en dat het helemaal niks is. Dat het een verwilderde toestand is. Dat vind ik echt heel zonde. Ja, ik vind het echt leuk om daar zeg maar een groene oase van te maken. En ik geniet daar enorm van! Ja, het is een postzegeltje, maar ik vind het heel erg leuk. Ik kom er iedere dag wel even. Ja, ik ben er echt heel blij mee.”

(Tuinder GWL-terrein)

“Geïnterviewde: Nou wij vinden het gewoon leuk om te tuinieren. Ook om eigen groente te hebben. Ook voor ons kind. Het is wel leuk dat hij leert te zien waar eten vandaan komt. Maar ook gewoon leuk om te doen. Dat wisten we natuurlijk niet echt van te voren want we hadden nog nooit een eigen tuin gehad, maar het is ook echt heel erg leuk.”

(Tuinder De Melkweg – NoordOogst)

2. Voedsel

Deze motivatie voor het hebben van een gemeenschapstuin betekent dat tuinders het leuk vinden om groente te kweken **om te zien groeien en bloeien en/of te plukken en te eten**, eventueel in combinatie met fruit. Hierdoor zijn tuinders zelfvoorzienend met eigen biologische producten en weten waar hun eten vandaan komt (**lokaal, eerlijk en gezond voedsel**).

“Geïnterviewde: Ik vind het leuk om mijn eigen groenten te verbouwen. Ik eet alleen biologisch. Omdat te kopen is vrij duur dus het is een leuke aanvulling. Dat je de basis ingrediënten wel biologisch koopt maar de groenten zelf verbouwd. Zodat je weet wat erin zit.”

(Tuinder Tugelahuistuin)

“Geïnterviewde: Ik wilde zelf wel wat meer. Ik bedoel zelfvoorzienend zijn. Niet alleen groente van de supermarkt. Het is ook gezonder en biologisch. Biologisch is toch ook duurder? Ik ben al twee jaar werkloos. Voorheen kocht ik wel wat biologische groente, maar later kon ik dat niet meer betalen. En afgezien daarvan, ik heb het altijd gewild. Dus zelf in de tuin mijn eigen gewassen. Groente en fruit kweken.”

(Tuinder De Brecht)

3. Rust & ontspanning

Deze motivatie voor het hebben van een gemeenschapstuin kenmerkt zich allereerst door het *buiten zijn* in plaats van binnen, waardoor de tuinder heerlijk tot rust komt en ontspannen is en

een gevoel van vrijheid ervaart. Voor sommige tuinders gaat dit tegelijkertijd samen met dingen doen en tuinieren.

“Geïnterviewde: Gewoon buiten zijn en biologische groenten kunnen eten. En kunnen ontspannen, want je kunt hier gewoon gaan liggen (Haha). Dus ontspanning en buiten zijn. Ja recreatie is ook wel heel belangrijk in de zin van als je gestrest bent ga je in je tuin en je verstand op nul en het idee krijgen van vakantie. En ik woon hier vlakbij. Zo'n 5 minuten, dus dan heb je vakantie vijf minuten van huis.”

(Tuinder De Vrijbuiters)

“Geïnterviewde: Rust. Gewoon een plekje groen in de stad, waar je naar toe kunt gaan. Waar je lekker dingetjes kunt doen.”

(Tuinder Almatuin)

4. Sociale interactie

Deze motivatie voor het hebben van een gemeenschapstuin heeft betrekking op het gezellig samen zijn **en doen** als mensen onder elkaar, waarbij ervaringen en ideeën uitgewisseld kunnen worden en het opdoen en/of bevorderen van sociale contacten (cohesie).

“Geïnterviewde: Weet je, het is voor mij, het gaat mij meer om de sociale contacten hè. We komen elkaar tegen. We praten met elkaar. We leren van elkaar, en dat vind ik heel belangrijk als bewoners hier in de buurt. Ja, dat vind ik echt heel belangrijk.”

(Tuinder Antarctica)

“Geïnterviewde: Soort saamhorigheid, hoewel die er ook wel is niet is. Want je hebt altijd eigenwijze mensen natuurlijk. Maar dat je toch wel een beroep op elkaar kunt doen. Dat vind ik wel belangrijk. En ook wel multicultureel. Vind ik ook wel wat hebben. Want er lopen hier wat nationaliteiten rond hoor. Het is niet enkel alleen maar Surinaams, maar ook nog wel wat anderen ook.”

(Tuinder De Vijf Slagen)

5. Educatie

Deze motivatie voor het hebben van een gemeenschapstuin betekent dat tuinders het leuk vinden om te leren door en/of tijdens tuinieren. Dit geldt voor ouderen en jongeren, zowel op theoretisch, praktisch als sociaal vlak.

“Interviewer: Wat is uw motivatie om een tuin te hebben?”

Geïnterviewde: Ik vind het leuk. Het deelt mee aan de buurt. Ik vind het belangrijk voor mijn kinderen dat ze weten dat dingen groeien. Leuk om te doen en ook lekker. En het is lekker dichtbij. Dat scheelt ook wel. Ik hoef niet heel ver te fietsen.”

(Buurttuin Valentijn)

“Geïnterviewde: Eigenlijk ontstaan er allemaal dingen en aan de hand van wat zich voordoet ontstaan er allemaal leerprocessen. Je kan deze tuin ook zien als een laboratorium. Je experimenteert met verschillende dingen en je leert daarvan op sociaal vlak, op het plant en grondvlak. Op die manier dienen zich stapje voor stapje allerlei dingen aan. Hier gebeuren dingen aan de hand van wat zich aandient. En daarin neem je stappen.”

(Tuinder Tuin van de buurt)

6. Verfraaiing van de ruimte

Deze motivatie voor het hebben van een gemeenschapstuin heeft betrekking op verfraaiing van de ruimte. De tuinders vinden een groene tuin, die groeit en bloeit, leuk en mooi om naar te kijken. Het nuttig gebruik van de grond draagt eveneens bij aan het groen in de stad.

“Geïnterviewde: Om het hier mooi te maken; een mooie tuin. Dat is ook een gemeenschappelijk doel. Mensen kom uit die appartementjes. Kom naar die tuin. Dan moet het er echter ook mooi uitzien en is voor ons hard werken.”

(Tuinder Tuin van de buurt)

“Geïnterviewde: Ik vind het gewoon leuk dat er veel groen is. Ik vind het belangrijk voor je leefomgeving dat er veel groen is want volgens mij functioneer je dan beter. Het andere motief is dat de woningbouw, waar het land eigenlijk van is, die hadden al gepland om hier flats op te gaan zetten maar ze hadden gelukkig geen geld. Het kan wat mij betreft niet lang genoeg duren want ik kijk liever tegen groen aan dan tegen flats.”

(Tuinder Tuin van de buurt)

7. Gezondheid

Deze motivatie voor het hebben van een gemeenschapstuin richt zich op mentale en fysieke gezondheid door met je handen bezig te zijn.

Geïnterviewde: Nou ik merk dat zodra je met je neus en je handen boven de grond zit, dat het net lijkt alsof je alle zorgen en je kop de vol zit met allerlei dingen, en dan ben je zo gefocust op de aarde. Het is een soort van natuurlijke therapie om te ontspannen. Het is inspannend, maar het is waanzinnig ontspannend voor je geest. Dat is niet alleen mijn ervaring, maar ook van anderen.”

(Tuinder Tuin van de buurt)

“Geïnterviewde: Het is een eigenlijk een soort van antidepressiva voor de mensen. Mijn visie hierop is dat je drie elementen hebt: hart, hoofd en handen. Wat aandacht behoeft te krijgen. Veel mensen zijn bezig met het hoofd en het hart, maar weinig met de handen.”

(Tuinder Tuin van de buurt)

8. Natuurbeleving

Deze motivatie heeft betrekking op de voorliefde voor of het contact hebben met de aarde, natuur, planten en/of het groen en/of het bevorderen daarvan.

“Interviewer: Wat is uw motivatie om een tuin te hebben?”

Geïnterviewde: Nou vanaf dag één van mijn pensionering ontdekte ik groen eigenlijk. Wat is dat leuk om dingen in het groen te doen. Motivatie. Ja de natuur blijkt dus echt te interesseren. Het is rustgevend en leuk om dingen te doen. Ja fascinerend. En van het één komt het ander. Tuinieren. Kijken wat voor bijen er rond vliegen. Wat gebeurt er met die bomen. Hoe zit de bodemgesteldheid in elkaar. Nou er komt geen eind aan.”

(Tuinder Zuiderkruid)

“Geïnterviewde: Als eerste, ik wil graag met planten werken. Ik heb persoonlijk, zoals veel anderen, grote behoefte aan contact met planten.”

(Tuinder GWL-terrein)

Zoals uit de aangehaalde citaten blijkt, geven veel tuinders niet één motivatie weer, maar zijn dat meestal een combinatie van meerdere motivaties. Met het coderen van de data zijn daarom ook

verschillende antwoorden meerdere keren gecodeerd. In de hiernavolgende tabel zijn de acht verschillende motivaties, die uit de verschillende codes zijn gedestilleerd, met elkaar vergeleken. De combinaties met een hoog aantal dezelfde gebruikte citaten laten zien welke motivaties vaak in combinatie met elkaar door tuinders genoemd worden om te tuinieren.

Dubbele citaten	Voedsel	Rust & ontspanning	Sociale interactie	Educatie	Verfraaiing van de ruimte	Gezondheid	Natuurbeleving
1. Vrijtijdsbesteding	10	4	2	3	2	2	0
2. Voedsel		3	1	3	1	1	0
3. Rust & ontspanning			2	0	0	2	1
4. Sociale interactie				1	0	1	0
5. Educatie					0	0	0
6. Verfraaiing van de ruimte						1	1
7. Gezondheid							0
8. Natuurbeleving							

Tabel 4 Overzicht van dubbele citaten

Het blijkt dat de meest voorkomende motivatie vrijetijdsbesteding is in combinatie met andere motivaties. Deze uitkomst is voor de hand liggend omdat tuinieren, los vanuit welke motivatie dit wordt gedaan, indirect altijd kan worden beschouwd als een manier van vrijetijdsbesteding. In de antwoorden van de geïnterviewde tuinders wordt dit echter niet altijd expliciet aangegeven, maar kan ook de nadruk liggen op andere motivaties.

De volgende twee meest voorkomende motivaties, die achtereenvolgens het meeste voorkomen in combinatie met de motivatie vrijetijdsbesteding zijn: 1. Voedsel (tien dubbele citaten) en 2. Rust & ontspanning (vier dubbele citaten).

Wanneer de motivatie vrijetijdsbesteding buiten beschouwing wordt gelaten, blijkt de combinatie van de motivaties Rust & ontspanning en Voedsel (drie dubbele citaten) veel voor te komen en de combinatie van de motivaties voedsel en educatie (drie dubbele citaten).

Enquête

In de enquête is de motivatie van tuinders onderzocht door de meerkeuzevraag: ‘Wat is uw motivatie om een gemeenschapstuin te hebben?’. In de navolgende tabel zijn een dertien motivaties weergegeven die beantwoord zijn met vier verschillende waarden van belangrijkheid. Deze dertien motivaties zijn in deze tabel gerangschikt en gemarkeerd in overeenstemming met de acht motivaties, die uit de semigestructureerde interviews zijn gedestilleerd. Eveneens werd de mogelijkheid geboden om een motivatie voor het hebben van een gemeenschapstuin in te vullen, die niet bij de aangegeven antwoorden stond. Aan de rechterkant is het totaal aantal geënquêteerden weergegeven die een antwoord op deze vraag hebben ingevuld. Voor de dertien verschillende motivaties betreft dit een gemiddeld aantal van 155 geënquêteerden vanuit het totaal van 168 geënquêteerden.

	Erg belangrijk	Belangrijk	Beetje belangrijk	Onbelangrijk	Totaal
1. Ik hou van tuinieren	56.6%	37.1%	6.3%	0.0%	159
	90	59	10	0	
2. Voor voedsel	16.8%	36.8%	41.3%	5.2%	155
	26	57	64	8	
Het zelf kunnen beheren van de	27.6%	35.9%	28.2%	8.3%	156

kwaliteit van voedsel	43	56	44	13	
Voor het telen van biologische gewassen	32.3%	32.9%	24.5%	10.3%	155
Het verbouwen van groenten, die in de supermarkt niet te verkrijgen zijn	50	51	38	16	
	10.4%	21.4%	29.9%	38.3%	154
3. Om buiten te zijn	16	33	46	59	
	56.3%	38.1%	4.4%	1.3%	160
	90	61	7	2	
Rust & ontspanning	54.4%	34.4%	8.1%	3.1%	160
	87	55	13	5	
4. Andere tuinders te ontmoeten en te spreken	17.8%	41.4%	31.8%	8.9%	157
	28	65	50	14	
5. Mijn kinderen kennis van de natuur bij te brengen	22.8%	26.9%	11.7%	38.6%	145
	33	39	17	56	
6. Mooie bloemen te kweken	8.5%	28.8%	32.7%	30.1%	153
	13	44	50	46	
7. Voor lichaamsbeweging	20.0%	42.6%	26.5%	11.0%	155
	31	66	41	17	
Voor mijn gezondheid	22.4%	35.5%	25.7%	16.4%	152
	34	54	39	25	
8. Van de natuur te genieten	64.2%	29.6%	6.3%	0.0%	159
	102	47	10	0	
Anders	38.6%	10.5%	10.5%	40.4%	57
	22	6	6	23	

Tabel 5 Motivaties van geënquêteerden voor het hebben van een gemeenschapstuin

Motivatie 8. Een opvallend resultaat vanuit de bovenstaande tabel is dat circa 65% van de geënquêteerden de motivatie ‘Van de natuur te genieten’ aangeven *erg belangrijk* te vinden om een gemeenschapstuin te hebben en nog eens 30% aangeven het *belangrijk* te vinden. Dit resultaat staat in contrast met de motivatie van de geïnterviewde tuinders voor het hebben van een gemeenschapstuin. De geïnterviewde tuinders gaven namelijk de gelabelde motivatie ‘Natuurbeleving’ aan, op basis van het aantal citaten, als de minst expliciete motivatie om een gemeenschapstuin te hebben. Een verklaring hiervoor ligt in de verschillende interpretatie van ‘Natuurbeleving’ wat betrekking heeft op ‘de voorliefde voor of het *contact hebben met de aarde, natuur, planten en/of het groen en/of het bevorderen daarvan*’ en het genieten van natuur. Dat laatste is veel minder impliciet op te vatten dan de formulering van ‘Natuurbeleving’.

Motivatie 1 en 3. De volgende motivaties die door meer dan de helft van de geënquêteerden als *erg belangrijk* wordt gevonden zijn: ‘Ik hou van tuinieren’, ‘Om buiten te zijn’ en ‘Rust & ontspanning’. Deze drie motivaties vallen respectievelijk onder de al eerder geformuleerde motivaties: Vrijtijdsbesteding en Rust & ontspanning. Deze twee motivaties blijken bij de geïnterviewde tuinders, op basis van de hoeveelheid citaten, eveneens veel voorkomende motivaties te zijn om een gemeenschapstuin te hebben en daarom sluit de enquête hierbij aan.

Motivatie 2. De motivaties ‘Voor voedsel’, ‘Het zelf kunnen beheren van de kwaliteit van voedsel’, ‘Voor het telen van biologische gewassen’ en ‘het verbouwen van groenten, die in de supermarkt niet te verkrijgen zijn’ zijn lichtgroen gemarkeerd en daarmee geordend onder de motivatie Voedsel. De vier verschillende motivaties geven al weer dat de gedestilleerde motivatie Voedsel vanuit de semigestructureerde interviews relatief breed te interpreteren is.

Wanneer bij de motivatie ‘Voedsel’ de nadruk ligt op het zelf beheren van kwaliteit (27,6% *erg belangrijk*) en het telen van biologisch voedsel (32,3% *erg belangrijk*), is Voedsel naast Natuurbeleving, Vrijtijdsbesteding en Rust & ontspanning voor de geënquêteerde tuinders de meest voorkomende reden om een gemeenschapstuin te hebben.

Motivaties 2, 7 en 4. De motivatie: 'Voor voedsel' is eigenlijk van secundair belang, omdat een groot aantal geënquêteerden deze als *belangrijk* (36,8%) hebben aangegeven in plaats van *erg belangrijk* (16,8%). Dit geldt eveneens voor Gezondheid: 'Voor lichaamsbeweging' (42,6% *belangrijk*), 'Gezondheid' (35,5% *belangrijk*) en Sociale interactie: 'Andere tuinders te ontmoeten en te spreken' (41,4% *belangrijk*) is eveneens een belangrijke secundaire motivatie om te tuinieren.

Motivatie 5. Educatie is een relatief specifieke motivatie, die enerzijds door tuinders als *belangrijk* (22,8%) wordt aangegeven, maar door andere tuinders juist weer *onbelangrijk* (38,6%).

Motivatie 6. Als gekeken wordt naar Verfraaiing van de ruimte: 'mooie bloemen te kweken', blijkt deze motivatie in combinaties met Voedsel: 'het verbouwen van groenten, die in de supermarkt niet te verkrijgen zijn', door een relatief groot aantal geënquêteerden beoordeeld te worden als *onbelangrijk* (30,1%).

Van de respondenten hebben 42 tuinders een eigen motivatie ingevuld. Deze zijn allemaal gecodeerd met behulp van de zeven al eerder geformuleerde motivaties vanuit de interviews. Eén motivatie kan niet worden gecodeerd en houdt in dat de tuinder aangeeft te tuinieren voor haar werk (ondernemer in stadslandbouw en conceptontwikkeling rond duurzaam voedsel). Op basis van deze eigen geformuleerde motivaties zijn de omschrijvingen van de zeven al eerder geformuleerde motivaties, indien nodig, aangepast, uitgebreid en/of verbeterd. Deze wijzigingen zijn in het [rood en onderstreept weergegeven](#).

Memo

De beschrijving van de codewoorden die gelabeld waren onder de categorieën aanleiding en motivatie van tuinieren, leidde ertoe dat drie codewoorden opnieuw zijn gecodeerd. Dit betreft de codewoorden: *functioneel gebruik*, *imago verbetering* en *esthetiek/uitstraling*. De citaten onder de code *functioneel gebruik* zijn verdeeld onder de andere twee genoemde codes en een nieuw gemaakte code. Verder heeft de code *esthetiek/uitstraling* nu de naam *esthetiek*. De nieuwe code heeft de naam: *uitstraling*. De codes *imago verbetering* en *esthetiek* zijn nu onder de categorie aanleiding tot tuinieren geplaatst en de code *uitstraling* onder de categorie motivatie voor tuinieren. (zie appendix 5 Coderen).

Oogstverwerking

De derde categorie betreft de verwerking van de oogst: wat doen tuinders met hun oogst? Hiervoor zijn de citaten onder de code 'oogstverwerking' geanalyseerd.

De meeste tuinders eten hun eigen groente en/of fruit en/of kweken kruiden voor eigen gebruik. Bijna de helft van de tuinders (circa 40%) geven een gedeelte van de oogst weg aan burens en/of familie. Soms wordt een gedeelte van de oogst naar een voedselbank of kinderboerderij gebracht. In de kruidentuin van Tuylplein werd door een tuinder aangegeven helemaal niet te oogsten, maar deze volledig tot beschikking te stellen aan bezoekers. Een tuinder van het GWL-terrein gaf aan dat in 2013 een groentefestijn was georganiseerd door een slowfood vereniging waarvoor groente werd ingezameld onder de tuinders van deze gemeenschapstuin. Een enkeling oogst niet, zodat de oogst gewoon blijft staan. In Tuin van de buurt wordt de oogst met de tuinders onderling verdeeld.

Interviewer: Wat doet u met de oogst?

Geïnterviewde: De meeste mensen eten het in principe gewoon zelf op, maar soms is er zo veel dan geef je het weg aan voorbijgangers of aan burenen. En sommige mensen die laten het eigenlijk een beetje doorschieten. Dat is wel jammer. Dan zie je de sla schiet door of de komkommers zijn te groot geworden. Of de courgette zijn te groot om op te eten.

(Tuinder Zuiderkruid)

Enquête

In de enquête werd op de vraag: ‘Wat doet u met de oogst?’ door 163 respondenten geantwoord. Iedere respondent oogst voor persoonlijk gebruik, waarvan circa 15% (24 respondenten) niets weg geeft aan familie, vrienden/kennissen of verkoopt aan geïnteresseerden. Dit betekent dat 85% naast persoonlijk gebruik ook iets weggeeft aan familie (gemiddeld 10% tot 15% van de oogst) en vrienden / kennissen (gemiddeld zo’n 10% tot 20% van de oogst). Zie de navolgende tabel voor een overzicht van de gegeven antwoorden.

	0%	10%	20%	30%	40%	50%	60%	70%	80%	90%	100%	Totaal
Persoonlijk gebruik	0.6%	0.6%	1.8%	1.2%	4.3%	10.4%	9.2%	14.7%	23.9%	18.4%	14.7%	163
	1	1	3	2	7	17	15	24	39	30	24	
Geef ik weg aan familie	30.1%	34.1%	15.4%	11.4%	3.3%	2.4%	1.6%	1.6%	0.0%	0.0%	0.0%	123
	37	42	19	14	4	3	2	2	0	0	0	
Geef ik weg aan vrienden / kennissen	13.9%	34.7%	18.1%	16.0%	6.9%	6.3%	2.8%	1.4%	0.0%	0.0%	0.0%	144
	20	50	26	23	10	9	4	2	0	0	0	
Verkoop ik aan geïnteresseerden	96.7%	2.2%	0.0%	0.0%	0.0%	1.1%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	90
	87	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	

Tabel 6 Overzichtstabel van de gegeven antwoorden op de vraag: wat doet u met de oogst?

Verkoop van de oogst aan geïnteresseerden komt nagenoeg niet voor onder de tuinders. Eén tuinder van Wijsgerenbuurt gaf aan de helft van zijn producten te verkopen. Daarnaast gaf een tuinder van de Almatuin en een tuinder van NoordOogst – De Melkweg aan slechts 10% van hun oogst te verkopen aan geïnteresseerden.

Opvallend is dat het percentage tuinders dat een gedeelte van de oogst weggeeft onder de geënquêteerde tuinders veel hoger is (85%) dan de geïnterviewde tuinders (40%). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat het gedeelte van de oogst wat weggeven wordt door de geënquêteerde tuinders relatief klein is ten opzichte van de gehele oogst en daarom door een gedeelte van de geïnterviewde tuinders schijnbaar als verwaarloosbaar wordt geacht en niet is benoemd.

Opleving tuinieren

De vierde categorie gaat in op de vraag of er sprake is van een opleving in het tuinieren onder gemeenschapstuinders en zo ja op welke manier dat is terug te zien. Hiervoor zijn de antwoorden geanalyseerd op de interviewvraag: ‘Heeft u het idee dat er een opleving gaande is in het tuinieren? Zo ja, op welke manier ziet u dat terug?’ Deze antwoorden zijn voornamelijk gecodeerd onder het codewoord ‘Interesse tuinieren’ en een gedeelte onder het codewoord ‘Interesse gemeenschapstuinen’.

De meeste volkstuinters geven aan dat er sprake is van een ervaring door de aanwas van jonge gezinnen met kinderen. Deze nieuwe tuinders houden zich echter minder bezig met tuinieren zelf, maar meer met andere ontspannende en recreatieve activiteiten die op de volkstuin mogelijk zijn. Daarnaast wordt minder overnacht in de huisjes en beperkt het bezoek aan de volkstuinpark zich nu meer tot de weekenden of kindervakanties dan voorheen het geval was. Een ervaring in (biologisch) tuinieren ziet men meer terug in de nieuwe buurtinitiatieven, reclames en tuinproducten bij tuinhandels (Intratuin).

Interviewer: Heeft u het idee dat er een ervaring gaande is in het tuinieren? Zo ja, op welke manier ziet u dat terug?

Geïnterviewde: Er komen veel yuppen. Even maaien en dan zijn ze weer snel weg. Wij slapen hier ook. Jonge mensen die doen niet zoveel. Wij zijn oudere tuinders. Wij slapen hier ook. Van het begin tot het eind. Dat doet de nieuwe generatie niet. Beetje barbecueën het weekend en dan gaan ze weer.

(Tuinder Amstelglorie)

Vele gemeenschappelijk tuinders geven aan dat een ervaring in het tuinieren zichtbaar is doordat men vele moestuininitiatieven ziet ontstaan in de stad. Daarnaast komt het veel in de media, zoals onder andere kookprogramma's op televisie. Op de tuinen zelf blijkt het enthousiasme voor het tuinieren niet altijd stand te houden. Op twee van de vijftien bezochte tuinen werd aangegeven dat tuinders naar verloop van tijd er mee te stoppen. Meestal vanwege de tijd die het kost om te tuinieren. Gebrek aan kennis over tuinieren wordt ook als reden genoemd. Andere gemeenschappelijke tuinen hebben daarentegen een wachtlijst (GWL-terrein, Almatuin, De Melkweg, Wijsgerenbuurt). Sociale contacten draagt er aan bij dat iedereen vaak aanwezig is.

Interviewer: Heeft u het idee dat er een ervaring gaande is in het tuinieren? Zo ja, op welke manier ziet u dat terug?

Geïnterviewde 1: Ja ik zie overal van die buurtinitiatieven. Dat is al heel lang bezig, want ik zie ook van die oude fabrieken, dat ze op daken dingen doen en bedrijven doen het. Op hotels gebeurt het. Daktuinen. Ook op balkons. Het is overal. Je hebt ook van die kookprogramma's waarin je het terug ziet.

Geïnterviewde 2: Restaurants die hun eigen tuin hebben. Volgens mij komt het voort vanuit de behoefte om te weten waar dingen vandaan komen. Via de industrie en de supermarkten komt alles binnen en dan ligt het er, maar je kunt daar niet echt grip op krijgen. Nou in dat geval waar je groente vandaan komt.

(Tuinders Melkweg - NoordOogst)

Enquête

In de enquête is door 108 respondenten gereageerd op de vraag: 'Heeft u het idee dat er een ervaring gaande is in het tuinieren? Zo ja, op welke manier ziet u dat terug?'

De volkstuinters geven allemaal aan een ervaring te bemerken in het tuinieren. Een groot aantal respondenten van volkstuinpark Buitenzorg refereert naar de wachtlijst op het volkstuinpark van meer dan 100 mensen sinds de laatste jaren. Andere redenen die worden genoemd zijn de opkomst van jonge mensen/gezinnen op het complex, enthousiaste reacties van mensen op tuinieren en de opkomst van tuininitiatieven in de buurt.

Van de gemeenschappelijke tuinders geven drie respondenten aan niet het idee te hebben dat een ervaring gaande is in het tuinieren, waarbij één van deze drie tuinders aangaf wel een belangstelling voor duurzaamheid in de samenleving op te merken. Vier respondenten gaven aan het niet te weten.

90 respondenten gaven aan een opleving te zien in het tuinieren, waarbij onder andere dezelfde redenen worden genoemd die uit de interviews naar voren kwamen.

Wel een opleving in het IDEE van tuinieren; in de praktijk laten tuinders zoals in dit complex na aanvankelijk enthousiasme de zaak al snel verslonzen.

(Respondent 83, Tuinder GWL-terrein)

Hieronder een tabel waarin tien genoemde redenen die meerder keren zijn genoemd op een rij worden gezet. Het aantal genoemde redenen is meer dan het aantal respondenten omdat sommige tuinders meerdere redenen tegelijk aangaven.

Genoemde redenen	Aantal
Toename van buurtinitiatieven (moestuinen in de buurt, tuinbakken op straat, tuinen op daken/bedrijven)	26
Media (Televisie zoals kookprogramma's; de (buurt)krant; boeken en sociale media zoals facebook of de site groendichtebij.nl)	23
Wachlijst voor een gemeenschapstuin / Aanvragen voor een perceel / Mensen geven aan zelf iets te willen kweken of een moestuin te hebben	23
Toegenomen belangstelling en enthousiasme voor planten, gewassen en alles wat groeit en bloeit (sommige buurtgenoten of collega's helpen mee)	14
Tuinieren is vaker onderwerp van gesprek	8
Mensen in mijn omgeving of bekenden zijn vaker bezig met tuinieren (openbaar groen veranderd in tuinen met bloemen/groente)	8
Mensen willen weten waar hun voedsel vandaan komt (wantrouwen voedselproducenten) / Animo voor biologisch geproduceerd voedsel	8
Opleving van slow food (streekmarktjes), lokaal geproduceerde gewassen en oudere gewassen / Meer biologische producten en winkels	3
Tuinieren wordt ondersteund door de gemeente/politiek	3
Combinatie van overbevolking, anonimiteit in steden en hoge werkloosheid / In contact komen met buurtbewoners	2
TOTAAL	118

Tabel 7 Genoemde redenen die wijzen op een opleving in tuinieren

Uit de semigestructureerde vragen en de enquête blijkt overduidelijk dat tuinieren een opleving doormaakt. De belangrijkste indicator hiervoor is de opkomst van nieuwe buurtinitiatieven en daarnaast de invloed van (sociale) media.

Op bestaande gemeenschapstuinen wordt deze opleving in tuinieren zichtbaar door de toegenomen vraag naar (moes)tuintjes. In verschillende gemeenschapstuinen is daarom een wachtlijst aanwezig. Deze toegenomen aanvraag is het gevolg van belangstelling en enthousiasme van burgers voor planten, gewassen en alles wat bloeit en groeit. Tuinieren is dan ook vaker het onderwerp van gesprek geworden.

De vraag naar lokaal geproduceerd voedsel en biologische producten speelt ook een rol in de opleving van tuinieren. Hierin is wel een duidelijk verschil op te merken met volkstuinters, waar nieuwe tuinders zich minder bezig houden met tuinieren en meer met ontspannende en recreatieve activiteiten.

Ook wordt de steun van de gemeente en politiek genoemd als reden voor een opleving in tuinieren. Tegelijkertijd geeft één van de tuinders wel aan dat hierin betere afstemming gewenst is tussen alle belanghebbenden.

Er is een opleving gaande maar de afstemming tussen buurtbewoners, gemeente en andere belanghebbenden is stroperig (bureaucratie/ongemotiveerde afwijzingen van initiatieven, diefstal en vernieling)

(Respondent 24, Tuinder Tugelahuistuin)

Wanneer geprobeerd wordt deze ervaring in tuinieren te duiden wordt door verschillende tuinders aangegeven dat we te maken hebben met een hype of een trend, mede beïnvloed door de sociale media. Niet alle tuinders gaan hierin echter mee, zoals blijkt uit het antwoord van een tuinder van Oost Indisch Groen:

'Ja, de oudste biologische moestuin van Amsterdam is ontstaan in de jaren '80 van de vorige eeuw. Dit is in de van Uilenstede in de studentenwijk van de VU. Vanaf die tijd zijn er vaker braakliggende terreinen gekraakt waar vervolgens ook moestuinen op zijn aangelegd. Voor de opkomst van tuinieren zie ik daarom een lijn vanaf de jaren '80 en niet alleen een hype van de laatste jaren. (...) Er is echter denk ik de laatste jaren wel meer een ervaring in het tuinieren. De vrouw van Obama heeft tegenwoordig ook een eigen tuin. Dit zie ik terug in het aantal tuinen die begonnen zijn, maar ook de toename van vragen die mensen hebben over tuinieren en die daarvoor langskomen.'

Op de gemeenschappelijke tuinen zelf verloopt deze ervaring in tuinieren dynamisch. Dit houdt in dat het aanvankelijke enthousiasme voor tuinieren naar verloop van tijd afneemt. Deze praktijk suggereert dat tuinders met de start van een gemeenschapstuin het tuinieren overschatten.

Het gaat op en neer. Nieuwe tuinders beginnen enthousiast en zijn regelmatig in één seizoen al afgehaakt. Iedereen heeft zo zijn redenen. Het zijn geen makkelijke moestuinen, dat valt mensen dan tegen.

(Respondent 93, Tuinder GWL-terrein)

Aanbod tuinen op gemeenschapstuinen

Om een inschatting te krijgen van het aanbod tuinen op gemeenschapstuinen in Amsterdam is aan de tuinders gevraagd wat de gemiddelde wachttijd is voor het verkrijgen van een perceel op een gemeenschapstuin. Hieronder een tabel waarin wordt aangegeven welke van de bezochte gemeenschappelijke tuinen een wachttijd en wachtlijst voor tuinders kent. De gegevens komen voort uit de semigestructureerde interviews en waar mogelijk gevalideerd vanuit de enquête. Niet voor elke gemeenschapstuin is dit (volledig) aan te geven.

Naam	Type gemeenschapstuin	Wachttijd (jaren)	Wachtlijst (personen)
<i>Gebaseerd op de semigestructureerde interviews (2 interviews per gemeenschapstuin)</i>			
Social Garden	Gemeenschappelijke tuin	Geen wachttijd	Meerdere percelen vrij
Kruidentuin van Tuyll	Gemeenschappelijke tuin	Geen wachttijd	2 percelen vrij
De Vrijbuiters	Gemeenschappelijke tuin	Circa 6 maanden	Aantal onbekend
Nieuwe Bijenpark	Volkstuinpark	Ballotagelijst ¹⁰ Circa 1-5 jaar	Aantal onbekend
Nut en Genoegen	Volkstuinpark	Circa 3-5 jaar	Aantal onbekend
Amstelglorie	Volkstuinpark	Circa 3-5 jaar	Circa 300 personen
De Vijf Slagen	Volkstuinpark	Afhankelijk van de tuinders die stoppen	Circa 20 personen

¹⁰ Wanneer iemand op de ballotagelijst komt betekent dat niet per definitie dat iemand wordt toegelaten tot de vereniging. Pas nadat de leden van de ballotagecommissie verklaard hebben geen bezwaar te hebben, kan men lid worden.

Gebaseerd op de enquête			
Buitenzorg	Volkstuinpark	Circa 3-5 jaar	Circa 100 personen
Wijsgerenbuurt	Gemeenschappelijke tuin	Circa 1 jaar	Aantal onbekend
Antartica	Gemeenschappelijke tuin	Afhankelijk van tuinders die stoppen	Geen wachtlijst
GWL-terrein	Gemeenschappelijke tuin	Circa 1-3 jaar	Aantal onbekend
Almatuin	Gemeenschappelijke tuin	Afhankelijk van tuinders die stoppen	Circa 20 personen
Zuiderkruid	Gemeenschappelijke tuin	Afhankelijk van tuinders die stoppen	Circa 25-30 personen
Tugelahuistuin	Gemeenschappelijke tuin	Elk jaar wordt gekeken of de huur wordt verlengd	Geen wachtlijst
Buurttuin Valentijn	Gemeenschappelijke tuin	Circa 2-3 jaar	Aantal onbekend
Moestuin de Brecht	Gemeenschappelijke tuin	Geen wachttijd	Geen wachtlijst
NoordOogst - De Melkweg	Gemeenschappelijke tuin	Circa 1 jaar	Circa 15 personen
Tuin van de buurt	Gemeenschappelijke tuin	Nvt.	Nvt.

Tabel 8 Wachttijd en wachtlijst van gemeenschapstuinen

De gegevens over de wachttijd voor het verkrijgen van een perceel en het aantal personen die op een wachtlijst staan zijn gebaseerd op inschattingen van de tuinders en daarom onzeker. Daarnaast wisselen de gegevens voortdurend doordat het in de eerste plaats afhankelijk is van het aantal tuinders die stoppen met tuinieren. Ten tweede is het afhankelijk van de eisen/voorkeur van de toekomstige tuinder. Wil de toekomstige tuinder een duur of goedkoop perceel en/of heeft de diegene een voorkeur voor een specifieke locatie op een gemeenschapstuin?

Opvallend is echter wel dat op alle volkstuinen een wachttijd geldt met (zover bekend) een relatief lange wachtlijst, terwijl gemeenschappelijke tuinen daarentegen niet allemaal een wachttijd of wachtlijst kennen en soms zelfs percelen over hebben. Het ontbreken van een wachtlijst bij gemeenschappelijke tuinen lijkt te duiden op het tijdelijke en informele karakter van deze tuinen en het totale aanbod die veel groter is dan van volkstuinen.

De kosten voor een gemeenschappelijke tuin zijn in absolute zin veel lager. Daarnaast vragen deze tuinpercelen minder onderhoud (door het ontbreken van opstallen) en liggen meestal dicht bij huis. Voor één van de respondenten genoeg reden om zijn voorkeur voor een gemeenschappelijke tuin aan te geven.

‘Gelukkig komen er steeds meer (buurt) moestuin initiatieven, maar ik zie dat overal de wachtlijsten langer zijn dan het aanbod. Mensen willen vaak geen volkstuin (duur, je zit met een huisje en onderhoud, ver weg), maar een moestuin, vlak bij huis.

(Respondent 8, Tuinder Zuiderkruid)

Op Tuin van de buurt is de vraag van het aanbod aan percelen niet van toepassing, omdat de meeste tuinders hier gezamenlijk tuinieren op het gehele terrein en niet iedereen een eigen perceel heeft. Ditzelfde geldt ook voor buurttuin Oost Indisch groen. Het zaaien, poten en onderhoud gebeurt gezamenlijk op de vaste werktijden en de oogst wordt onderling verdeelt onder de betrokken tuinders.

4.2.3 Werkwijze van tuinieren

Verworven kennis en vaardigheden

De zesde categorie heeft betrekking op de verworven kennis en vaardigheden van de tuinder. Hiervoor zijn de citaten onder de code ‘kennis/vaardigheden tuinders’ geanalyseerd. De vraag ‘Waar heeft u de kennis opgedaan om te tuinieren?’ stond hierin centraal.

De verworven kennis en vaardigheden van *volkstuinters* worden hoofdzakelijk verkregen door het gewoon te doen. Wanneer iets niet lukt wordt gewoon wat anders geprobeerd. Daarnaast wordt veel informatie verkregen door het gesprek erover met andere mensen. Dit betekent voor de helft van de ondervraagden gewoon via de eigen familie. Dit kan zijn vader en moeder, wanneer men vroeger thuis een tuin had of anders via man of vrouw. Wanneer in de familie kennis en vaardigheden van tuinieren niet aanwezig was of is, blijkt het contact met medetuinders hierin prima te voorzien. Andere genoemde redenen zijn geschikte lectuur, waarbij boeken de voorkeur hebben, soms internet wordt geraadpleegd en lezingen.

De verworven kennis en vaardigheden van *gemeenschappelijke tuinders* wordt eveneens door de volkstuinters hoofdzakelijk verkregen door tuinieren gewoon (proberen) (na) te doen. Daarnaast respectievelijk via familie, medetuinders en vrienden. Internet is onder gemeenschappelijke tuinders als informatiebron eveneens als bij de volkstuinters minder populair dan boeken. Daarnaast werd ook genoemd verpakkingen van zadjes en moestuincursussen (deze werden gegeven op gemeenschappelijke tuinen zoals Buurttuin Valentijn en De Brecht). Vaak werden ook meer dan één antwoordt gelijk gegeven zoals in het tweede citaat ook naar voren komt.

Interviewer: Waar heb jij de kennis opgedaan om te tuinieren?

Geïnterviewde: Had ik niet, maar die heb ik hier opgedaan. Gewoon gedaan en gekeken wat eruit kwam. In het begin was het een beetje moeilijk want de eerste gingen dood of het werkte niet. Maar langzaam aan heb ik de draad te pakken gekregen.

(Gemeenschappelijke tuinder Almatuin)

Interviewer: Waar heeft u de kennis opgedaan om te tuinieren?

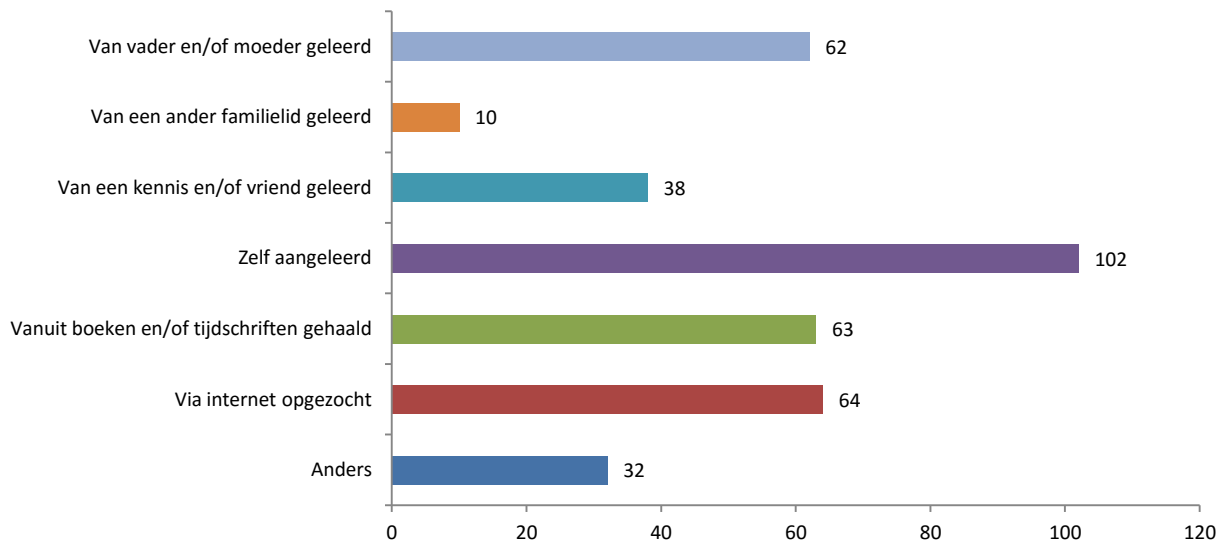
Geïnterviewde 1: Tijdens het tuinieren. Via internet. Mensen vragen. Beetje van allebei proberen. Gewoon doen. We zouden nog wat voorlichting krijgen, maar daar is nooit wat van gekomen. Maar zelf te ontdekken is ook wel leuk. En wat tipjes krijgen van iedereen.

Geïnterviewde 2: Ja precies, maar dat is toch ook leuk? Het is ook leuk om een beetje uit te vinden.

(Gemeenschappelijke tuinders NoordOogst – De Melkweg)

Enquête

De enquête sluit aan bij de hierboven beschreven kwalitatieve data vanuit de semigestructureerde interviewvragen. De navolgende grafiek laat de antwoorden zien van 145 respondenten op de vraag: ‘Waar heeft u de kennis opgedaan om te tuinieren?’. In totaal zijn 371 antwoorden gegeven wat betekent dat het merendeel van de tuinders twee of meer antwoorden hebben ingevuld.

Grafiek 3 Manieren waarop tuinders kennis opgedaan hebben om te tuinieren

Een kwalitatieve analyse van deze 32 zelfgenoemde manieren waarop de kennis voor tuinieren is verkregen, geeft samengevat het volgende weer:

Antwoordopties	Respondenten
Cursus, workshop of les over tuinieren of permacultuur opleiding/landschapsarchitectuur	15
Via medetuinders en/of tuinbeheerders	6
Via gevolgde schooltuinlessen of de schooltuin van kinderen	4
Werkervaring in een kwekerij / plantenkas / boerderij	3
Media – BBC Gardeners Word	1
Ik doe maar wat	1
Zelf geleerd	1
Bij een vrijwilligersorganisatie geleerd	1
TOTAAL	32

Tabel 9 Coderingstabel voor de aanleiding tuinieren

Beplantingskeuze

De zevende categorie gaat in op de beplantingskeuze van gemeenschapstuinders.

De beplantingskeuze van *volkstuinders* wordt in de eerste plaats bepaald door het type volkspark. Op nutstuinparken waar een siertuin officieel niet is toegestaan wordt hoofdzakelijk groente gekweekt. Op de dagrecreatieve en verblijfsrecreatieve parken zijn siertuinen juist veel meer aanwezig en wordt minder groente, fruit en kruiden gekweekt. Op basis van de afgenomen interviews en alle bezochte tuinen wordt de verhouding tussen beplanting in dagrecreatieve en verblijfsrecreatieve parken geschat op 80% siertuin met bloemen en planten, tegenover 20% groente, fruit en kruiden. Voor een nutstuinpark geldt dit precies andersom; 80% groente, fruit en kruiden tegenover 20% siertuin met bloemen en planten.

Volkstuinders motiveren de aanplant van sierbeplanting voor de esthetische waarde en het aantrekken van insecten, in het bijzonder bijen en hommels. In een enkel geval ook als functioneel gebruik zoals een dakplataan voor schaduw.

Groente en fruit worden voornamelijk voor consumptie geteeld en kruiden worden gebruikt voor bij het koken. Sommige tuinen hebben een kas, waarin verschillende gewassen worden

gekweekt zoals: tomaten, komkommer, aubergine en paprika's. De volgende groenten, fruit, kruiden en noten worden door volkstuinters verbouwd:

Groenten: sperziebonen, (snij)bonen, aardappelen, pompoenen, sla, tomaten, speksnijbonen, kapucijners, andijvie, spinazie, kolen, pompoenen, boerenkool, venkel, bietjes en courgettes.

Kruiden: basilicum.

Fruit: aardbeien, frambozen, bramen, appels, amandelen, kersen, pruimen en bessen.

Noten: hazelnoot.

De motivatie voor deze soorten heeft voornamelijk betrekking op de smaak, wat men lekker vindt en de soorten die 'goed' te kweken zijn. Daarnaast wordt aangegeven het leuk te vinden om steeds weer iets nieuws te proberen (experimenteren).

De beplantingskeuze van de gemeenschapstuinters wordt over het algemeen bepaald door de tuinters zelf. Bijna alle tuinen zijn gericht op eetbaar groen. Een klein gedeelte wordt ingevuld met siertuin, wat meestal gemotiveerd wordt vanuit de esthetische waarde of om bijen en vlinders aan te trekken (bevordering van het ecosysteem). De verhouding tussen verschillende type beplanting wordt geschat op gemiddeld 80% groente, fruit en kruiden (eetbaar groen) tegenover 20% sierbeplanting. Sommige tuinen (zoals Tuin van de buurt) richten zich specifiek op permacultuur. Dit betekent dat ze voornamelijk meerderjarige groenten kweken, zoals rabarber, artisjok en kardoen. Daarnaast zijn de zogenaamde kruidentuinen, waarin alleen kruiden worden verbouwd. Bij deze tuinen wijkt de geschatte verhouding tussen verschillende type beplanting af van de andere tuinen. De volgende groenten, fruit, kruiden en noten worden door gemeenschappelijke tuinters verbouwd:

Groenten: sla (snel oogstrijp), aardappelen, sperziebonen, snijbonen, tuinbonen, gewone bonen, paprika's, wortels, artisjokken, tomaten, pompoenen, rabarber, bloemkool, doperwten, courgette, komkommer, augurken, broccoli, uien, radijsjes, rode kool, witte kool, spitskool, splijtkool, boerenkool, palmkool, prei, snijbieten, rode bieten, spruitjes, andijvie, (boom)spinazie, aardperen, rucola, suikererwten (sugar snaps), mais, peultjes, zonnewortel, pastinaken, kapucijners, knolselderij, spruitjes en kardoen.

Fruit: aardbeien, kruisbessen, appels, stoofperen, vijgen, kersen, pruimen, bramen en rozenbottel.

Kruiden: munt, basilicum, knoflook, peterselie, venkel, goudbloem (voor de thee), valeriaan, selderij, lavendel, bieslook, zonnebloemen, stokrozen, salie, Lavas (maggi plant), peper, mosterd, kervel, dille, avocado, tijm, koriander, oregano en rozemarijn.

Noten: walnoten.

De keuze voor bovengenoemde soorten varieert per tuinder en bevat onder andere dezelfde motivaties die de volkstuinters aangaven; bruikbaarheid voor lekkere (soep)gerechten, makkelijke en snelgroeïende soorten, of gewoon het experimenteren met nieuwe soorten.

Hoge productieafname bij soorten die meerdere keren geoogst worden (sla, aardbeien etc.) speelt bij sommige tuinters ook een rol. Daarnaast kweken sommige tuinters specifiek soorten die duur of moeilijk verkrijgbaar zijn in de supermarkt (pastinaken). Meer ervaren tuinters kijken ook specifiek naar de grondsoort. Sommige plantensoorten doen het beter op een zanderige ondergrond en anderen weer beter op een kleiige ondergrond. Overlast van konijnen leidde ertoe dat een tuinder alleen soorten kweekt die konijnen niet lusten, zoals aardappels, courgettes en bessen. Redenen om bepaalde soorten niet te kweken zijn overwoekerende soorten (aardperen). Kruidensoorten kunnen onderverdeeld worden in eetbare kruiden, verfkruiden, geneesachtige kruiden en geurkruiden, die daarmee op verschillende manieren gebruikt kunnen worden.

Enquête

In de enquête werd op de vraag: ‘Wat voor type planten kweekt u?’ door 150 respondenten geantwoord. De tabel laat zien dat groenten het meest wordt gekweekt en dat het merendeel van de tuinders zo’n 70% tot 80% van hun perceel hiervoor gebruikt. De overige 20% tot 30% van deze tuinen wordt gebruikt voor respectievelijk kruiden, (sier)bloemen, groot en klein fruit, (sier)bloemen en kruiden.

Antwoordopties	0%	10%	20%	30%	40%	50%	60%	70%	80%	90%	100%	Totaal
Groenten	2.8% 4	4.9% 7	6.9% 10	9.0% 13	9.0% 13	10.4% 15	9.0% 13	16.0% 23	16.0% 23	10.4% 15	5.6% 8	144
Groot fruit (bomen)	64.9% 50	28.6% 22	3.9% 3	0.0% 0	1.3% 1	0.0% 0	0.0% 0	1.3% 1	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	77
Klein fruit (bijv. bessen of frambozen)	34.4% 31	50.0% 45	10.0% 9	4.4% 4	0.0% 0	1.1% 1	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	90
Fruit op de grond (bijv. aardbeien)	18.4% 18	61.2% 60	10.2% 10	7.1% 7	0.0% 0	3.1% 3	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	98
(Sier)bloemen	17.8% 19	37.4% 40	20.6% 22	12.1% 13	2.8% 3	0.9% 1	3.7% 4	0.9% 1	0.9% 1	0.9% 1	1.9% 2	107
Kruiden	7.2% 9	56.8% 71	17.6% 22	14.4% 18	0.8% 1	0.8% 1	0.0% 0	0.8% 1	0.0% 0	0.8% 1	0.8% 1	125
(Sier)struiken	66.2% 43	26.2% 17	3.1% 2	3.1% 2	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	1.5% 1	0.0% 0	65
(Sier)bomen	81.0% 47	10.3% 6	5.2% 3	1.7% 1	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	1.7% 1	0.0% 0	58
Wilde planten	48.0% 36	36.0% 27	5.3% 4	5.3% 4	1.3% 1	1.3% 1	0.0% 0	1.3% 1	1.3% 1	0.0% 0	0.0% 0	75
Gras	76.2% 48	11.1% 7	6.3% 4	1.6% 1	4.8% 3	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	63
Ongebruikt	69.5% 41	22.0% 13	1.7% 1	1.7% 1	5.1% 3	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	0.0% 0	59

Tabel 10 Oppervlakteverdeling type beplanting in gemeenschapstuinen

De tweede vraag in de enquête luidt: ‘Welke soort planten kweekt u veel vaker en waarom juiste deze? Deze vraag werd door 107 respondenten beantwoord. De verschillende soorten genoemde beplanting zijn geteld, zodat inzichtelijk is gemaakt welke soorten het meest gekweekt worden. Daarnaast zijn de redenen die tuinders noemen om bepaalde beplanting vaker te kweken geanalyseerd. In de tabel hieronder staat een opsomming van genoemde soorten, waarbij de soorten van hetzelfde geslacht zijn samengevoegd. Het geslacht sla bevat bijvoorbeeld ijsbergsla en rucola. Vervolgens zijn de genoemde motivaties van tuinders voor het kweken per algemeen beplantingstype weergegeven.

‘Ik doe maar wat, dat is het leuke’

‘Griekse chorta (soort spinazie salade) - mijn vriendin is Grieks en ik vind het leuk om Griekse groentes te kweken die hier niet te krijgen zijn’

(Tuinders GWL-terrein)

Groenten sla (36), bonen (35), courgettes (23), bieten (20), aardappels (17), tomaten (15), pompoenen (13), uien (12), wortels (11), kool (10), prei (10), spinazie (8), rabarber (8), radijsjes (8), erwten/kapucijners (6) andijvie (6), mais (6), broccoli (6), boerenkool (4), pastinaken (4), aardperen (3), bloemkool (3), schorseneren (3), aardperen (3), selderij (3), dille (2), spruitjes (2),

tijm (2), tuinkers (2), mierikswortel (2), rozemarijn (2), bamboes (2), paprika's (2), artisjokken (2), komkommers (2), raapsteeltjes (2), peulen (2), chorta's (paardenbloem), augurken, asperges, truffels, aubergines, koolraap, oerpeen,

Motivatie om groenten en soms specifiek speciale soorten vaker te kweken

- het is gezonde voeding;
- 'lekker' en wordt regelmatig gegeten (consumptie);
- is niet / moeilijk(er) verkrijgbaar in de supermarkt zoals pastinaak en schorseneren;
- smaakt beter dan groenten vanuit de supermarkt;
- sommige groenten in de supermarkt zijn duur zoals waterkers;
- groenten die niet (snel) door slakken worden opgegeten;
- groenten vanuit de grond vanwege uitwerpselen van honden/katten zoals uien en aardappelen;
- groenten vanuit de grond, zodat deze niet gestolen worden zoals pastinaken;
- waterminnende groenten wanneer sprake is van gebrek aan water;
- soorten die makkelijk zijn in te vriezen;
- geeft veel opbrengst zoals courgettes en sperziebonen;
- kan snel gekweekt worden c.q. snelgroeiend zoals radijsjes;
- vergaat minder snel wanneer niet op tijd wordt geoogst, zoals radijsjes, pompoen en courgette;
- soorten die weinig onderhoud vergen, zoals bonen, sla, aardbeien en pompoenen.

Fruit aardbeien (16), frambozen (2), bessen (2), kweeper

Motivatie voor om deze soorten vaker te kweken

- het is gezonde voeding;
- 'lekker' en wordt regelmatig gegeten (consumptie);

Kruiden

knoflook (5), peterselie (5), venkel (4), koriander (3), salie (3), basilicum (3), mosterdplant, munt (3), melisse (3), valeriaan, kattenkruid, janskruid, lavendel, leverkruid, waterkers, melde, rogge, vingerhoedskruid, amarant, citroenkruid, allium, bieslook, lavas en juffertjes,

Motivatie voor om deze soorten vaker te kweken

- voor gebruik in de keuken (koken), het maken van thee (munt) of voor geneesachtig gebruik;
- is het hele jaar door vers voorradig;
- relatief goedkoop ten opzichte van de supermarkt (kruiden);
- geurt lekker;
- trekt insecten (bijen en vlinders) aan.

Overige beplanting/sierbeplanting zonnebloemen (4), cosmea (4), goudsbloem (2), rozen (2), pennisetum, gewone margrietten, duizendblad, lathyrus, distels, judaspenning, dahlia, juffertje, vrouwenmantel, smeerwortel, maagdenpalm, sedum, korenbloem, sering, moerbeï, asters, vlas, slaapmutsje, kardoem, courgettebloemen, narcissen en geraniums.

Motivatie voor om deze soorten vaker te kweken

- het is leuk om (de bloemen) te zien groeien en mooi om (verschillende kleuren) te zien;
- bloemen worden thuis op tafel gezet;
- vanwege de (bamboe) stokken (functioneel gebruik).

Algemeen genoemde redenen om planten te kweken

- streeft een zo groot mogelijke variëteit van planten na;

- eenvoudig te kweken;
- planten die tegen schaduw kunnen (schaduwtuin);
- beplanting die zichzelf uitzaait;
- om de bodem te verbeteren (groene mest).

Genoemde redenen om bepaalde soorten niet te kweken

- (gewone) soorten die weinig oogst opleveren, maar wel veel moeite kosten en relatief goedkoop zijn in de supermarkt (sla, wortels, broccoli);
- soorten (bijvoorbeeld nachtschade) die gevoelig zijn voor schimmelziekte (Phytophthora).

Tabel 11 soorten beplantingen gerangschikt volgens het aantal die het meest gekweekt worden

Tijdsinvestering tuinieren

De tijdsinvestering van tuinders in tuinieren is gemeten door middel van verschillende vragen, waaronder de vervoertype en -tijd, de frequentie en duur van tuinieren en de tijdsbesteding aan gemeenschappelijke activiteiten door gemeenschapstuinders. Vanwege het kwantitatieve karakter van deze data zijn voor deze vragen alleen gebruik gemaakt van de enquête.

Vervoerstype en -tijd

Op de vraag: 'Met welk vervoersmiddel gaat u meestal naar uw gemeenschapstuin en hoeveel tijd kost dit?' werd door 152 respondenten geantwoord. Het totaal van 192 antwoorden laat zien dat 40 respondenten meer dan één antwoord hebben ingevuld.

Antwoordopties	Minder dan 5 minuten	5-10 minuten	10-20 minuten	20-30 minuten	Meer dan 30 minuten	Totaal
Lopen	76.1%	14.9%	6.0%	1.5%	1.5%	67
	51	10	4	1	1	
Fiets	22.0%	35.0%	20.0%	17.0%	6.0%	100
	22	35	20	17	6	
Auto	17.6%	29.4%	35.3%	11.8%	5.9%	17
	3	5	6	2	1	
Openbaar vervoer	12.5%	25.0%	25.0%	12.5%	25.0%	8
	1	2	2	1	2	

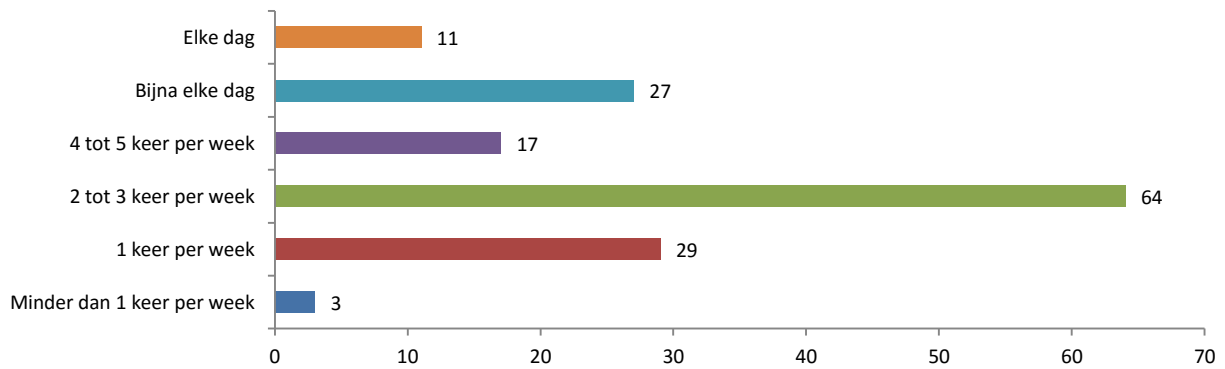
Tabel 12 Vervoerstype en -tijd van tuinders

Van alle gemeenschaptuinders is fietsen de meest favoriete manier om naar hun gemeenschapstuin te komen (100). Lopen is een duidelijke tweede favoriet (67). Van de auto (17) en het openbaar vervoer (8) blijkt veel minder gebruik gemaakt te worden.

Verder laat de tabel een lineair verband zien tussen tijd die gemeenschaptuinders nodig hebben om naar hun tuin te komen en de eerste drie genoemde vervoersmiddelen. De kortste tijd wordt het meest lopend afgelegd en de meer langere afstanden respectievelijk met de fiets of de auto.

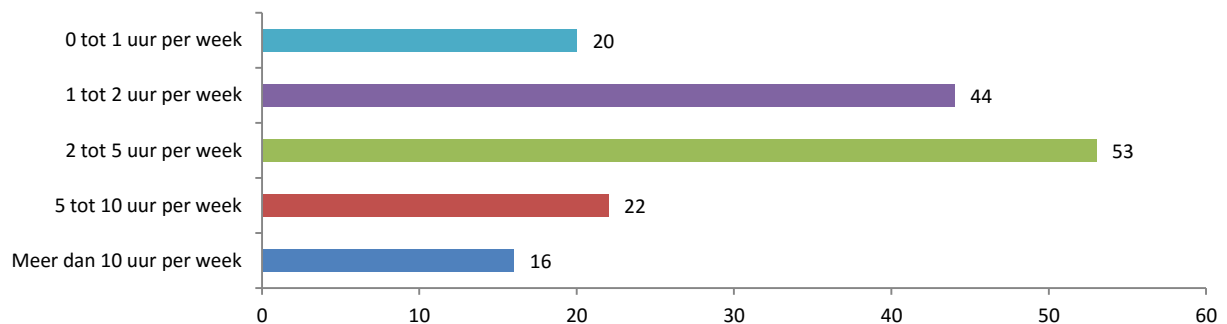
Frequentie en duur van tuinieren tijdens het groeiseizoen

Op de vraag: 'Hoe vaak gaat u per week naar u tuin tijdens het groeiseizoen?' werd door 151 respondenten geantwoord.

Grafiek 4 Wekelijkse tijdbesteding onderhoud gemeenschapstuin

Op de vraag ‘Hoeveel tijd besteed u per week aan het onderhouden van uw tuin tijdens het groeiseizoen?’ werd door 155 respondenten geantwoord.

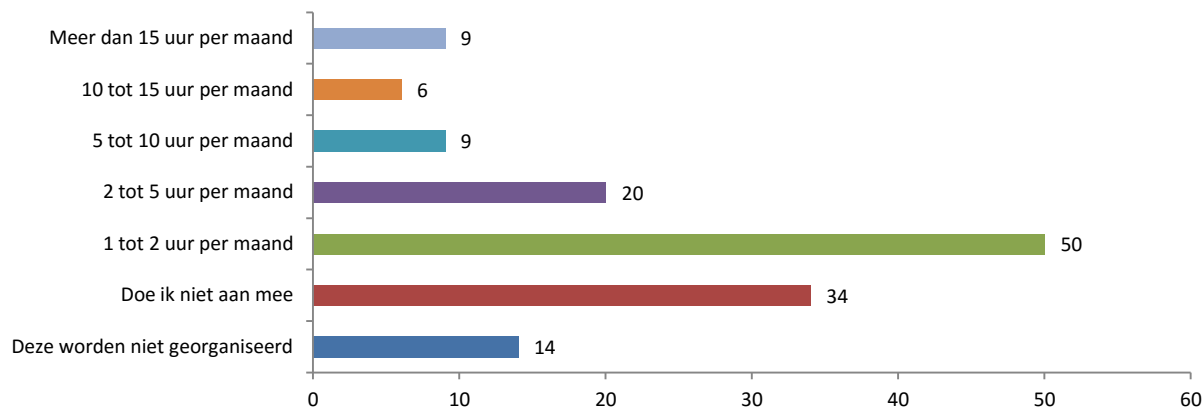
Grafiek 5 Bezoekfrequentie gemeenschapstuin door tuinders

De eerste grafiek laat zien dat circa 42% van de gemeenschapstuinders twee tot drie keer per week naar hun tuin gaan. Voor circa 37% van het aantal gemeenschapstuinders ligt deze frequentie van het aantal bezoeken nog hoger dan drie keer per week en voor circa 21% van het aantal gemeenschapstuinders de frequentie lager ligt dan twee keer per week.

De tweede grafiek laat zien dat circa 34% van de gemeenschapstuinders zo’n twee tot vijf uur per week aan het werk zijn in hun tuin. Voor circa 41% van het aantal gemeenschapstuinders ligt dit aantal uren lager of gelijk aan twee uur per week, terwijl circa 25% meer dan vijf uur per week in de tuin aan het werk is. Wanneer de grafieken gecombineerd gelezen worden blijken de meeste tuinders zo’n twee tot drie keer per week 1 tot 2,5 uur per keer in de tuin aanwezig zijn.

Gemeenschappelijke activiteiten

Op de vraag ‘Hoeveel tijd besteed u per maand aan deze gemeenschappelijke activiteiten?’ hebben 142 respondenten geantwoord.

Grafiek 6 Tijdbesteding aan gemeenschappelijke activiteiten

Op de vraag: ‘Aan welke gemeenschappelijke activiteiten doet u mee, die voortkomen vanuit de organisatie rondom de gemeenschapstuin?’ werd door 132 respondenten gereageerd, waarbij sommigen tuinders meer gemeenschappelijke activiteiten per antwoord invulden. Hieronder in de tabel een overzicht van de aangegeven activiteiten.

	Respondenten
(Maandelijkse) onderhoudsdagen in de gemeenschappelijke tuin (heggen/fruitbomen snoeien/ onkruid wieden / composteren / oogsten / wilgenhut maken, reparatie- en opbouwwerkzaamheden)	31
Doe ik niet aan mee / zijn niet van toepassing	25
Plantendag (gezamenlijk inkoop (mest) / bestellen van jong plantgoed/ ruilen en uitdelen en verkoop van zaden en planten / gezamenlijk planten)	20
Lezingen, symposia, workshops, cursussen tuinieren	20
Ledenvergadering / vergadering(en) (over de tuin) / overleg	18
(Oogst)feest / kinderparty's / buurtfeest / taartbakdag	13
Samen koken en eten / gemeenschappelijke keuken / eigen gekweekte voedsel	9
Bestuursvergadering + bestuursactiviteiten	9
Commissielid (tuincommissie, kascommissie, coördinatie onderhoud, taxatiecommissie etc.)	5
Filmavonden / Lichtjesavonden	5
Borrels / hapje en drankje / receptie	4
Koffie/thee drinken	4
Bloemen, groente en fruittentoonstelling	3
Kindereducatie (buitenschoolse opvang / betonnen boswachters)	3
Sinterklaas	2
Barbecue	2
Diners	2
Gezamenlijke voorjaarsopruiming, slowfood project	2
Wandelingen / rondleidingen	2
Open dag	1
Bridgen	1
TOTAAL	179

Tabel 13 Gemeenschappelijke activiteiten van gemeenschapstuinders

De gezamenlijke onderhoudsdagen die op volkstuinen verplicht zijn blijken op gemeenschappelijke tuinen eveneens veel voor te komen en is daarmee de meest genoemde

gemeenschappelijke activiteit door gemeenschapstuinders volgens bovenstaande tabel. Het informele karakter van gemeenschapstuinen betekent echter ook dat genoeg tuinders hier niet aan mee doen. Vanuit de gesprekken met bestuursleden van tuinders vormt dit voor veel (opstartende) gemeenschappelijke tuinen daarom nog een agendapunt voor gezamenlijk overleg. Wanneer namelijk sommige tuinders wel mee werken met gemeenschappelijk onderhoud en andere tuinders niet, ontstaat onenigheid. De aanschaf van zaden en planten voor het kweken van de gewassen wordt op veel tuinen gemeenschappelijk uitgevoerd op een zogenaamde plantendag. In sommige gevallen wordt dit ook direct gecombineerd met cursussen tuinieren, wat net als de plantendag zelf een veel voorkomende gemeenschappelijke activiteit is. Veel tuinders organiseren ook een gemeenschappelijke maaltijd, waarbij soms met elkaar wordt gekookt. Voor sommige gemeenschappelijke tuinen is dit, als afsluiting van het seizoen, ook wel bekend als het oogstfeest. De organisatorische werkzaamheden vraagt eveneens gemeenschappelijke activiteiten met zich mee zoals de ledenvergadering, die daarom ook relatief veel genoemd wordt door de tuinders. In het gemeenschappelijk tuinieren blijkt vanuit de tabel deze vijf genoemde gemeenschappelijke activiteiten het meest voor te komen in het tuinieren. De rest van de tabel laat een overzicht zien van de nog andere genoemde gemeenschappelijke activiteiten.

Omgang wet- en regelgeving

De negende categorie gaat in op de wet- en regelgeving van tuinieren in gemeenschapstuinen. Hiervoor zijn de volgende twee vragen aan tuinders gesteld: ‘Wordt u met tuinieren beperkt door bepaalde wet- en/of regelgeving?’ Zo ja, wat voor wet- en/of regelgeving (normen/richtlijnen)?’ en ‘Wordt u met tuinieren door bepaalde wet- en/of regelgeving (normen en richtlijnen) beschermd en/of gestimuleerd? Zo ja, wat voor wet- en/of regelgeving (normen en richtlijnen)?’

In het algemeen ervaren volkstuinders wet- en regelgeving in de volkstuinparken niet als beperkend, maar veeleer als vanzelfsprekend om het tuinieren met elkaar goed te regelen. Het geen gebruik maken van pesticiden (onkruidverdelger) is de meest genoemde regel door de tuinders. Verder heeft elk volkstuinpark statuten waarin verschillende richtlijnen zijn beschreven. De meeste tuinders hebben hier globale kennis van, maar deze statuten worden pas als belangrijk beschouwd op het moment dat een tuinder overduidelijk de regels overtreed. Toezicht op naleving van de wet- en regelgeving gebeurt ook door verschillende daarvoor aangestelde commissies (taxatiecommissie, groencommissie etc.). Algemene wet- en regelgeving die door de tuinders werden genoemd zijn:

- het niet zorgen van overlast aan je burens, zoals geluidsoverlast of overwoekerende begroeiing;
- het onderhoud van eigen perceel, zoals het onkruid vrijhouden en eigen hagen scheren;
- bouwvoorschriften: bebouwingsgrootte, verzekering van je huisje, niet teveel bestrating etc.;
- overnachtingregeling (9 maanden);
- maximum aantal tuinen;
- toepassen van wisselteelt;
- bomenbeleid;
- verbod op het kweken van bepaalde soorten zoals bamboe en riet;
- water wordt vanaf het najaar tot het voorjaar afgesloten;
- afvalverwerking (vuilnis) buiten het complex.
- verbod op het verbouwen van groente op het Nieuwe bijenpark;

De *gemeenschappelijke tuinders* geven aan dat veelal niet echt sprake is van formele wet en/of regelgeving. Dit heeft voornamelijk te maken met het feit dat veel gemeenschappelijke tuinen nog in een beginfase verkeren en/of niet duidelijk is hoelang de gemeenschappelijke tuin mag blijven bestaan. Wet- en regelgeving komt -wanneer tuinders überhaupt aangeven dat daar sprake van is- voornamelijk tot uiting in praktische ongeschreven regels die tuinders onderling met elkaar afspreken. Hieronder een opsomming van (ongeschreven) regels die door tuinders zijn genoemd en op verschillende gemeenschappelijke tuinen van toepassing zijn:

- geen gebruik van bestrijdingsmiddelen en/of kunstmest (biologisch tuinieren);
- onderhoud van eigen perceel zoals het perceel onkruid vrijhouden en paden schoonhouden;
- alleen eetbare gewassen kweken;
- verbod op bepaalde soorten vanwege verhoogde kans op schimmel (bijvoorbeeld tomaten);
- strengere deelnemerslijst na toename potentiële tuinders;
- verbod op het gebruik van grondmest;
- geen onbevoegden met kinderen op de tuin;
- mogelijkheid van huren tot maximaal twee percelen;
- verbod op commerciële doestellingen zoals bijv. de verkoop van producten op de tuin;
- het nastreven van permacultuur (Tuin van de buurt).

Het naleven van de hierboven (ongeschreven) regels wil per gemeenschappelijke tuin verschillen. Dit is afhankelijk van de wijze van bestuur, het doel van de gemeenschappelijke tuin, duidelijkheid over de bestaansduur van de tuin en de betrokkenheid van de tuinders zelf. In het algemeen zijn gemeenschappelijke tuinders minder goed georganiseerd en daarom ook minder strikt in hun wet- en regelgeving dan volkstuinparken.

Een gedeelte van de gemeenschappelijke tuinen zijn in nauwe samenwerking met de gemeente of de provincie geïnitieerd. Hiermee krijgen de gemeenschappelijke tuinen een juridische basis en kan beroep gedaan worden op organisatorische en (eventueel) financiële hulp. Concrete dingen die tuinders noemen zijn de uitvoering van grondonderzoek door de gemeente en/of subsidie voor de (gedeeltelijke) aanleg van gemeenschappelijke tuinen. Met name de stadsdeel Zuid is met een eigen Natuur & Milieuteam Zuid hierin een voorloper (Natuur&Milieuteam, 2015).

Deze betrokkenheid van de gemeente of provincie op gemeenschappelijke tuinen betekende voor de tuinders van gemeenschappelijke tuinders in sommige gevallen ook extra wet- en regelgeving, zoals regels voor de grootte van opstallen en verplichtte beplanting (De vrijbuiters), een verbod op grote beplanting vanwege ondergrondse leidingen (GWL-terrein), strikte afbakening van de gemeenschappelijke tuin (De Brecht)¹¹ en een verbod op fruitbomen.

Enquête

In de enquête is eveneens gereageerd op de twee vragen van wet- en regelgeving. De vraag: 'Wordt u met tuinieren beperkt door bepaalde wet- en/of regelgeving? Zo ja, wat voor wet en/of regelgeving (normen/richtlijnen)?' is door 129 respondenten beantwoordt. Zo'n 57 tuinders (44%) gaven aan niet door en wet- en regelgeving te worden beperkt in tuinieren. De overige tuinders noemen verschillende redenen die over het algemeen niet als beperkend in het tuinieren worden gezien, maar vaak ook positief worden gewaardeerd of als logisch worden geacht. In de navolgende tabel een overzicht van de redenen die meerder keren genoemd zijn door de overige tuinders.

¹¹ De compostbak moest verplicht op de gemeenschappelijke tuin blijven, terwijl dit in de praktijk nogal stankoverlast gaf aan de tuinders.

	Respondenten
Geen beplanting groter dan een vastgestelde hoogte vanwege schaduw en/of de aantasting van ondergrondse leidingen en/of fruitbomen	18
Tijdelijk gebruik van de tuin vanwege andere bestemmingen	13
Uitsluitend gebruik van biologische planten en zaden	6
Onderhoud perceel (heggen scheren en schoonhouden paden)	6
Gebrek aan tuinen in omgeving / lange wachttijden	6
Geen gebruik van chemische middelen en/of kunstmest;	4
Beplantingsafspraken (geen medicinale cannabis / geen tomaten / geen bomen / geen groente geen fruitbomen)	6
Kapvergunning	3
Beheer wordt uitgevoerd door gemeente (met niet altijd goed resultaat / alles plat gemaaid) (2)	2
TOTAAL	59

Tabel 14 Genoemde redenen voor wet en/of regelgeving met betrekking tot tuinieren

Naast de hierboven genoemde wet- en regelgeving werd nog de volgende beperkende wet- en regelgeving genoemd: bouwvoorschriften, verbod op een vijver, geen loslopende honden en regels van de Vrije Universiteit (niet gespecificeerd).

De tweede vraag: 'Wordt u met tuinieren door bepaalde wet- en/of regelgeving (normen en richtlijnen) beschermd en/of gestimuleerd? Zo ja, wat voor wet- en/of regelgeving (normen en richtlijnen) en op welke wijze?' is door 110 respondenten beantwoordt. Zo'n 66 respondenten gaven aan niet door bepaalde wet- en/of regelgeving (normen en richtlijnen) te worden beschermd en/of gestimuleerd of hebben geen idee. In de navolgende tabel een overzicht van de redenen die meerdere keren genoemd zijn door de overige tuinders.

	Respondenten
(stimuleren van) biologisch tuinieren / geen chemische bestrijdingsmiddelen of kunstmest / bij-vriendelijke beplanting	9
Subsidieverstrekking gemeente voor stadslandbouw, zoals: beschikbaar stellen (goedkope) schone grond (3), hekken, pomp, banken, financiële hulp, boomspiegel, geveltuin, tuintje in openbare ruimte, (aanleggen) beplanting	7
Stimulering natuurlijk tuinieren bijv. doormiddel van het keurmerk Natuurlijk Tuinieren op volkstuintuinen	5
Vouchers of mogelijkheden voor het volgen van cursussen / workshopavonden over tuinieren/snoeien etc.	4
Het verlenen van gebruikersovereenkomsten door de gemeente	2
Het samen inkopen van plantjes op basis van jaarlijks contributie	2
TOTAAL	29

Tabel 15 Vaker genoemde redenen voor wet en/of regelgeving mbt. tuinieren

Naast de hierboven genoemde wet- en regelgeving werd nog de volgende stimulerende dan wel beschermende wet- en regelgeving genoemd: juridische bescherming van volkstuintuinen in het bestemmingsplan, de nabijheid van een gemeenschapstuin en verbod op soorten die ziektes aantrekken en de toezicht van de gemeente op grond- en waterkwaliteit.

Het verstrekken van goede zelfbeheerovereenkomsten is belangrijk voor zowel gemeente als de tuinafgeefster. Dat wordt in veel stadsdelen nog niet gedaan, veel tuinders hebben er geen weet van. Dit is een belangrijk middel voor bescherming en stimulans, en kan veel professioneler worden ingezet

bij zelfbeheer van groen. Ook bestemmingsplannen en kwaliteit van de grond, daar kan de gemeente veel beter mee faciliteren, er moet meer transparant gewerkt worden en meer vertrouwen gegeven worden aan de bewoner die groen wil adopteren.

(Tuinder Buurttuin Valentijn)

Een duidelijke conclusie die zowel uit de semigestructureerde interviews en de enquête naar voren komt is dat wet- en regelgeving niet als beperkend wordt ervaren –als hier überhaupt al sprake van is- maar veelal een vanzelfsprekendheid om het gemeenschappelijk tuinieren goed met elkaar te regelen. Vanwege statuten en aangestelde commissies is de naleving hiervan in volkstuinparken beter geregeld dan in gemeenschappelijke tuinen. Gemeenschappelijke tuinen onderscheiden zich in hun (informele) wet- en regelgeving door afspraken met betrekking tot (voedselproducerende) beplanting, zoals het verplichten/aanmoedigen van eetbare beplanting. Een tweede punt waarin gemeenschappelijke tuinen zich onderscheiden is de betrokkenheid van de gemeente. Dit brengt organisatorische en (eventueel) financiële steun met zich mee, zoals grondonderzoek en subsidie voor de (gedeeltelijke) aanleg van de tuin, maar ook beperkingen zoals gelimiteerde beplantingshoogte, verbod op fruitbomen en een tijdelijk gebruik van de tuin vanwege het bestemmingsplan.

In tegenstelling tot de tuinders op gemeenschappelijke tuinen kwam vanuit de initiatiefnemers van deze tuinen wel verbeterpunten naar voren waarin de gemeente beter in kan spelen op nieuwe initiatieven. Enkele genoemde punten:

- De gemeente zou duidelijker aan kunnen geven wat de mogelijkheden en beperkingen zijn als het gaat om watervoorziening en onderhoud rondom gemeenschapstuinen;
- De gemeente kan meer investeren in training van coördinatoren, zodat de gemeenschapstuinen meer effect hebben op de sociale cohesie;
- De gemeente zou een eenduidiger beleid moeten hebben en uitvoeren en één aanspreekpunt moeten creëren, zodat grotere stukken ruimte in gebruik kunnen worden genomen als gemeenschapstuin en betrouwbare afspraken hierover gemaakt kunnen worden. Op dit moment blijken ambtenaren zich achter elkaar te verschuilen en schuiven verantwoordelijkheden door.

Gebruikersovereenkomsten vanuit de gemeente zijn meestal standaard en daarin staan ook wel claims waarin tuingroepen bang zijn om te ondertekenen. Sowieso mag van mij hierin meer macht naar de burger, maar dat is mijn mening. Dit om procedures tot moestuinieren te bevorderen en te versnellen (hier ook omdat het gaat om tijdelijkheid en seizoenswerk)

(Tuinder Tuin van de buurt)

Interviewer: Wordt u met tuinieren beperkt door bepaalde wet en/of regelgeving Zo ja, wat voor wet en/of regelgeving (normen/richtlijnen?)

Geïnterviewde: Ja er komt een parkeerplaats op mijn tuin

(Tuinder Almatuin)

Er is nog geen gebruikersovereenkomst getekend, dus zijn ook niet beperkt op dit moment. Het zijn gebruikersovereenkomsten van de gemeente die veelal standaard zijn met een opmaak die niet is afgestemd op moestuinen.

(Tuinder Tuin van de buurt)

4.2.4 Demografische gegevens tuinders

Voor de analyse van de demografische data van de gemeenschapstuinders is uitsluitend gebruik gemaakt van de enquête omdat deze kwantitatieve vorm van dataverzameling meer data bevat dan de semigestructureerde interviews en afdoende wordt beschouwd om de gewenste demografische gegevens van de gemeenschapstuinders in dit onderzoek inzichtelijk te maken.

Aantal respondenten per gemeenschapstuin

Van de 168 respondenten hebben 145 tuinders aangegeven op welke gemeenschapstuin zij tuinieren en 24 tuinders hebben deze vraag overgeslagen.

Naam gemeenschapstuin	Type gemeenschapstuin	Aantal
Almatuin	Gemeenschappelijke tuin	41
GWL-terrein	Gemeenschappelijke tuin	34
Zuiderkruid	Gemeenschappelijke tuin	20
Buitenzorg	Volkstuinpark	13
NoordOogst – De Melkweg	Gemeenschappelijke tuin	10
Buurttuin Valentijn	Gemeenschappelijke tuin	5
Tuin van de buurt	Gemeenschappelijke tuin	3
Tugelahuistuin	Gemeenschappelijke tuin	3
Moestuin de Brecht	Gemeenschappelijke tuin	2
Wijsgerenbuurt, complex 2	Gemeenschappelijke tuin	1
Antartica	Gemeenschappelijke tuin	1
Subtotaal		133
Extra bijgekomen gemeenschapstuinen		
Moestuin Binnenpret	Gemeenschappelijke tuin	3
De Groote Braak	Volkstuinpark	1
ACTA tuin	Gemeenschappelijke tuin	1
Buurtmoestuin Rosco	Gemeenschappelijke tuin	1
Moestuin West	Gemeenschappelijke tuin	1
Moestuinen Socrates	Gemeenschappelijke tuin	1
Ons Buiten	Volkstuinpark	1
Oost Indisch Groen	Gemeenschappelijke tuin	1
Op 't Landje	Gemeenschappelijke tuin	1
WG terrein	Gemeenschappelijke tuin	1
Subtotaal		12
Totaal		145

Tabel 16 Aantal tuinders per gemeenschapstuin

Geslacht

Van de 168 respondenten hebben 151 tuinders hun geslacht in gevuld en zeventien tuinders hebben deze vraag overgeslagen. Opvallend is dat meer dan 75% van de tuinders vrouw is.

Antwoord opties	Aantal	Percentage
Man	36	23.8%
Vrouw	115	76.2%

Tabel 17 Geslacht gemeenschapstuinders

Leeftijd

Van de 168 respondenten hebben 149 tuinders hun leeftijdscategorie ingevuld en negentien tuinders hebben deze vraag overgeslagen. Het blijkt dat het grootste gedeelte van de tuinders tussen de 46-55 jaar oud zijn (36,2%). Wanneer de mannelijke tuinders en de vrouwelijke tuinders apart van elkaar worden bekeken, blijkt voor de mannen de leeftijdscategorie 36-45 jaar populairder te zijn. Opvallend is dat onder de jeugd van 25 jaar niemand zich lijkt bezig te houden met tuinieren. Daarnaast is tuinieren niet slechts een activiteit voor gepensioneerden.

Antwoord opties	Aantal	Percentage	Man	Vrouw
66 of ouder	10	6.7%	4	6
56-65 jaar	41	27.5%	8	33
46-55 jaar	54	36.2%	8	46
36-45 jaar	30	20.1%	13	17
26-35 jaar	14	9.4%	3	11
18-25 jaar	0	0.0%	0	0
Onder de 18 jaar	0	0.0%	0	0

Tabel 18 Leeftijdscategorie gemeenschapstuinders

Opleidingsniveau

Van de 168 respondenten hebben 149 tuinders hun hoogste genoten opleidingsniveau ingevuld en 19 tuinders hebben deze vraag overgeslagen. Opvallend is dat 90,7% van de tuinders hoog opgeleid is waarvan meer dan de helft zelfs universitair geschoold.

Antwoord opties	Aantal	Percentage
Lagere school	1	0.7%
Middelbare school	3	2.0%
Middelbaar beroepsonderwijs	10	6.7%
Hogeschool	56	37.6%
Universiteit	79	53.0%

Tabel 19 Opleidingsniveau gemeenschapstuinders

Gemiddelde inkomen tuinders

Van de 168 respondenten hebben 142 gemeenschapstuinders hun inkomenscategorie ingevuld en 26 tuinders hebben deze vraag overgeslagen.

Antwoord Opties	Aantal	Percentage
Meer dan € 100.000 per jaar	0	0.0%
€ 60 – 100.000 per jaar	11	7.7%
€ 40 – 60.000 per jaar	25	17.6%
€ 20.000 - 40.000 per jaar	66	46.5%
Onder de € 20.000,- per jaar	40	28.2%

Tabel 20 Gemiddelde inkomen gemeenschapstuinders

Gezinssamenstelling de tuinder

Van de 168 respondenten hebben 146 gemeenschapstuinders hun gezinssamenstelling aangegeven en hebben 22 tuinders deze vraag overgeslagen.

Antwoord opties	Aantal	Percentage
Getrouwd / samenwonend / geregistreerd partnerschap met inwonende kinderen	51	34.9%
Getrouwd / samenwonend / geregistreerd partnerschap zonder inwonende kinderen	38	26.0%
Weduwe / weduwnaar / vrijgezel met inwonende kinderen	15	10.3%
Weduwe / weduwnaar / vrijgezel zonder inwonende kinderen	42	28.8%

Tabel 21 Gezinsamenstelling gemeenschapstuinders

Woonsituatie van de tuinder

Van de 168 respondenten hebben 148 gemeenschapstuinders aangegeven of hun woonsituatie met of zonder tuin is en hebben 20 tuinders deze vraag overgeslagen.

Antwoord opties	Aantal	Percentage
Woning met tuin	50	33.8%
Woning zonder tuin	98	66.2%

Tabel 22 Woonsituatie gemeenschapstuinders

Huidig werk van de tuinder

Van de 168 respondenten hebben 147 respondenten aangegeven wat voor soort werk zij uitvoeren en hebben 21 tuinders deze vraag overgeslagen. De respondenten die een ander antwoord hebben ingevuld¹² betreft voornamelijk beroepen binnen de (welzijns)zorg, het onderwijs en zelfstandige ondernemers. Eén respondent gaf aan zich bezig te houden met stadslandbouw en conceptontwikkeling rond duurzaam voedsel. Een ander respondent gaf aan onder andere coördinator te zijn van tuinprojecten.

Antwoord opties	Aantal	Percentage
Kantoorarbeid	61	41.5%
Fabrieksarbeid	1	0.7%
Handarbeid	8	5.4%
Ambtenaar	13	8.8%
Huisvrouw	5	3.4%
Gepensioneerd	17	11.6%
Arbeidsongeschikt	6	4.1%
Werkloos	2	1.4%
Student	0	0.0%
Anders	34	23.1%
<i>(Welzijns)zorg</i>	20	13,6%
<i>Onderwijs</i>	7	4,8%
<i>Zelfstandige ondernemers</i>	7	4,8%

Tabel 23 Werk gemeenschapstuinders

¹² Een gedeelte van de antwoorden zijn alsnog verdeeld over de antwoordopties wanneer dat passend bleek.

Etniciteit

Van de 168 respondenten hebben 148 respondenten hun etniciteit aangegeven en hebben 20 tuinders deze vraag overgeslagen. De onderstaande tabel laat overduidelijk zien dat voornamelijk autochtonen zich bezighouden met tuinieren.

Antwoord opties	Aantal	Percentage
Nederlandse	133	89.9%
Marokkaanse	3	2.0%
Duitse	2	1.4%
Britse	2	1.4%
Surinaamse	1	0,7%
Dominicaanse Republiek	1	0,7%
Poolse	1	0,7%
Deense	1	0,7%
Oostenrijkse	1	0,7%
Amerikaanse	1	0,7%
Franse	1	0,7%
Ierse	1	0,7%

Tabel 24 Etniciteit gemeenschapstuinders

4.2.5 Samenvatting

In deze casestudy is dieper in gegaan op de hedendaagse betekenis van gemeenschapstuinen, waarbij de gemeenschapstuinder zelf als uitgangspunt is gekozen. De uitwerking in de hoofdstuk is gestructureerd aan hand van de aanleiding, motivatie en werkwijze van tuinders voor tuinieren. Hierbij is -zover dat mogelijk was- onderscheid gemaakt tussen volkstuiders en gemeenschappelijke tuinders. Afsluitend zijn de demografische gegevens van de geënquêteerden weergegeven. De enquête fungeert in de uitwerking aanvullend ten opzichte van de semigestructureerde interviews.

Aanleiding

De aanleiding voor tuinders om te tuinieren wordt voornamelijk gevonden in relaties (circa 45% van de tuinders) en varieert van familie, vrienden, bekenden tot aan een tuindervereniging en/of initiatiefnemers van een gemeenschapstuin. Ouders en/of grootouders vormen hierin een belangrijke doelgroep. Daarnaast is een bezoek aan een gemeenschapstuin, die al dan niet in de buurt ligt een belangrijke aanleiding om te gaan tuinieren (circa 30% van de tuinders). De wervende en faciliterende houding van de gemeente, woningbouwverenigingen en/of maatschappelijke instellingen, de locatie midden in de stad waarbij invulling wordt gegeven aan verwaarloosde ruimte en de invloed van (sociale) media zijn voor gemeenschappelijke tuinders extra aanleiding om in deze tuinen te tuinieren.

Motivatie

In totaal zijn acht motivaties om te tuinieren onderscheiden: 1. vrijetijdsbesteding, 2. voedsel, 3. rust & ontspanning, 4. sociale interactie, 5. educatie, 6. verfraaiing van de ruimte, 7. gezondheid en 8. natuurbeleving. Vaak vormt een combinatie van deze motivaties reden voor tuinders om te tuinieren. In de enquête zijn deze motivaties gespecificeerd in dertien verschillende motivaties, die echter niet altijd één op één te vergelijken zijn met de geformuleerde motivaties uit de semigestructureerde interviews.

Vrijtijdsbesteding en rust & ontspanning zijn de meest voorkomende motivaties om te tuinieren, waarbij vrijtijdsbesteding ook het meeste voorkomt in combinatie met andere motivaties. Vervolgens is voedsel een belangrijke motivatie, waarbij echter de nadruk ligt op 'het zelf kunnen beheren van de kwaliteit van voedsel' en 'het telen van biologische gewassen' en niet op voedsel *an sich* of voedsel als aanvulling op groenten die in de supermarkt niet te verkrijgen zijn. De overige motivaties zijn meestal van secundair belang of niet belangrijk.

De oogst wordt in principe voor eigen gebruik geconsumeerd, maar een groot gedeelte van de tuinders (85%) geeft daarbij een klein gedeelte weg aan familie, vrienden en/of kennissen. Verkoop van producten komt nagenoeg niet voor.

In het tuinieren is een opleving gaande wat vooral zichtbaar is door de toename van nieuwe buurtinitiatieven en de invloed van (sociale) media. Op de gemeenschapstuinen zelf is de vraag naar percelen/tuintjes toegenomen. Dit is een gevolg van belangstelling en enthousiasme van burgers voor planten, gewassen en alles wat groeit en bloeit. Ook de vraag naar lokaal geproduceerd voedsel en biologische producten speelt hierin een rol. Volkstuinders onderscheiden zich van gemeenschappelijke tuinders doordat nieuwe tuinders zich minder bezighouden met tuinieren, maar meer met ontspannende en recreatieve activiteiten. De gemeente en politiek spelen eveneens een rol in deze opleving van tuinieren.

Het aanbod tuinen is beperkt beschikbaar door de relatief lange wachtlijsten op volkstuinparken in tegenstelling tot gemeenschappelijke tuinen waar soms percelen over zijn.

Werkwijze van tuinieren

De meeste tuinders leren het tuinieren door het gewoon te doen. Daarnaast worden familie, vrienden en kennissen geraadpleegd alsook boeken, tijdschriften en/of internet. Ten derde worden cursussen en workshops over tuinieren genoemd om kennis en vaardigheden over tuinieren te verkrijgen.

De beplantingskeuze van gemeenschapstuinders richt zich hoofdzakelijk op groenten (circa 70-80%). De overige beplanting bestaat uit fruit, (sier)bloemen en/of kruiden (circa 20-30%). Populaire soorten groenten zijn: sla, bonen en courgettes. Populaire kruiden zijn: knoflook, peterselie en venkel. Aardbeien is het meest gekweekte fruit. De motivaties voor het kweken van soorten beplanting verschilt per type beplanting en varieert van het ideaal van gezonde voeding tot praktische redenen zoals soorten die makkelijk te kweken zijn.

Afhankelijk van de afstand wordt de gemeenschapstuin lopend, fietsend, met de auto of met het openbaar vervoer afgelegd. Fietsen is het meest favoriet, gevolgd door lopen, met de auto of het openbaar vervoer. De meeste tuinders zijn twee tot drie per week 1 tot 1,5 uur in de tuin. Veel voorkomende gemeenschappelijk activiteiten op een gemeenschapstuin zijn: gezamenlijke onderhoudsdagen, jaarlijkse plantendag, cursussen tuinieren, ledenvergaderingen en (oogst)feesten. In het algemeen kosten de meeste leden dit zo'n 1-2 uur per maand. Een kwart van de leden doet niet mee aan gemeenschappelijke activiteiten.

Wet- en regelgeving rondom tuinieren worden door volkstuinders niet als beperkend ervaren, maar veeleer als vanzelfsprekend om het tuinieren goed met elkaar te regelen. Voor gemeenschappelijke tuinders komt wet- en regelgeving –wanneer tuinders überhaupt aangeven dat daar sprake van is- voornamelijk tot uiting in praktische ongeschreven regels die tuinders onderling met elkaar afspreken. Vanwege statuten en aangestelde commissies is de naleving van wet- en regelgeving in volkstuinparken beter geregeld dan in gemeenschappelijke tuinen. Het niet gebruik maken van pesticiden is de meest genoemde regel door tuinders. Daarentegen wordt

biologisch tuinieren juist verplicht dan wel gestimuleerd. Gemeenschappelijke tuinen onderscheiden zich in hun (informele) wet- en regelgeving door afspraken met betrekking tot (voedselproducerende) beplanting, zoals het verplichten/aanmoedigen van eetbare beplanting. Een tweede punt waarin gemeenschappelijke tuinen zich onderscheiden is de betrokkenheid van de gemeente. Dit brengt organisatorische en (eventueel) financiële steun met zich mee, zoals grondonderzoek en subsidie voor de (gedeeltelijke) aanleg van de tuin, maar ook beperkingen zoals gelimiteerde beplantingshoogte, verbod op fruitbomen en een tijdelijk gebruik van de tuin vanwege het bestemmingsplan.

Demografische gegevens

De eigenschappen van de populatie tuinders in gemeenschapstuinen uit de enquête laat een beeld zien van voornamelijk autochtone tuinders met meer vrouwen (76%) tegen over een kleiner aantal mannen (24%) van middelbare leeftijd (36-65 jaar oud) en een opvallend hoog opleidingsniveau. Meer dan 90% van de tuinders zijn hoog opgeleid, waarvan 53% zelfs universitair geschoold. Logischerwijs resulteert dit voor de respondenten ook in een relatief hoog inkomen van 20.000 tot 40.000 euro per jaar. Zo'n 60% van de respondenten heeft een partner of is getrouwd en 66% heeft een woning zonder tuin. De meeste tuinders hebben een baan met weinig beweging, zijn gepensioneerd of hebben om verschillende soorten redenen geen baan. Tot slot zijn 10% van de tuinders volkstuinder en 90% gemeenschappelijke tuinder.

Opvallende eigenschappen in de populatie tuinders is het aantal vrouwen ten opzichte van mannen en het hoge opleidingsniveau. Een verklaring van het hoge aantal vrouwen ten opzichte van mannen zou kunnen liggen in het kweken van eetbare gewassen, wat veel gemeenschappelijke tuinen beogen. Aangenomen dat voornamelijk vrouwen zich bezig houden met de bereiding van het eten zal met het oog op duurzaam, biologisch en lokaal geproduceerd voedsel, voornamelijk vrouwen gemotiveerd hebben om te tuinieren. Het hoge opleidingsniveau is mogelijk te verklaren door de hoge respons vanuit de Almatuin. Veel tuinders van de Almatuin zijn namelijk medewerkers van de Vrije Universiteit (VU). Een andere mogelijke verklaring is dat het belang van duurzaam, biologisch en lokaal geproduceerd voedsel voornamelijk hoger opgeleiden hiervoor bewust gemaakt heeft en gemotiveerd heeft dit belang na te streven.

5. Discussie

Het doel van dit onderzoek was het verkrijgen van inzicht in de rol van gemeenschapstuinen vanuit historisch perspectief tot aan vandaag met betrekking tot voedselproductie. De scope van dit onderzoek is beperkt tot gemeenschapstuinen in de stad Amsterdam en de resultaten van dit onderzoek zullen in een volgend onderzoek vergeleken worden met soortgelijk onderzoek van gemeenschapstuinen in de steden Praag (Tsjechië), Vancouver (Canada) en Warschau (Polen). Door het beantwoorden van de twee geformuleerde deelvragen in hoofdstuk 3 en 4 heeft dit onderzoek bijgedragen aan het hierboven gestelde onderzoeksdoel. In dit hoofdstuk wordt gereflecteerd op het theoretisch kader en belangrijke resultaten, waarbij gespiegeld wordt aan soortgelijk onderzoek. Tot slot wordt afgesloten met aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

Reflectie op het theoretisch kader, resultaten en aanverwant onderzoek

In dit onderzoek is gestart met het uitwerken van de *sensitizing concepts* ‘duurzame voedselplanning’ en ‘zelforganisatie’ die context geven aan het fenomeen gemeenschapstuinen. Uit beide concepten wordt duidelijk dat de betekenis van gemeenschapstuinen zich afspiegelt tegen de achtergrond van maatschappelijke evolutie.

Vanuit het concept duurzame voedselplanning werd duidelijk dat gemeenschapstuinen een rol spelen in de zogenaamde Alternatieve Voedsel Netwerken (AFN). Deze AFN koppelen voedsel weer aan zijn sociale en culturele productieomgeving. Vanuit economische motieven is deze rol van gemeenschapstuinen in de voedselketen echter verwaarloosbaar doordat nagenoeg geen producten van de tuin worden verkocht. Dit betekent voor de gemeente Amsterdam dat met gemeenschapstuinen niet uitsluitend voedselproductie wordt beoogd, maar men wil sturen op bewustwording die moet leiden tot een gezonder en duurzamer consumptie, aantrekkelijkheid van de stad en verbetering van de sociale samenhang in de stad. De uitgave ‘Voedsel en Amsterdam’ is een uitwerking van een stedelijke voedselstrategie waarin deze visie over de relatie tussen stad en voedsel uiteen wordt gezet.

Het uitgewerkte concept zelforganisatie laat zien dat gemeenschapstuinen onderdeel vormen van een brede beweging aan nieuwe burgerinitiatieven, waarmee stedelingen naar eigen inzicht invulling geven aan openbaar gebied in de stad. Deze nieuwe initiatieven zijn te verklaren tegenover de achtergrond van verschillende maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de transitie van een verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving, bezuinigingen als gevolg van de economische crisis, maar ook de ontwikkeling in sociale ordening die zich meer en meer kenmerkt door netwerken. Dit laatste betekent dat een ‘groot verhaal’ waarin alle duidelijke taken en rollen van de overheid, burgers, markt en maatschappelijke organisaties is georganiseerd, minder aanwezig is.

In de beschrijving van de historie en ontwikkeling van gemeenschapstuinen in hoofdstuk 3, waarin voornamelijk de volkstuin centraal stond, wordt de rol van gemeenschapstuinen eveneens beschreven tegen de achtergrond van maatschappelijke ontwikkelingen. Door dezelfde benadering in de beschrijving van gemeenschapstuinen is het mogelijk om uiteindelijk één verhaal te maken die toegankelijk wordt voor het grote publiek, zoals in de beschrijving van de onderzoeksmethode wordt beoogd. Voor de eenheid in het verhaal is daarom in het begin van het onderzoek al gekozen voor een collectieve naam: gemeenschapstuinen. Hieronder worden zowel de volkstuin als de gemeenschappelijke tuin bedoeld. Echter, zoals uit de resultaten van het onderzoek blijkt te destilleren, zijn tussen deze twee soorten tuinen genoeg verschillen.

Volkstuinen zijn over het algemeen ouder, groter en beter georganiseerd dan hedendaagse gemeenschappelijke tuinen. Die organisatie uit zich in een officieel bestuur, tuinreglementen -al dan niet gekoppeld aan de Bond van Volkstuinders- en verschillende (tuin)commissies. Verder kenmerkt een opleving in tuinieren onder volkstuinders zich door aanwas van jonge gezinnen met kinderen, die zich minder bezighouden met tuinieren maar meer met ontspannende en recreatieve activiteiten. Het aanbod volkstuinen is ook minder groot, waardoor volkstuinparken over het algemeen langere wachtlijsten hebben dan gemeenschappelijke tuinen.

Gemeenschappelijke tuinen kenmerken zich als eerste door hun recente ontstaanswijze (bottom-up of grassroots initiatieven) midden in stad vaak op verwaarloosde openbare ruimte, waarbij veelal organisatorische (financiële) hulp van gemeenten, woningbouwverenigingen en/of maatschappelijke instellingen wordt verkregen. (Sociale) media heeft daarbij een extra invloed om betrokken te zijn op gemeenschappelijke tuinen. Verder zijn gemeenschappelijke tuinen onderling minder eenvormig georganiseerd door verschillen in de wijze van bestuur, het doel van de gemeenschappelijke tuin en de (tijdelijke) bestaansduur. Wel hebben gemeenschappelijke tuinders in het algemeen belangstelling en enthousiasme voor planten, gewassen en alles wat groeit en bloeit. Ook de vraag naar lokaal geproduceerd voedsel en biologische producten speelt hierin een rol. Wet- en regelgeving –als daar überhaupt sprake van is op een gemeenschappelijke tuin- is daarom vooral gericht op afspraken met betrekking tot (voedselproducerende) beplanting, zoals het verplichten/aanmoedigen van eetbare beplanting. Beide soorten tuinen verbieden of ontmoedigen echter het gebruik van pesticiden (onkruidverdelgers).

In de casestudy is dieper ingegaan op de hedendaagse betekenis van gemeenschapstuinen, waarbij de gemeenschapstuinder zelf als uitgangspunt is gekozen. Hierbij is onderscheid gemaakt in de *aanleiding*, *motivatie* en *werkwijze* van tuinieren. Enkele resultaten hiervan zullen hieronder besproken worden in combinatie met soortgelijk onderzoek.

De motivatie om te tuinieren laat een spectrum van acht verschillende motivaties zien, die elkaar niet uitsluiten maar vaak gecombineerd voorkomen. Met (Veen, 2015 p. 207) stel ik daarom dat de functie van een gemeenschapstuin meervoudig is en ook verschillend functioneert per tuinder. Sommige tuinders vinden het alleen leuk om eigen groente te verbouwen, terwijl anderen tuinieren beschouwen als een gezellig samen zijn en het opdoen van sociale contacten.

Volgens (Veen, 2015) levert inzicht in verschillende motivaties voor tuinieren ook een belangrijke bijdrage aan literatuur rond AFNs, omdat het helpt begrijpen in hoeverre stedelijke voedselproductie werkelijk alternatief is. Vanuit de literatuur in het theoretisch kader werd duidelijk dat gemeenschapstuinen (als een voorbeeld van AFNs) fungeren als een reactie op het huidige voedselsysteem. AFNs worden echter ook vaak beschouwd als ingegeven door politieke motieven en gebaseerd op een 'hogere moraal'. Deze inherente eigenschappen aan AFNs worden door (Veen et al, 2012) bestreden, omdat de motivatie van tuinders niet uitsluitend voortkomen vanuit een 'hogere moraal' en wanneer deze wel gerelateerd zijn aan het maken van bewuste voedselkeuzes, de meeste deelnemers deze betrokkenheid niet als politiek willen aanmerken of als onderdeel van een tegenbeweging. 'We found that participants are not willing or at least very reluctant to frame their practices as political. Similarly, people were reluctant to frame their behaviour in terms of 'a countermovement' (Veen et al., 2012).

Deze bevindingen van (Veen et al., 2012) worden ook uit de resultaten in dit onderzoek bevestigd. Vanuit de acht geformuleerde motivaties uit de semigestructureerde interviews is alleen 'voedsel' als een reflexieve motivatie aan te merken als reactie op het conventionele voedselsysteem.

Vanuit de enquête betreft dit alleen de motivaties: 'het zelf kunnen beheren van de kwaliteit van het voedsel' en 'voor het telen van biologische gewassen'. Uit de enquête blijkt echter ook dat veel tuinders de hierboven genoemde motivaties minder belangrijk vinden dan de andere genoemde motivaties, zoals 'van de natuur genieten', 'ik hou van tuinieren' 'buiten zijn' en 'rust & ontspanning'. Tuinders zijn dus niet uitsluitend vanuit reflexieve motivaties betrokken bij gemeenschapstuinen als reactie op de problemen in het huidige voedselsysteem en wanneer deze wel aanwezig zijn deze in het algemeen ondergeschikt zijn aan de andere genoemde motivaties. Samen met (Veen et al., 2012) stel ik daarom eveneens dat het succes van gemeenschapstuinen niet noodzakelijk verbonden is met reflexieve motivaties, maar komt dit succes eveneens door de andere genoemde motivaties.

Uit de resultaten van de demografische gegevens werden twee opvallende eigenschappen gesignaleerd namelijk, het hoge percentage vrouwen (76%) en het hoge opleidingsniveau (91%). In de conclusie werd het hoge opleidingsniveau verklaard door de hoge respons vanuit de Almatuin, waar veel medewerkers van de VU tuinieren en de suggestie dat voornamelijk hoger opgeleiden bewust zijn en het belang inzien van lokaal, eerlijk en gezond voedsel. Verder wordt aangenomen dat vrouwen zich meer met voedselbereiding bezig houden dan mannen. Uit de resultaten blijkt ook dat de meeste tuinders een Nederlandse etniciteit hebben (89%).

(Veen, 2015) toont in haar onderzoek nagenoeg vergelijkbare resultaten aan door te stellen dat interesse-gerelateerde tuinen voornamelijk hoger opgeleiden aantrekt met een Nederlandse achtergrond en eenzelfde politieke oriëntatie. Met interesse-gerelateerde tuinen wordt die categorie tuin onderscheiden waarin tuinders voornamelijk gericht zijn op tuinieren en groenten zelf. In combinatie van deze gegevens lijkt te suggereren dat lokaal, eerlijk en gezond voedsel vooral Nederlandse hoogopgeleiden motiveert om hiernaar te streven en vooral vrouwen dit in praktijk brengen door te tuinieren. Deze motivatie als aanmoediging om te tuinieren is echter niet afdoende, want wanneer de praktijk van tuinieren wordt geëvalueerd blijken andere motivaties eveneens een belangrijke rol te spelen om met tuinieren (blijvend) bezig te zijn.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In dit onderzoek is in eerste instantie de ontwikkeling van gemeenschapstuinen onderzocht als afspiegeling van de maatschappelijke evolutie. Daarbij is in de casestudy de betekenis van gemeenschapstuinen onderzocht vanuit het perspectief van de tuinders. In eerste instantie was het de bedoeling om het perspectief van omwonenden van gemeenschapstuinders hierbij te betrekken. Hiervoor waren eveneens interviewvragen bedacht, zoals: 'Wat vind u van deze gemeenschappelijke tuin en hoe kijkt u daar tegen aan?', 'vind u dit een goed gebruik van de ruimte?' 'Welke invulling zou u aan deze ruimte willen geven?' en 'Heeft u wel is contact met de tuinders?' Vanwege de tijd en omvang van het onderzoek zijn omwonenden buiten beschouwing gelaten, maar zijn zeker een interessante doelgroep om te betrekken in het onderzoek naar de rol van gemeenschapstuinen.

Een tweede punt wat vervolgonderzoek vraagt, is de relatie van tuinieren ten opzichte van het koopgedrag en eetpatroon van tuinders. Uit dit onderzoek blijkt dat veel tuinders de oogst voor persoonlijk gebruik nuttigen, maar de hoeveelheid en het effect hiervan op hun levenspatroon en hun denken over voedsel zou verder onderzocht kunnen worden. Kopen biologische tuinders bijvoorbeeld ook biologische voedselproducten in de supermarkt naast hun eigen gekweekte groenten?

In dit onderzoek is, voor zover mogelijk, onderscheid gemaakt tussen volkstuinen en gemeenschappelijke tuinen. Het aantal respondenten op de uitgezette online enquête bestaat echter voornamelijk uit gemeenschappelijke tuinders (90%) en maar weinig volkstuinders (10%). Hierdoor was het niet mogelijk om alle onderzochte verschillen tussen volkstuinen en gemeenschappelijke tuinen kwantitatief te onderbouwen. Dit zou in vervolgonderzoek verder uitgediept kunnen worden. Met het onderzoeken van de twee hiervoor genoemde punten zou dit onderscheid tussen gemeenschappelijke tuinen en volkstuinen eveneens aangehouden kunnen worden.

De betrokkenheid van de gemeente op voedselproductie in de stad Amsterdam is uitgewerkt in de voedselvisie 'Voedsel en Amsterdam' met een daaraan gekoppelde agenda voor de inzet van voedsel. Vanuit interviews met tuinders kwam echter nog voren dat in de praktijk deze inzet verbeterd kan worden. Zo zijn mogelijkheden en beperkingen rondom gemeenschapstuinen vaak niet duidelijk en zou een duidelijk aanspreekpunt gewenst zijn. Eveneens zou meer geïnvesteerd kunnen worden in de training van coördinatoren, zodat gemeenschapstuinen meer effect hebben op de sociale cohesie. Deze vragen laten zien dat een luisterend oor van de gemeente richting de stedeling belangrijk is om de rol van gemeenschapstuinen te verbeteren. Op basis hiervan kan onderzocht worden hoe het fenomeen gemeenschapstuinen beter geïntegreerd kan worden in ruimtelijke planning.

6. Conclusie

Het doel van dit onderzoek was het verkrijgen van inzicht in de rol gemeenschapstuinen vanuit historisch perspectief tot aan vandaag met betrekking tot voedselproductie. De scope van dit onderzoek is hierbij beperkt tot gemeenschapstuinen in de stad Amsterdam.

Voor uitwerking van het onderzoeksdoel was de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Welke rol spelen gemeenschapstuinen in de brede stroom van veranderingen rondom voedselproductie?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden zijn twee deelvragen opgesteld:

1. Wat is de betekenis van gemeenschapstuinen vanuit historisch perspectief?
2. Wat is de hedendaagse betekenis van gemeenschapstuinen in Amsterdam?

Literatuurstudie naar de betekenis van gemeenschapstuinen vanuit historisch perspectief laat zien dat deze vroeger voornamelijk bekend stond als de volkstuin. Vermooten (1958) onderscheid drie type volkstuinen: 1. de weldadigheidstuin (charitatieve type), 2. de nuttigheidstuin (utilitaire type) en 3. de genoegentuin (recreatieve type). De betekenis van de eerste twee typen waren vooral van economische aard doordat deze gebruikt werden om aardappelen en groenten te verbouwen. Het laatste type had betekenis voor het gehele volk, was primair van belang als leefruimte en had als doel de fysieke en psychische welzijn van de burger te verhogen.

Vanaf de 19^e eeuw hebben volkstuinen in Nederland zich ontwikkeld langs de hierboven genoemde drie typen volkstuinen als een afspiegeling van de maatschappelijke evolutie. Belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen en gebeurtenissen hierin zijn: de industriële revolutie, oprichting Bond van volkstuinders, crisisjaren '30, oprichting AVVN, Tweede Wereldoorlog, wederopbouw, toenemende welvaart, planologische ontwikkelingen en ecologische bewustwording in de jaren '90. Het eerste type tuin komt nu niet meer voor en het tweede type tuin in geringe mate. Het tweede type tuin staat nu ook wel bekend als nutstuinpark. Het recreatieve type wordt tegenwoordig onderscheiden in dagrecreatieve volkstuinparken en verblijfsrecreatieve volkstuinparken. Volkstuinparken kenmerken zich door een goede organisatie. Die organisatie uit zich in een officieel bestuur, tuinreglementen -al dan niet gekoppeld aan de Bond van Volkstuinders- en verschillende (tuin)commissies. Tegenwoordig is er een aanwas van jonge gezinnen met kinderen, die zich minder bezig houden met tuinieren maar meer met ontspannende en recreatieve activiteiten. Het aanbod tuinen is beperkt beschikbaar en wordt zichtbaar door de relatief lange wachtlijsten.

De huidige betekenis van gemeenschapstuinen is verbreed en vergroot door de opkomst van vele nieuwe initiatieven in steden. De aanleiding hiervoor is de bewustwording van problemen in het moderne voedselsysteem in Nederland. Gemeenschappelijke tuinen onderscheiden zich van volkstuinparken als eerste door hun recente ontstaanswijze (bottom-up of grassroots initiatieven) midden in de stad vaak op verwaarloosde openbare ruimte, waarbij veelal organisatorische (financiële) hulp van gemeenten, woningbouwverenigingen en/of maatschappelijke instellingen wordt verkregen. (Sociale) media heeft daarbij extra invloed om betrokken te zijn op gemeenschappelijke tuinen. Verder zijn gemeenschappelijke tuinen onderling minder eenvormig georganiseerd door verschillen in de wijze van bestuur, het doel van de gemeenschappelijke tuin en de (tijdelijke) bestaansduur. Wel hebben gemeenschappelijke tuinders in het algemeen belangstelling en enthousiasme voor planten, gewassen en alles wat

groeit en bloeit. Ook de vraag naar lokaal geproduceerd voedsel en biologische producten speelt hierin een rol. Wet- en regelgeving –als daar überhaupt sprake van is op een gemeenschappelijke tuin- is daarom vooral gericht op afspraken met betrekking tot (voedselproducerende) beplanting, zoals het verplichten/aanmoedigen van eetbare beplanting. Het aanbod aan tuinen is veel groter waardoor over het algemeen weinig en korte wachtlijsten zijn.

In de casestudy wordt vanuit het perspectief van de tuinder dieper ingegaan op de *aanleiding*, *motivatie* en *werkwijze* van hedendaagse gemeenschapstuinders.

De meeste tuinders vinden dat vele tuinders via relaties een aanleiding vinden om te tuinieren (circa 45%). Daarnaast is een bezoek aan een gemeenschapstuin, die al dan niet in de buurt ligt een belangrijke aanleiding om te gaan tuinieren (circa 30%).

In totaal zijn acht motivaties om te tuinieren onderscheiden: 1. vrijetijdsbesteding, 2. voedsel, 3. rust & ontspanning, 4. sociale interactie, 5. educatie, 6. verfraaiing van de ruimte, 7. gezondheid en 8. natuurbeleving. Vaak vormt een combinatie van deze motivaties reden voor tuinders om te tuinieren. De functie van een gemeenschapstuin is daarom meervoudig en functioneert ook verschillend per tuinder. Reflexieve motivaties als reactie op de huidige problemen in het voedselsysteem komen eigenlijk alleen terug in de motivatie voedsel. Het succes van gemeenschapstuinen is daarom niet noodzakelijk verbonden met reflexieve motivaties, maar gebeurt ook door de andere genoemde motivaties.

De oogst wordt in principe voor eigen gebruik geconsumeerd, maar een groot gedeelte van de tuinders (85%) geeft daarbij een klein gedeelte weg aan familie, vrienden en/of kennissen. Verkoop van producten komt nagenoeg niet voor.

In het tuinieren is een opleving gaande wat vooral zichtbaar is door de toename van nieuwe buurtinitiatieven en de invloed van (sociale) media. Ook op de gemeenschapstuinen zelf is de vraag naar percelen/tuintjes toegenomen. Dit is een gevolg van belangstelling en enthousiasme van burgers voor planten, gewassen en alles wat groeit en bloeit. Ook de vraag naar lokaal geproduceerd voedsel en biologische producten speelt hierin een rol. De betrokkenheid van gemeente en politiek spelen eveneens een rol in deze opleving van tuinieren.

De meeste tuinders leren het tuinieren door het gewoon te doen. Daarnaast worden familie, vrienden, kennissen geraadpleegd alsook boeken, tijdschriften en/of internet. Als derde zijn cursussen en workshops over tuinieren een manier om kennis en vaardigheden over tuinieren te verkrijgen.

De beplantingskeuze van gemeenschapstuinders richt zich hoofdzakelijk op groenten (circa 70-80%). De overige beplanting bestaat uit fruit, (sier)bloemen en/of kruiden (circa 20-30%). De motivaties voor het kweken van soorten beplanting verschilt per type beplanting en varieert van het ideaal van gezonde voeding tot praktische redenen zoals soorten die makkelijk te kweken zijn.

Afhankelijk van de afstand wordt de gemeenschapstuin lopend, fietsend, met de auto of met het openbaar vervoer afgelegd. Fietsen is het meest favoriet, gevolgd door lopen, met de auto of het openbaar vervoer. De meeste tuinders zijn twee tot drie keer per week 1 tot 1,5 uur in de tuin. Veel voorkomende gemeenschappelijk activiteiten op een gemeenschapstuin zijn gezamenlijke onderhoudsdagen, jaarlijkse plantendag, cursussen tuinieren, ledenvergaderingen en

(oogst)feesten. In het algemeen kosten de meeste leden dit zo'n 1-2 uur per maand. Een kwart van de leden doet niet mee aan gemeenschappelijke activiteiten.

Wet- en regelgeving rondom tuinieren worden door volkstuinders niet als beperkend ervaren, maar veelmeer als vanzelfsprekend om het tuinieren goed met elkaar te regelen. Voor gemeenschappelijke tuinders komt wet- en regelgeving –wanneer tuinders überhaupt aangeven dat daar sprake van is- voornamelijk tot uiting in praktische ongeschreven regels die tuinders onderling met elkaar afspreken. Vanwege statuten en aangestelde commissies is de naleving van wet- en regelgeving in volkstuinparken beter geregeld dan in gemeenschappelijke tuinen. Het niet gebruik maken van pesticiden is de meest genoemde regel door tuinders. Daarentegen wordt biologisch tuinieren juist verplicht dan wel gestimuleerd.

Uit de eigenschappen van de populatie tuinders zijn de drie opvallendste eigenschappen het hoge percentage vrouwen (76%), het hoge opleidingsniveau (91%) en het hebben van de Nederlandse etniciteit (89%). Deze gegevens suggereren -mede ondersteund door soortgelijk onderzoek naar buurttuinen- dat lokaal, eerlijk en gezond voedsel vooral Nederlandse hoogopgeleiden motiveert om hiernaar te streven en vooral vrouwen dit in praktijk brengen door te tuinieren. Tegelijkertijd is voedsel niet de belangrijkste motivatie voor tuinieren, maar volgt deze pas na de motivaties vrijetijdsbesteding, rust & ontspanning en natuurbeleving om (blijvend) bezig te zijn met tuinieren.

Referenties

- ALMATUIN. 2014. *Almatuin - De groene oase op de Zuidas* [Online]. Available: <http://almatuin.org/> [Accessed 30-04-2015].
- AMSTELGLORIE. 2015. *Volkstuinpark Amstelglorie* [Online]. Available: <http://www.amstelglorie.nl/indexa.htm> [Accessed 11-05-2015].
- ANTARCTICA. 2014. *Antarctica smelt niet voor geld* [Online]. Available: <https://schoolantarctica.wordpress.com/> [Accessed 30-04-2015].
- AVVN. 2015. *Overzicht van verenigingen met het Nationaal Keurmerk* [Online]. Available: <http://www.avvn.nl/verenigingen/nationaal-keurmerk/overzicht-van-verenigingen/> [Accessed 16-03-2015 2015].
- BEERDA, D. & BEERDA, D. P. 2005. *Permacultuur : ontwerpen met de natuur*, Groningen, Beerda.
- BIJEN PARK AMSTERDAM. 2015. *Nieuwe Bijenpark* [Online]. Stichting Bijenpark Amsterdam. Available: <http://www.bijenpark.nl/> [Accessed 29-04-2015].
- BOELETUIN. 2015. *Boeletuin* [Online]. Available: <http://www.boeletuin.nl/> [Accessed 30-04-2015].
- BOND VAN VOLKSTUINDERS. 2014. *Een volkstuin...groen waar je wat mee mag doen!!!!* [Online]. Available: <http://www.bondvanvolkstuinders.nl/> [Accessed 31-01-2014 2014].
- BOSCH, N. 1996. *Volkstuinen: de groene tankstations van de compacte stad: een sociologisch onderzoek naar de betekenis van volkstuinen in relatie tot toekomstmogelijkheden voor het Amsterdamse volkstuinwezen*, s.n.
- BUITENZORG. 2015. *Tuinpark Buitenzorg* [Online]. Available: <http://www.tuinparkbuitenzorg.nl/> [Accessed 11-05-2015].
- CHARMAZ, K. 2006. *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*, SAGE Publications.
- CRESWELL, J. W. 2009. *Research design : qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*, Los Angeles, CA [etc.], Sage.
- DE BOER, F. 2011. De Grounded Theory Approach: een update. *Kwalon*, 16 (1), 25-33.
- DE VRIES, S. & SCHÖNE, M. B. 2004. *Volkstuinparken in Amsterdam : de sociaal-culturele dimensie*, Wageningen, Alterra.
- DENTERS, S., TONKENS, E., VERHOEVEN, I. & BAKKER, J. 2013. Burgers maken hun buurt.
- DE VIJF SLAGEN. 2015. *De Vijf Slagen* [Online]. Available: <http://www.devijfslagen.nl/> [Accessed 1-05-2015].
- DRO 2005. *Nota volkstuinen in Amsterdam*, Amsterdam, Dienst Ruimtelijke Ordening.
- DUCHEMIN, E., WEGMULLER, F. & LEGAULT, A.-M. 2009. Urban agriculture: multi-dimensional tools for social development in poor neighbourhoods. *Field Actions Science Reports. The journal of field actions*, 1.
- EIGENWIJKS. 2015. *Eigenwijks - wat bewoners beweegt* [Online]. Available: <http://www.eigenwijks.nl/eigenwijks/wie-zijn-wij> [Accessed 29-04-2015].
- GEMEENTE AMSTERDAM. 2015. *MapsAmsterdam.nl/Stadslandbouw* [Online]. Available: <http://maps.amsterdam.nl/stadslandbouw/> [Accessed 30-03-2015 2015].
- GEMEENTE UTRECHT 1977. *Door de tuin geleid*, Utrecht, Bureau Sport en Openlucht recreatie Gemeente Utrecht.
- GLASER, B. G. & STRAUSS, A. L. 2009. *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*, Transaction Publishers.
- GUINÉE, J., HEIJUNGS, R., DE KONING, A., VAN, L., GEERKEN, T., VAN HOLDERBEKE, M., VITO, B. J., EDER, P. & DELGADO, L. 2006. Environmental Impact of Products (EIPRO) Analysis of the life cycle environmental impacts related to the final consumption of the EU25.
- GWL-TERREIN. 2015. *GWL-terrein* [Online]. Available: <http://www.gwl-terrein.nl/?home> [Accessed 30-04-2015].
- HUYGEN, A., VAN MARISSING, E., BOUTELLIER, J. C. J. & NEDERLAND, G. J. J. 2013. *Ruimte voor zelforganisatie: implicaties voor gemeenten*, Verwey-Jonker Instituut.

- IPSOFACTO, S. 1989. *Onderzoek naar de vraag naar volkstuinen*, 's-Gravenhage, Rijksplanologische Dienst.
- JANSEN, L. 1967. *Oorsprong en ontwikkeling van het volkstuinwezen in Amsterdam*, Bond van Volkstuinders.
- KUMAR, R. 2005. *Research methodology : a step-by-step guide for beginners*, London [etc.], Sage.
- LANG, T. I. M. 2010. Crisis? What Crisis? The Normality of the Current Food Crisis. *Journal of Agrarian Change*, 10, 87-97.
- LEEFOMGEVING, C. V. D. 2011. *Verstedelijking* [Online]. Available: <http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/onderwerpen/nl0031-Verstedelijking.html?i=30> [Accessed 31-01-2014 2014].
- LVV 1958. *Het belang van de volkstuinen*, 's-Gravenhage, Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening.
- MOVISIE. 2008. *Buurtmoestuin voor en door bewoners in Amsterdam* [Online]. Available: <https://www.movisie.nl/praktijkvoorbeeld/buurtmoestuin-door-bewoners-amsterdam> [Accessed 07-05-2015].
- NATUUR&MILIEUTEAM 2014. *Natuur & Milieu Magazine eten uit de stad*.
- NATUUR&MILIEUTEAM. 2015. *Natuur & Milieuteam Zuid* [Online]. Available: <http://nmtzuid.nl/> [Accessed 12-06-2015].
- NOORDOOGST. 2015. *NoordOogst; een kleinschalig, duurzaam stadslandbouwproject in Amsterdam Noord* [Online]. Available: <http://www.noordoogst.org/> [Accessed 11-05-2015].
- NUT EN GENOEGEN. 2015. *Volkstuinpark Nut en Genoegen* [Online]. Available: <http://www.nutengenoegen.magix.net/#Startpagina> [Accessed 29-04-2015].
- PIJNENBURG, B. 2009. *Programma Proeftuin Amsterdam, 2010-2012*.
- PLATFORMAM ATEURTUINIEREN 1997. *SAMEN LEVEN SAMEN BELEVEN Ideeën bundel voor recreatief medegebruik van tuinenparken*.
- POTHUKUCHI, K. & KAUFMAN, J. 1999. Placing the food system on the urban agenda: The role of municipal institutions in food systems planning. 16, 213-224.
- POTRC, M. 2009. *stedelijk in west: de kok, de kweker, zijn vrouw en hun buurman marjetica potrc en wilde westen* [Online]. Available: <http://www.stedelijk.nl/persberichten/stedelijk-in-west-de-kok-de-kweker-zijn-vrouw-en-hun-buurman-marjetica-potrc-en-wilde-westen> [Accessed 29-04-2015].
- PROJECTGROEP VOEDSELVISIE: ANMEC, A. E. B., PROGRAMMATEAM GEZOND GEWICHT, ECONOMISCHE ZAKEN, DIENST RUIMTELIJKE ORDENING 2013. *Voedsel en Amsterdam*.
- RENTING, H. & WISKERKE, J. S. C. New Emerging Roles for Public Institutions and Civil Society in the Promotion of Sustainable Local Agro-Food Systems. *Proceedings of the 9th European IFSA Symposium on Building sustainable rural futures, Vienna, Austria, 4-7 July 2010, 2010*.
- RIDAMMERHOEVE. 2014. *Geitenboerderij Ridammerhoeve* [Online]. Available: <http://www.geitenboerderij.nl/> [Accessed 11-12-2014 2014].
- STEEL, C. 2011. *De hongerige stad : hoe voedsel ons leven vormt*, Rotterdam, NAi Uitgevers.
- STICHTING WORTELEN IN JE BUURT. 2015. *Tuin van de buurt* [Online]. Available: http://worteleninjebuurt.nl/?page_id=9 [Accessed 11-05-2015].
- TONKENS, E. 2011. *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid. Een onderzoek naar bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijkaanpak*.
- VAN DE BERG, M. 2013. *STEDELINGEN VERANDEREN DE STAD Over nieuwe collectieven, publiek domein en transitie*, Valiz.
- VAN DER KROEF, R. 1971. *De volkstuin : een onderzoek naar de functie van de volkstuin als recreatieobjekt in Rotterdam*, [Breda], Nederlands Wetenschappelijk Instituut voor Toerisme en Rekreatie.
- VAN DER PLOEG, J. D. 2012. *The New Peasantries: Struggles for Autonomy and Sustainability in an Era of Empire and Globalization*, Earthscan LLC.
- VAN DER STOEP, H. 2014. *Stories becoming sticky : how civic initiatives strive for connection to governmental spatial planning agendas*. Proefschrift Wageningen, Wageningen University.

- VANTUYLL. 2015. *Kruidentuin van Tuyll* [Online]. Available: <http://kruidentuin-van-tuyll.jimdo.com/> [Accessed 08-05-2015].
- VEEN, E. J. 2015. *Community gardens in urban areas: a critical reflection on the extent to which they strengthen social cohesion and provide alternative food*. Wageningen University.
- VEEN, E. J., DERKZEN, P. & WISKERKE, J. S. C. 2012. Motivations, reflexivity and food provisioning in alternative food networks: case studies in two medium-sized towns in the Netherlands. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 19, 365-382.
- VERMEULEN, P. 2010. Voedsel Schakel tussen stad en land. *PLANAmsterdam*. Amsterdam: Dienst Ruimtelijke Ordening.
- VERMOOTEN, W. H., VERHOEF, J. A., DE VRIES REILINGH, H. D. & HORNSTRA, R. 1958. *De betekenis van het volkstuintwezen in Nederland: Het permanente volkstuintcomplex in de stadsuitbreiding door J.A. Verhoef. Volkstuint, recreatie : sociale aspecten van het volkstuintwezen door W.H. Vermooten*.
- VOLKSBOND. 2015. *RIBW De Brecht* [Online]. Available: <http://www.volksbond.nl/website/index.php?id=7> [Accessed 08-05-2015].
- VROKLAGE, H. 1995. Amateurtuinieren.
- WEGENER SLEESWIJK, A. & KLEIJN, R. 1993. *Locaties voor volkstuinen : een toetsingskader : het minimaliseren van gezondheidsrisico's voor volkstuinders door een juiste locatiekeuze en een goed beheer*, Leiden, RU Leiden.
- WHO 2005. European Strategy for Child and Adolescent Health and Development. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- WILDSCHUT, N. 2012. Het Algemeen Verbond van Volkstuindersverenigingen in Nederland: 1928-2012. Utrecht.
- WISKERKE, J. S. & VIJJOEN, A. 2012. Sustainable Urban Food Provisioning: Challenges for Scientists, Policymakers, Planners, and Designers. *Sustainable Food Planning: Evolving Theory and Practice*, edited by A. Viljoen and JSC Wiskerke, 19-35.
- WISKERKE, J. S. C. 2009. On Places Lost and Places Regained: Reflections on the Alternative Food Geography and Sustainable Regional Development. *International Planning Studies*, 14, 369-387.
- ZANTKUIJL, F. 1974. *Van coelghaerde tot vrijetijdstuin : een empirisch-sociologische studie over het volkstuintwezen*, Amsterdam, Algemeen Verbond van Volkstuinders Verenigingen in Nederland.
- ZUIDERKRUID. 2012. *Zuiderkruid* [Online]. Available: <https://zuiderkruid.wordpress.com/about-2/> [Accessed 07-05-2015].

Verantwoording afbeeldingen

- Figuur 7 Plattegrond Nieuwe Bijenpark. [online] Available: <http://www.bijenpark.nl/fotos/index.html> [Accessed 29-04-2015].
- Figuur 12 Percelen op buurttuin Wijsgerenbuurt. [online] Available: <https://www.flickr.com/photos/46259455@No8/9355732409/> [Accessed : 07-05-2015].
- Figuur 20 Plattegrond GWL-terrein. [Online]. Available: <http://www.gwl-terrein.nl/?home> [Accessed 30-04-2015].
- Figuur 23 Plattegrond Kruidentuin van Tuyll [Online]. Available: <http://kruidentuin-vantuyll.jimdo.com/> [Accessed 08-05-2015].
- Figuur 28 Zuiderkruid [online] Available: <https://demirandabuurt.wordpress.com/2014/09/20/de-buurtmoestuinen-zien-er-top-uit/> [Accessed 31-07-2015]
- Figuur 36 Plattegrond de Vijf Slagen [Online]. Available: <http://www.devijfslagen.nl/> [Accessed 1-05-2015].

Figuur 45 Sfeerimpressie voor de ontwikkeling van NoordOogst [Online]. Available:
https://www.facebook.com/stadslandbouwproject/photos_stream [Accessed: 11-05-2015].

Overige afbeeldingen zijn gemaakt door Elisabeth Brabec (Professor of Landscape Architecture and Regional planning) en Robert van de Klippe

Appendix 1 – Interview vragen tuinders

Algemene vragenlijst voor gemeenschappelijke tuinen

1. Hoe groot is de gemeenschappelijke tuin en hoeveel percelen heeft de gemeenschappelijke tuin?
2. Wanneer is de gemeenschappelijke tuin ontstaan?
3. Op welke wijze wordt de gemeenschappelijke tuin bestuurd?
4. Wat zijn de statuten van de vereniging en wat zijn de algemene normen en richtlijnen?
5. Hoe wordt de gemeenschappelijke ruimte onderhouden?
6. Is er de mogelijkheid om producten te verkopen vanaf de tuin? Zo ja, wat is de locatie en afstand vanaf de tuin?
7. Wat is de gemiddelde huurtermijn van een lid?

Persoonlijke vragenlijst voor gemeenschappelijke tuinen

Motivatie om te tuinieren

1. Op welke manier bent u in contact gekomen met tuinieren in gemeenschapstuinen?
2. Wat is uw motivatie om een gemeenschapstuin te hebben?
3. Wat doet u met de oogst?
4. Heeft u het idee dat er een opleving gaande is in het tuinieren? Zo ja, op welke manier ziet u dat terug?
5. Wat is de gemiddelde wachttijd voor het krijgen van een perceel voor een gemeenschapstuin?

Vragen over uw perceel en het tuinieren

6. Vanaf welk jaar huurde u uw eerste perceel?
7. Hoeveel tijd besteedt u per week aan het onderhouden van uw tuin tijdens het groeiseizoen?
8. Hoe vaak gaat u per week naar u tuin tijdens het groeiseizoen?
9. Met welk vervoersmiddel gaat u naar uw gemeenschapstuin en hoeveel tijd kost dit?
10. Hoeveel tijd besteedt u per maand aan gemeenschappelijke activiteiten, die voortkomen vanuit de organisatie rondom de gemeenschapstuin?
11. Welke soorten planten kweekt u al veel vaker en waarom juist deze?
12. Waar heeft u de kennis opgedaan om te tuinieren?
13. Welke reacties krijgt u van omwonenden en/of andere tuinders met betrekking tot uw gemeenschapstuin en manier van tuinieren?
14. Wordt u met tuinieren beperkt door bepaalde wet en of regelgeving? Zo ja, wat voor wet en/of regelgeving? (normen en richtlijnen?)
15. Wordt u door bepaalde wet en/of regelgeving beschermd en/of gestimuleerd met tuinieren? Zo ja, wat voor wet en/of regelgeving? (normen en richtlijnen?)
16. Hoeveel percelen worden door u gehuurd en onderhouden? (Naam / percelen / Oppervlakte).
17. Wat voor type planten kweekt u? Geef aan hoeveel van uw perceel wordt gebruikt voor de verschillende type planten

Demografische data

18. Wat is uw leeftijd?
19. Wat is uw hoogst gevolgde opleiding?
20. Wat is uw gezinssamenstelling?
21. Wat is uw woonsituatie? (met of zonder tuin?)
22. Wat voor soort werk oefent u uit?

Appendix 2 – Enquête

Enquête voor tuinders van *gemeenschapstuinen* in Amsterdam

Deze enquête is bedoeld voor mensen die een perceel beheren in een gemeenschapstuin. Onder een gemeenschapstuin worden verschillende soorten tuinen begrepen, zoals volkstuinen, gemeenschappelijke tuinen, buurttuinen etc. Deze enquête is onderdeel van verkennend onderzoek naar gemeenschapstuinen in Amsterdam. De centrale vraag in dit verkennend onderzoek is welke rol gemeenschapstuinen en tuinders spelen binnen het veranderende proces van (duurzame) voedselproductie in Amsterdam. Het doel van deze enquête is proberen te begrijpen wat uw motivatie en werkwijze is om als tuinder in een gemeenschapstuin te werken.

De conclusies van dit onderzoek worden gebruikt om aanbevelingen te doen voor tuinorganisaties, planners, ontwerpers en beleidsmakers om in de ontwikkeling van steden te kunnen aansluiten bij de initiatieven en ervaring van hedendaagse (nieuwe) tuinders. Daarnaast zullen de conclusies van dit onderzoek ook gebruikt worden voor vervolg onderzoek waarin de bevindingen van dit onderzoek vergeleken zullen worden met onderzoek naar gemeenschapstuinen in de steden: Praag (Tsjechië), Vancouver (Canada) en Warschau (Polen).

Het onderzoek wordt uitgevoerd door Robert van de Klippe, student Ruimtelijke Planning aan de Wageningen Universiteit. Hierbij werkt hij samen met Elisabeth Brabec, Professor Landschapsarchitectuur en Regionale Planning aan de Universiteit van Massachusetts, Amherst. Graag wil ik u vragen om mee te helpen aan dit onderzoek door de vragen van deze enquête in te vullen. Het invullen duurt ongeveer 10 minuten en u blijft daarin geheel anoniem.

Voor vragen over deze enquête of het onderzoek kunt u altijd contact met Robert of Elisabeth opnemen door het volgende nummer te bellen: 06-13 76 11 14, of door een e-mail te sturen naar: robertvdklippe@gmail.com of elizabeth.brabec@gmail.com

Wanneer u actief bent op sociale media en de opkomst van gemeenschapstuinen in Amsterdam een warm hart toedraagt wil ik u graag vragen om de link van de enquête ook onder uw mede tuinders te verspreiden! Dit kan zijn Facebook, Twitter, e-mail etc.

<https://www.surveymonkey.com/s/gemeenschapstuinen>

Motivatie voor tuinieren

1. Op welke manier bent u in contact gekomen met tuinieren in gemeenschapstuinen?

- Bezoek aan gemeenschapstuinen
- Vrienden of bekenden zijn in het bezit van een gemeenschapstuint
- Medisch advies om meer aan lichaamsbeweging te doen
- Advies van familie / vrienden / bekenden om een gemeenschapstuint te nemen
- Contact met een tuindersvereniging of initiatiefnemers van een gemeenschapstuint
- Via televisie/radio
- Via internet
- Anders _____

2. Wat is uw motivatie om een gemeenschapstuint te hebben? Geef voor elke motivatie aan hoe belangrijk deze voor u is.

	Erg belangrijk	Belangrijk	Beetje belangrijk	Onbelangrijk
1. Voor voedsel				
2. Het zelf kunnen beheren van de kwaliteit van voedsel				
3. Voor het telen van biologische gewassen				
4. Het verbouwen van groenten, die in de supermarkt niet te verkrijgen zijn				
5. Mooie bloemen te kweken				
6. Mijn kinderen kennis van de natuur bij te brengen				
7. Ik hou van tuinieren				
8. Van de natuur te genieten				
9. Andere tuinders te ontmoeten en te spreken				

10. Om buiten te zijn				
11. Voor lichaamsbeweging				
12. Rust en ontspanning				
13. Voor mijn gezondheid				

14. Anders _____

3. Wat doet u met de oogst? Zorg ervoor dat het totaal de aangevinkte mogelijkheden niet meer is dan 100%:

Persoonlijk gebruik	0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
Geef ik weg aan familie	0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
Geef ik weg aan vrienden/kennissen	0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
Verkoop ik aan geïnteresseerden	0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%

4. Heeft u het idee dat er een opleving gaande is in het tuinieren? Zo ja, op welke manier ziet u dat terug?

5. Wat is de gemiddelde wachttijd voor het krijgen van een perceel in een gemeenschapstuin?

Vragen over uw perceel

6. Hoeveel percelen worden door u gehuurd en onderhouden?

7. Hoeveel percelen heeft u in beheer in welke gemeenschapstuin en wat is de grootte van elk perceel?

Naam gemeenschapstuin: _____

Aantal percelen: _____

Grootte perceel / percelen _____

8. Vanaf welk jaar huurde u uw eerste perceel in een gemeenschapstuin?

9. Hoeveel tijd besteed u per week aan het onderhouden van uw tuin tijdens het groeiseizoen?

- 0 tot 1 uur per week
- 1 tot 2 uur per week
- 2 tot 5 uur per week
- 5 tot 10 uur per week
- Meer dan 10 uur per week

10. Hoe vaak gaat u per week naar u tuin tijdens het groeiseizoen?

- Elke dag
- Bijna elke dag
- 4 tot 5 keer per week
- 2 tot 3 keer per week
- 1 keer per week

- Minde dan 1 keer per week

11. Aan welke gemeenschappelijke activiteiten doet u mee, die voortkomen vanuit de organisatie rondom de gemeenschapstuin?

12. Hoe tijd besteedt u per maand aan deze gemeenschappelijke activiteiten?

- Meer dan 15 uur per maand
- 10 tot 15 uur per maand
- 5 tot 10 uur per maand
- 2 tot 5 uur per maand
- 1 tot 2 uur per maand
- Doe ik niet aan mee
- Deze worden niet georganiseerd

13. Met welk vervoersmiddel gaat u meestal naar uw gemeenschapstuin

Lopen _____ minuten

Fietsen _____ minuten

Auto _____ minuten

Anders _____ minuten

Vragen over uw manier van tuinieren

14. Wat voor type planten kweekt u? Zorg ervoor dat het totaal de aangevinkte mogelijkheden niet meer is dan 100%:

- Groenten 0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
- Groot fruit (bomen) Groenten 0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
- Klein fruit (bijv. bosbessen, frambozen) 0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
- Fruit op grond (bijv. aardbeien) 0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%

☐ Sierbloemen	0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
☐ Kruiden	0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
☐ Sierstruiken	0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
☐ Sierbomen	0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
☐ Wilde planten	0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
☐ Gras	0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%
☐ Ongebruikt	0---10---20---30---40---50---60---70---80---90---100%

15. Welke soorten planten kweekt u al veel vaker en waarom juist deze?

1. _____

2. _____

3. _____

16. Waar heeft u de kennis opgedaan om te tuinieren?

- Van vader en/of moeder geleerd
- Van een ander familielid geleerd
- Van een kennis en/of vriend geleerd
- Zelf aangeleerd
- Vanuit boeken en/of tijdschriften gehaald
- Via internet opgezocht
- Anders

17. Welke reacties krijgt u van omwonenden en/of andere tuinders met betrekking tot uw perceel en manier van tuinieren?

18. Wordt u met tuinieren beperkt door bepaalde wet en/of regelgeving? Zo ja, wat voor wet en/of regelgeving (normen / richtlijnen)?

19. Wordt u met tuinieren door bepaalde wet en/of regelgeving (normen en richtlijnen) beschermd en/of gestimuleerd? Zo ja, wat voor wet en/of regelgeving (normen en richtlijnen) en op welke wijze?

Demografische data

20. Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw

21. Wat is uw leeftijd?

- Onder de 18 jaar
- 18-25 jaar

- 26-35 jaar
- 36-45 jaar
- 46-55 jaar
- 56-65 jaar
- 65 of ouder

22. Wat is uw hoogst gevolgde opleiding?

- Lagere school
- Middelbare school
- Middelbaar beroepsonderwijs
- Hogeschool
- Universiteit

23. Wat is uw inkomen per jaar?

- Onder de € 20.000,- per jaar
- € 20.000 - 40.000 per jaar
- € 40 – 60.000 per jaar
- € 60 – 100.000 per jaar
- Meer dan € 100.000 per jaar

24. Wat is uw gezinssamenstelling?

- Getrouwd / samenwonend / geregistreerd partnerschap met inwonende kinderen
- Getrouwd / samenwonend / geregistreerd partnerschap zonder inwonende kinderen
- Weduwe / weduwnaar / vrijgezel met inwonende kinderen
- Weduwe / weduwnaar / vrijgezel zonder inwonende kinderen

25. Wat is uw woonsituatie?

- Woning met tuin
- Woning zonder tuin

26. Wat voor soort werk oefent u uit?

- Kantoorarbeid
- Fabrieksarbeid
- Handarbeid
- Ambtenaar
- Huisvrouw
- Gepensioneerd

- Arbeidsongeschikt
- Werkloos
- Student
- Anders

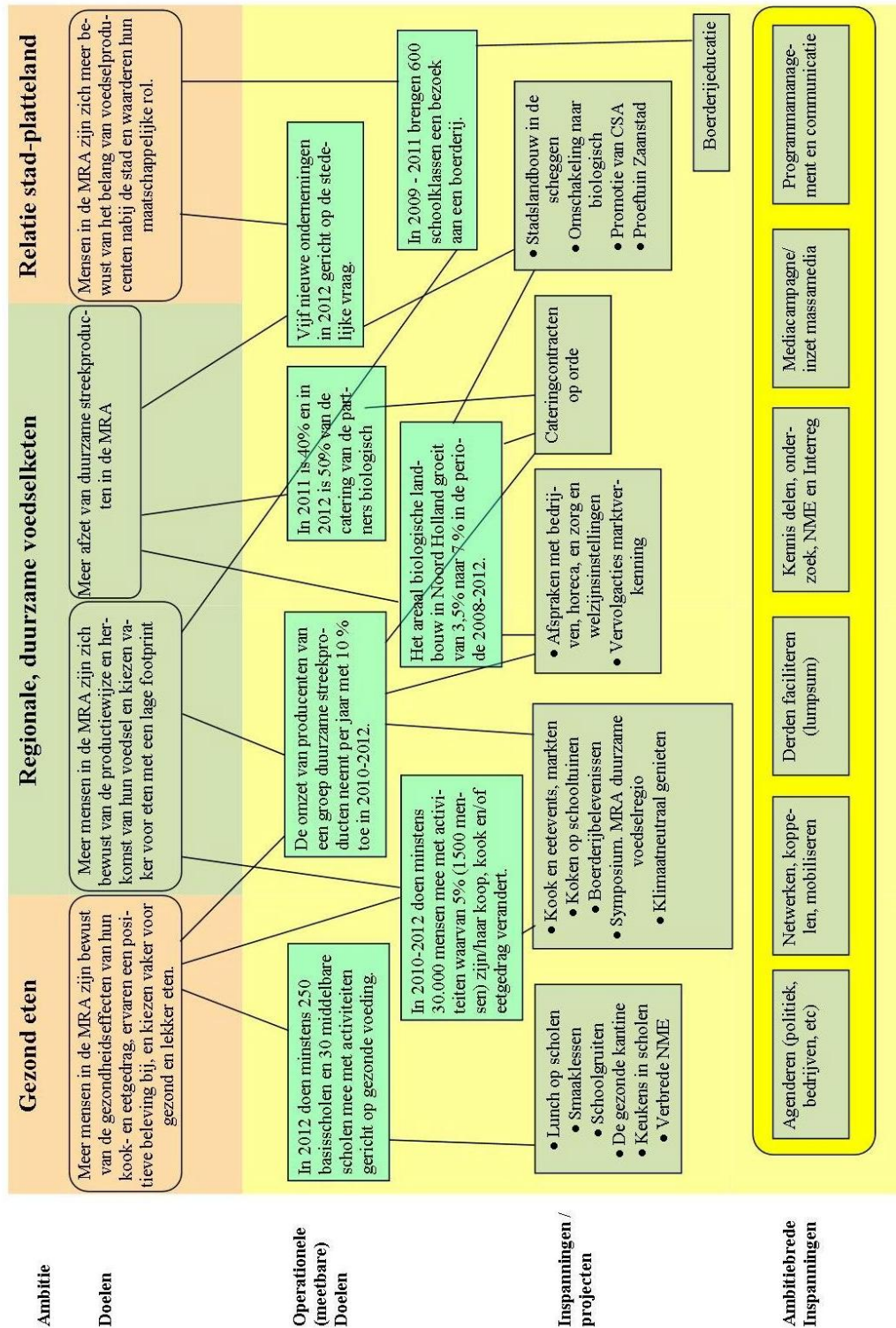
27. Wat is uw Etniciteit?

- Nederlandse
- Surinaamse
- Turkse
- Marokkaanse
- Anders _____

Hartelijk dank voor het invullen van deze enquête!

Wanneer u geïnteresseerd bent in de resultaten van het onderzoek kunt u in het tekst vak hieronder uw e-mailadres invullen.

Appendix 3 – Doelen-Inspanningen-Netwerk ‘Proeftuin Amsterdam’

Appendix 4 – Inzet en agenda voedselvisie gemeente Amsterdam

Amsterdam wil een gezonde, vitale stad zijn met een duurzame en gezonde voedingsomgeving die is gebaseerd op:

- de eigen initiatieven en keuzevrijheid van burgers op het gebied van gezond en duurzaam voedsel;
- meer kennis over aard en herkomst van ons voedsel;
- een voedsleconomie met een hogere regionale productie, verwerking en afzet en met bundeling van distributie, minder afval en
- verspilling in elk onderdeel van de voedselketen;
- een betere aansluiting tussen 'voedsel'-opleidingen en arbeidsmarkt;
- stadslandbouw als integraal onderdeel van de stedelijke ruimte;
- een versterkte relatie tussen de stad en boeren en tuinders in de regio.

Om deze ambitie kracht bij te zetten gaat het Amsterdamse bestuur in 2014 van start met de volgende voedselagenda:

De gemeente bevordert het **telen van voedsel in de stad**, door middel van:

- het helpen vinden van geschikte terreinen en/of gebouwen;
- het geven van informatie over onder meer de benodigde vergunningen en geldende bestemmingsplannen;
- het opzetten van een *Voedsel Informatie Punt (VIP)* waar alle benodigde bovenstaande informatie te vinden is - rekening houdend met de gemeentelijke ambitie '*1 stad 1 opgave*', waarin het aantal loketten juist wordt teruggedrongen;
- het helpen lanceren van een *website* waarop initiatiefnemers en andere belangstellenden elkaar kunnen vinden en informeren;
- het alsnog realiseren van verschillende (stadslandbouw)onderdelen uit het *bidbook* voor de Floriade 2022 in Amsterdamse-Zuidoost, in samenhang met de aanpak van de Gaasperdammerweg.

De gemeente bevordert het aandeel van **gezond en duurzaam voedsel in de voedselconsumptie**, door middel van:

- het geven van het goede voorbeeld in de kantines/restaurants van gemeentelijke instellingen en bedrijven, bijvoorbeeld door plantaardige alternatieven voor vlees aan te bieden en het, mede in het kader van de *Amsterdamse Aanpak Gezond Gewicht*, op allerlei manieren stimuleren van aanbod van gezondere alternatieven in de openbare ruimte (markten, automaten) en in de winkels;
- het vergroten van de bewustwording over voedsel, vooral bij de jongere Amsterdammers via het ondersteunen van schooltuinen, boerderijeducatie, kooklessen en specifieke lespakketten;
- het verbinden van initiatieven (zoals schooltuinwerk, Boerderijeducatie, kooklessen, Jump-In, Foodwaste lunches), mogelijk door een Regie- en Expertisecentrum Voedsel educatie, zodat samenhang ontstaat in het aanbod (programmatische samenwerking) en scholen weten waar ze op in kunnen tekenen.
- het ondersteunen van de totstandkoming van Food Hubs: centra in de stad waar combinaties van productie, verwerking, consumptie, educatie en kennis beschikbaar zijn voor Amsterdammers. Voorwaarde is een rendabel business plan. Er zijn geen gemeentelijke subsidies beschikbaar.
- Verdere invulling van het Convenant Flexitariër-campagne, waarbij is afgesproken om in bestaande projecten waarin voedsel een rol speelt, het aanbieden van meer plantaardige producten te stimuleren.

De gemeente bevordert een **duurzame voedselkringloop** in Amsterdam, door middel van:

- actief de samenwerking aan te gaan met specifieke branches (horeca, zorginstellingen, evenementenorganisaties), met als richtpunten: groter aandeel regionaal product, groter aanbod plantaardige producten, minder transportkilometers, schoner en efficiënter lokaal transport, minder verspilling van voedsel en meer hergebruik van voedsel-afval.

De gemeente bevordert de **kennisuitwisseling over voedsel** op regionaal, nationaal en internationaal niveau, door middel van:

- de oprichting - onder de regie van het *Cluster Food and Flowers* van de *Amsterdam Economic Board* - van een *Voedseloverleg*: een overleg tussen betrokken en deskundige mensen uit bedrijfsleven (groot en klein, multinational en stadslandbouwer), onderwijs en onderzoek, maatschappelijke organisaties en overheid. Dit overleg stimuleert de samenhang en kennisuitwisseling tussen deze groepen.
- samenwerking met Almere bij de voorbereiding van de Floriade 2022 in deze buurgemeente;
- het in overleg treden met bedrijfsleven en onderwijsinstellingen over verdere verbetering van de aansluiting tussen voedsel-gerelateerde opleidingen en arbeidsmarkt;
- het eenmaal per jaar mede organiseren van een *Amsterdam Food Conference*.

Appendix 5 – Coderen

CATEGORIE	CODES INTERVIEWS	VOLKS- TUINDERS	GEMEENSCHAPS- TUINDERS	TOTAAL AANTAL
	- Niet gecodeerd	1	8	9
	- Algemene beschrijving tuin	3	11	14
<u>AANLEIDING TUINIEREN</u>	- Invloed contacten/ relaties/ flyer/ mail/boeken/media	10	17	27
	- Gewoonte / aangeleerd / Opvoeding	12	13	25
	- Input externen (Gemeente)	0	9	9
	- Ontstaanswijze tuin	0	1	1
	- Reden van bestaan gemeenschapstuin	1	0	1
	- Uitstraling	3	1	4
	- Imago verbetering	0	3	3
<u>MOTIVATIE TUINIEREN</u>	- Alleen zijn / Op zichzelf zijn	3	1	4
	- Stilte / Rust	8	3	11
	- Creëren / experimenteren / Ontdekken	9	4	13
	- Therapie	1	1	2
	- Tuinieren als hobby	7	13	20
	- Esthetiek	2	6	8
	- Ontspannen	2	3	5
	- Natuur bevordering	1	0	1
	- Natuurbeleving / omgang met de aarde	3	2	5
	- Vrijheid / openheid	7	0	7
	- Kinderen / kinderopvang	3	0	3
	- Contact met mensen	4	8	12
	- Bezig zijn	0	9	9
	- Buiten zijn	3	2	5
	- Educatie (kinderen)	2	5	7
	- Financiële voordelen	0	4	4
	- Gezondheid	0	4	4
	- Consumptie	6	12	18
	- Zelfvoorzienend zijn	1	1	2
	- Behoeftelokale producten	0	5	5
	- Biologisch eten (Gezonder)	0	7	7
<u>OOGSTVERWERKING</u>	- Oogstverwerking	8	22	30
<u>OPLEVING TUINIEREN</u>	- Interesse tuinieren	21	37	58
	- Interesse gemeenschapstuinen	10	22	32
<u>KENNIS/VAARDIGHEDEN TUINDERS</u>	- Kennis / vaardigheden tuinder	10	25	35
<u>BEPLANTINGSKEUZE</u>	- Beplantingskeuze	29	42	71
<u>TIJDINVESTERING</u>	- Gemeenschappelijke activiteit(en)	14	33	47
	- Persoonlijke activiteit(en)	12	14	26
<u>VERVOER</u>	- Vervoerstype	11	20	31
	- Vervoerstijd	10	18	28
<u>OMGANG WET- EN REGELGEVING</u>	- Wet- en regelgeving	27	39	66

<u>DEMOGRAFISCHE GEGEVENS</u>	- Demografie tuinders	1	0	1
	- Leeftijd	3	13	16
	- Opleidingsniveau	3	15	18
	- Gezinsamenstelling	3	12	15
	- Woonsituatie met of zonder tuin	3	14	17
	- Beroep	4	14	18
	- Etnische diversiteit	1	3	4
<u>GEGEVENS GEMEENSCHAPSTUIN</u>	- Leeftijd gemeenschapstuin	4	11	15
	- Grootte gemeenschapstuin	3	12	15
	- Kwaliteit gemeenschapstuin	3	5	8
	- Legitimiteit gemeenschapstuin	0	5	5
	- Historie gemeenschapstuin	0	1	1
	- Perceel grootte	13	18	31
	- Perceel aantal	11	17	28
	- Perceel ligging	2	0	2
	- Perceel huur	1	4	5
<u>OVERIGE CODES</u>	- Waardering omwonenden / bezoekers	9	20	29
	- Bezitsduur perceel	11	20	31
	- Doorstroom van tuinders	4	3	7
	- Historie gemeenschapstuin	0	1	1
	- Verkoop van producten	1	11	12
	- Kwaliteit tuinieren	3	2	5
	- Houding / werkwijze tuinders	0	2	2
	- Status / Elite	3	2	5
	- Beheer / onderhoud	4	17	21
	- Onderlinge omgang tuinders	6	16	22
	- Beleid voedselproductie	0	1	1
	- Verschillen volkstuinen / gemeenschappelijke tuin	5	0	5
	- Bestuur wijze gemeenschapstuin	6	25	31
	- Overlast / vandalisme	2	4	6
	TOTALEN GECODEERDE CITATEN	353	693	1046